

XXIV. évfolyam, 2. szám

2017. április 15.

PRIETENIA

PRZYJAŹŃ

ПРИЯТЕЛСТВО

URTÄSISJÉ

PRIJATELSTVA

PRJATELSTVO

ДРУЖБА

PRJATELSTVO

FREUNDSCHAFT

ΦΙΛΙΑ

ПРИЯТЕЛСТВО

ԲԱՐԵՎՈՒՄԻՅՈՒՆԻՄ

AMALIPE

ПРИЯТЕЛСТВО

BARÁTSÁG

KULTURÁLIS ÉS KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

BARÁTSÁG

Magyarország népei
kölcsönös megismerkedését szolgáló
folyóirat

Megjelenik hatszor egy évben.
Alapította 1994-ben:
Ember Mária és Mayer Éva

Kiadó:
Filantróp Társaság Barátság Egyesülete

Felelős szerkesztő:
Mayer Éva

Olvasószerkesztő:
Hegedűs Sándor

Művészeti szerkesztő:
Szélpál Éva

A szerkesztőség postacíme:
Barátság szerkesztősége
1519 Budapest, Pf. 452.
Telefon: 203-2858
E-mail címeink:
baratsag@upcmail.hu
eva.mayer@nemzetisegek.hu

ISSN 1218-0149
Előfizethető a Barátság
számlaszámán:
11711034-20813402
OTP Bank Nyrt. 1113 Budapest,
Bartók Béla út 92-94.

Előfizetési díj: 1 évre 3000 Ft
Terjeszti a szerkesztőség
és a Lapker Zrt.

Nyomdai előállítás:
Croatica Nonprofit Kft.
Felelős vezető:
Horváth Csaba ügyvezető igazgató
www.croatica.hu

Online szerkesztő:
Domainsector Kft.
<http://nemzetisegek.hu>

E lapszámunk megjelenését
az Emberi Erőforrások Minisztériuma,
Egyházi, Nemzetiségi és Civil Társadalmi
Kapcsolatokért Felelős Államtitkársága,
a Közhasznú Hermann-Niermann Alapítvány,
az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő,
az Országos Horvát Önkormányzat
támogatta.

 **EMBERI ERŐFORRÁS
TÁMOGATÁSKEZELŐ**

Mária Štefanková alkotásaiból

Gesztenyék (33x24 cm, vegyes technika, 2013)

*Cikkünk a
8919. oldalon
olvasható.*

Három múzsa
(21x31 cm, vegyes
technika, 2012)

Címlapunkon: Mária Štefanková: Alföld szeme
24x33 cm, vegyes technika, 1996

A 2. Országos Nemzetiségi Rajzpályázat díjátadó ünnepsége

I. kategória,
nemzetiségi óvodások

Bajtai László felvételei

Cikkünk a 8884. oldalon
olvasható.

A 2. Országos Nemzetiségi Rajzpályázat díjátadó ünnepsége

IV. kategória,
nemzetiségi népszokások

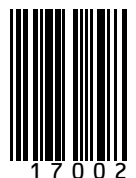

Bajtai László felvételei

Cikkünk a 8884. oldalon olvasható.

Ára: 300 Ft

Az Országgyűlés Vadásztermében ünnepeltek

A tavasz első napján a köznevelési intézményeket fenntartó helyi nemzetiségi önkormányzatok 150 millió forintos keretből összesen 41 önkormányzat kapott kiegészítő támogatást. (35 német, 2 horvát, 2 szlovák, 1 román és 1 ruszin). A 100 millió forintos forrás a köznevelési intézmények beruházásait, eszközvásárlását, működési kiadásait segíti. Az 50 millió forintos keret pedig maguknak a fenntartó nemzetiségi önkormányzatoknak nyújt segítséget. *Soltész Miklós*, az EMMI egyházi, nemzetiségi és civil társadalmi kapcsolatokért felelős államtitkára és *Ritter Imre* német nemzetiségi szószóló nyújtották át az erről szóló okiratokat. A következő településeken működő óvodák és iskolák kaptak támogatást: *Agfalva, Baj, Bakonyháza, Balatoncsicsó, Bóly, Budakeszi, Császártöltés, Csolnok, Érd, Fertőrákos, Gyula, Hajós, Harta, Komlóska, Kópháza, Kökény, Márkó, Mátraszentimre, Mecseknádasd, Méhkerék, Nemesnádasd, Nézsza, Ófalu, Pécsvárad, Piliscsaba, Pusztavám, Rajka, Rátka, Solymár, Sopron, Szajk, Szekszárd, Szendehely, Szombathely, Taksony, Tataháza, Törökbálint, Újhartyán, Vaskút, Vecsés, Véménd.*

Összinté örömmel kívánunk további sok sikert munkájukhoz!

Bajtai László felvételei

BARÁTSÁG

XXIII. évfolyam, 2. szám

2017. április 15.

TARTALOM

KÖZÖS EURÓPÁNK

Hazánk sokszínű kultúrája – rajzokon	8884
Interjú a Croatica igazgatójával, Horváth Csabával	8886
Wusching Ágota családi albumából	8890
A Rózsák tere azon a tavaszon. . .	8892
Ballada az öregasszonyról – részletek Bárkányi Valkán Zoltán könyvéből	8894
Nagy László: Pirosodik Húsvét	8906
A Nemzetiségi Ombudsmanhelyettes két közleménye	8907
	8908

NÉPEK HÚSVÉTJA

Húsvétból Fehérvásárnapig	8909
Halottak húsvéja	8911
Tűzzel – dúrral	8912
Húsvét a kétegyházi románoknál	8913

ÉVFORDULÓ

Sztehlo Gábor emlékezete	8917
--------------------------	------

KÖNYV

Haán Lajos naplója és levelezése	8919
Időtlenség	8921
Az alföldi szlovák kultúráról	8922
Szlovák és morva poszthabán fajszookról	8924

GYEREKEKNEK

Farkastörvény	8926
Rejtvények	8930
Játéksarok: Skatulyázás	8931
Megfejtések	8932

KIÁLLÍTÁS

300 éve született Mária Terézia	8934
Az ismeretlen görög	8936

HÁZAINK TÁJA

Szerb ízek	8937
Gratulálunk!	8938

INHALT, CONTENTS

Hazánk sokszínű kultúrája – rajzokon

A 2. Országos Nemzetiségi Rajzpályázat díjátadó ünnepsége

Az Oktatási Hivatal Nemzetiségi Pedagógiai Központja második alkalommal hirdette meg a nemzetiségi óvodák és iskolák diákjai *Országos Nemzetiségi Rajzpályázatát*. A 2016/17. tanévi kiírást hatalmas érdeklődés kísérte, mintegy ezer pályamunka érkezett. Óvodások, általános iskolák alsó és felső tagozatos diákjai mellett gimnazisták küldték be alkotásaikat. A témakörök, illetve kategóriák a következők voltak: „Családi ünnepeink”, „Lakóhelyem jellegzetes épületei”, „Népviselet” és „Népszokások”.

A pályázat lehetővé tette, hogy a hazánkban élő tizenhárom nemzetiség gyermekei és fiataljai megmutassák tehetségüket, azt a kultúrát, amelyben felnőnek, tanulnak, s amellyel hozzájárulnak a magyar kultúra gazdagításához. Azt csodálhattuk meg képeiken, hogy miként látják családjukat, környezetüket, hagyományaikát.

A kiállítással egybekötött díjátadó ünnepségre az Országgyűlés Irodaházának aulájában került sor, ahol a diákok kísérőik és felkészítő tanáraik jelenlétében vehették át megérdemelt díjaikat, jutalmaikat. Minden kategóriában három győztest hirdettek, ők Soltész Miklós államtitkártól (EMMI Egyházi, Nemzetiségi és Civil Kapcsolatokért Felelős Államtitkársága) vehették át az elismeréseket. További nyven

pályázó részesült különdíjban, nekik az országgyűlési szószólók, az országos önkormányzatok képviselői adták át könyv- és tárgyjutalmaikat.

Soltész Miklós köszöntőjében rámutatott, jelentősen fejlődnek a nemzetiségi oktatási intézmények, melyek közül 2017-ben már 75 működik nemzetiségi önkormányzati fenntartásban, az államtól 8,7 milliárd forint támogatásban részesülve. (A kiegészítő támogatásokat 41 intézmény az Országház Vadásztermében vette át 150 millió Ft értékben. – *A szerk.*)

Álljon itt a tizenkét díjazott neve, megérdemlik! Képősszeállításunkban a színes borítokon a művek és a díjátadón készült felvételek közül válogattunk.

I. kategória, nemzetiségi óvodások:

1. helyezett: *Marton-Dobosi Betsabé*
Szlovák Gimnázium, Általános Iskola, Óvoda és Kollégium
2. helyezett: *Tóth Viktória*
Szlovák Gimnázium, Általános Iskola, Óvoda és Kollégium
3. helyezett: *Rideg Máté*
Mohácsi Térség Óvodacsoport, Bölcsőde és Családi Napközis Óvoda Intézményegysége

II. kategória, nemzetiségi épületek:

1. helyezett: *Millich Róbert*
Sombereki Német Nemzetiségi Általános Iskola

2. helyezett: *Gál-Varga Lara*
Dunaharaszti Hunyadi János Német Nemzetiségi Általános Iskola
3. helyezett: *Németh Anna*
Gyulai Nicolae Bălcescu Román Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium

III. kategória, nemzetiségi népviseletek:

1. helyezett: *Tama Kenéz*
Soproni Berzsényi Dániel Evangélikus Gimnázium és Kollégium
2. helyezett: *Csáky Rebeka*
Budapesti Gazdagrét – Törökugrató Általános Iskola

Bajtai László felvételei

Színes képszeállításunk a hátsó borítón látható!

3. helyezett: *Orbán-Zaják Luca*
Szekszárdi Garay János Általános Iskola

IV. kategória, nemzetiségi népszokások:

1. helyezett: *Koszonics Luca*
Soproni Berzsényi Dániel Evangélikus Gimnázium és Kollégium
2. helyezett: *Szentirmai Blanka Anasztázia*
Budapesti Német Nemzetiségi Gimnázium

3. helyezett: *Röncös László*
Pécsi 12 Évfolyamos Gandhi Gimnázium Kollégium és Alapfokú Művészeti Iskola

Gratulálunk az alkotóknak, jó lenne néhányukkal pár év múlva a BARÁTSÁG címlapján kortárs művészként találkozni!

Nyomda, kulturális és média központ, archívum

Interjú Horváth Csabával, a Croatica ügyvezetőjével

Horváth Csaba 22 éve él kétlaki életet, munkája miatt hetente ingázik Szentpéterfa és az attól 220 kilométerre fekvő Budapest között. Pécssett végzett történelem–szerb–horvát szakos tanárként, felesége Szentpéterfán él és dolgozik, hétvégeken hazavárja férjét és fiait. A Croatica megalapítója, ügyvezetője korábban tizenkilenc évig tanított szülőfalujában, volt a Gradistyei Horvátok Szervezetének elnöke, alpolgármester, versenyszerűen tekézt, imád fényképezni, több alkotását irodája falán is megcsodálhatjuk. 1995 óta dolgozik Budapesten, de soha nem gondolt arra, hogy feladja Vas megyei otthonát. Szereti a szülőföldjét. A Croatica minden rendezvényén jelen van, még soha nem hallottam, hogy azt mondta volna, nem érek rá, legfeljebb, ha éppen tankönyvügyekben utazza be az országot: Pécsre, Gyulára megy, ahová csak kell. A BARÁTSÁG a Croatica Nonprofit Kft.-nél jelenik meg, rendezvénytermükben ünnepeltük 20 éves jubileumunkat, s több kiállításokon választottam már borítót a címlapunkra. Amikor a Croatica tizenöt éves volt, elmaradt a megbeszélte interjúnk, amit most pótolunk.

– A Croatica tevékenysége nagyon szerteágazó, nem csupán nyomda, de kulturális központ is, mely gazdag programot kínál: izgalmas kiállítások, könyvbemutatók, hangversenyek, találkozók helyszíne. Hogyan jött létre?

– Az Etnikum kiadó munkájában vettem részt, ez 1999-ben volt. A horvát nyelvű könyveket szerkesztettem ennél a kiadónál, miközben a Művelődési Minisztériumban horvát oktatási referensként dolgoztam. Mivel a kiadó egy idő után nem tudott tovább dolgozni, felmerült, ha lenne egy országos önkormányzat, amely átvenné a könyveket, akkor az Etnikum átadná a kiadási jogokat. Karagics Mihály volt az elnökünk, leültünk, átbeszéltük, átgondoltuk. Készítettem egy üzleti tervet, és akkor az önkormányzat fölkarolta ezt a kezdeményezést. Meghirdették az ügyvezetői állást, én is pályáztam, így kerültem ide. A Nagymező utca 49-ben az önkormányzat biztosított helyiségeket a régi önkormányzati székház épületében.

– Igen, emlékszem, hogy ott indult, én is jártam ott.

– Úgy kezdődött, hogy átvettük horvát hetilapunk, a Hrvatski glasnik kiadását és az Etnikumtól néhány tankönyvet a kiadói jogokkal együtt. 2000. január 1-től indultunk hivatalosan. Tíz évig voltunk a Nagymező 49-ben, lassan kinőttük a helyünket és 2010-ben megvásároltuk ezt az ingatlant, ahol most vagyunk. Ez szinte szemben áll a korábbival, az 56-os számú ház. Miután ide költöztünk, óriási fejlődés ment végbe, nyomdagépek, berendezés, új lapok... 2002-ben döntöttem úgy, hogy saját nyomdát hozok létre. Egyrészt azért, mert a Glasnik Horvátországban készült és igen sok volt a kintlévősége, meg elég bonyolult volt hetente behozni a kinyomtatott újságokat Horvátországból. A tankönyveink száma is növekedett, ezért határoztam el, hogy kipróbáljuk a saját nyomdai kivitelezést. Croatica Közhasznú Társaság lett a nevünk. Ötveneg százalékban az

országos önkormányzat volt a cég tulajdonosa, negyvenkilenc százalékban pedig a Magyarországi Horvátok Szövetsége. Hárommillió forintos törzstőkével indultunk. Mára változott a helyzet, mert az önkormányzat kivásárolta a Szövetséget, így a Croatica Nonprofit Kft. most már kilencvenhét százalékos tulajdonban az önkormányzaté.

– Mi volt itt, ebben az épületben korábban? Nem emlékszem, pedig naponta jártam erre, hiszen én is a Nagymező utca

49-ben dolgoztam, a Neue Zeitungnál.

– A Magyar Postának állt itt egy kiszolgáló épülete. Miután privatizálták, több cég is alakult, aztán felszámolás alá került. Mi a felszámoló biztostól vásároltuk meg. A Croatica lett az épület tulajdonosa.

– Mi volt a cél akkor?

– A tankönyvpiacra figyeltünk oda leginkább. A Tankönyvkiadó akkoriban nem fejlesztett nemzeti-ségi tankönyveket, csupán a fordításokra koncentrált. Így keletkezett egy piaci rés, ahová be tudtunk törni. Egy-két év alatt közel száz új tankönyvet sikerült fejlesztenünk, az értékesítésükből befolyt összegek egy részét pedig az újabbakra fordítottuk.

– Ezek csak horvát könyvek voltak?

– Horvátok és németek. A Galambos Vera-féle alsó tagozatos nyelvkönyvcsalád, a Los! készült nálunk. Mára viszont megszűnt a tankönyvválasztási lehetőség: évfolyamonként és iskolatípusonként csak egy tankönyvet finanszíroz az állam, s a német önkormányzat más könyvet, másik sorozatot preferált. Mondjuk, igaza is volt, mert ez csak ötödik osztályig adott tankönyveket, a másik pedig az elsőtől a nyolcadikig, úgyhogy a miénk megszűnt.

– A tankönyvpiaci ágazat a mai napig megmaradt?

– Igen, most már közel kétszáz engedélyezett tankönyvünk van, kibővültünk – ha időrendi sor-

rendbe megyünk – előbb a szlovén azután a román tankönyvekkel, majd jöttek a bolgárok, görögök, a legújabbak pedig a lengyel és a ruszin tankönyvek.

– *Tegyük hozzá mindehhez az egyéb kiadványokat!* A BARÁTSÁGON és a Glasnikon túl, a Neue Zeitung, a Deutscher Kalender és a szlovákok hetilapja, a Ludove novine is itt jelennek meg.

– Ahogyan a Hromada, az ukránok lapja és január óta a lengyelek havilapja, a Polonia Wegierska is.

A szlovákokkal jó a munkakapcsolatunk, az elmúlt évben tizenöt kiadványt gyártottunk nekik: szépirodalmi és tudományos tanulmányköteteket, például a Magyarországi Szlovákok Kutató Intézete települési monográfiáit. A németeknek a VUDAK-könyvek sorozatát, versesköteteket... Oktatási szemléltető eszközöket is készítünk, itt láthatók a falon, amiket csinálunk.

A tankönyvekkel azért voltak gondjaink. Öt éve talán...? Igen. Egyrészt érzékenyen érintett bennünket az egy tankönyvre való átállás, másrészt az, hogy bevezették a tartós tankönyvek használatát.

– *Ami most részben megszűnik...*

– Ami gond, az pont a nemzetiségi kiadványok kis példányszáma. Mert száz példány alatt nem nagyon éri meg elindítani a nyomdagépet. Hogy mondjak egy példát: átlag száz tartós tankönyvet szállítunk a szlovéneknek. Egy osztályba tíz-tizenkét gyerek jár, és csak négyszer van rendelés, így könnyen kiszámítható, hány év alatt fogy el a készlet. És mi is csak öt évre kapjuk meg az engedélyt a tankönyvre.

– *Mekkora részt képvisel a tankönyvpiac a Croatica költségvetésében?*

– A mi költségvetésünket kétfelé kell bontani. Egyrészt az önkormányzattól kapunk támogatást, amit az országos önkormányzat költségvetése biztosít a médiára, illetve kulturális tevékenységünk támogatására. Ez gyakorlatilag a négyéves költségvetésünk olyan harminc-harmincöt százalékát teszi ki. Az összes többi a kiadói tevékenységből származó bevétel. Ebbe tartozik a tankönyv értékesítés, illetve a külsős munkák bevétele.

– *A gépeket hogyan szerezték be, mert az se két fillér?*

– A nyomdagépek? Mint mondtam, a gépeket 2002-ben vásároltuk, még a tankönyvek árbevételéből. Most három gépünk van, ebből kettő saját tulajdonunk, egy pedig lízingelt. Ezek mind digitális nyomdagépek.

– *A kéziratok készen érkeznek?*

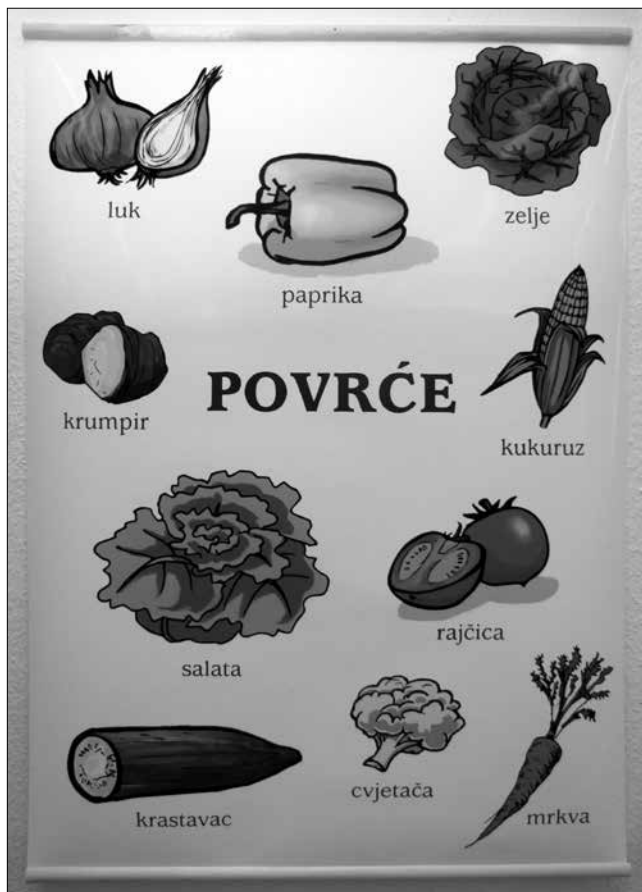
– Nem, a tankönyveknél nyers kéziratot kapunk, amit mi szerkesztünk és tördelünk.

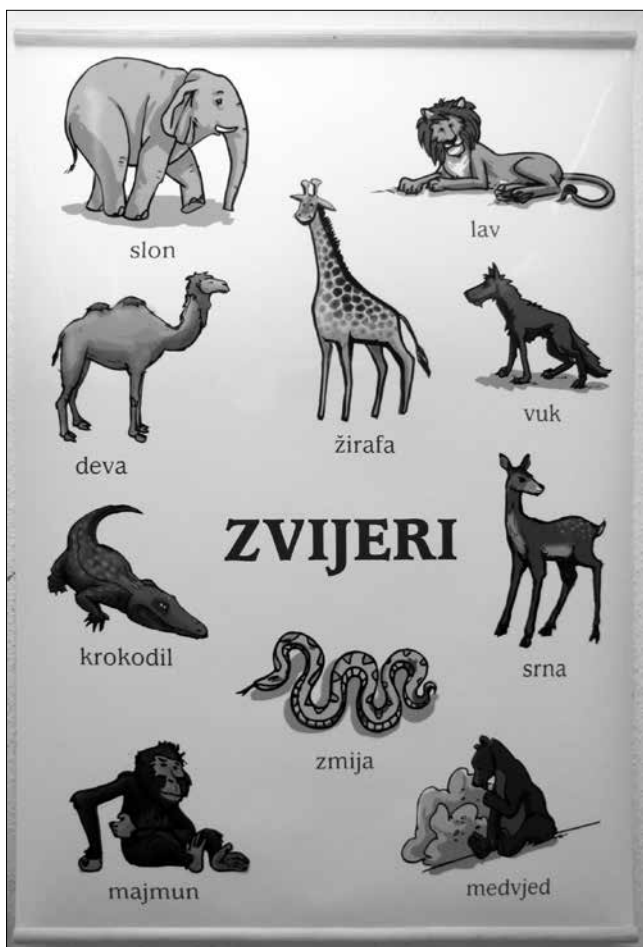
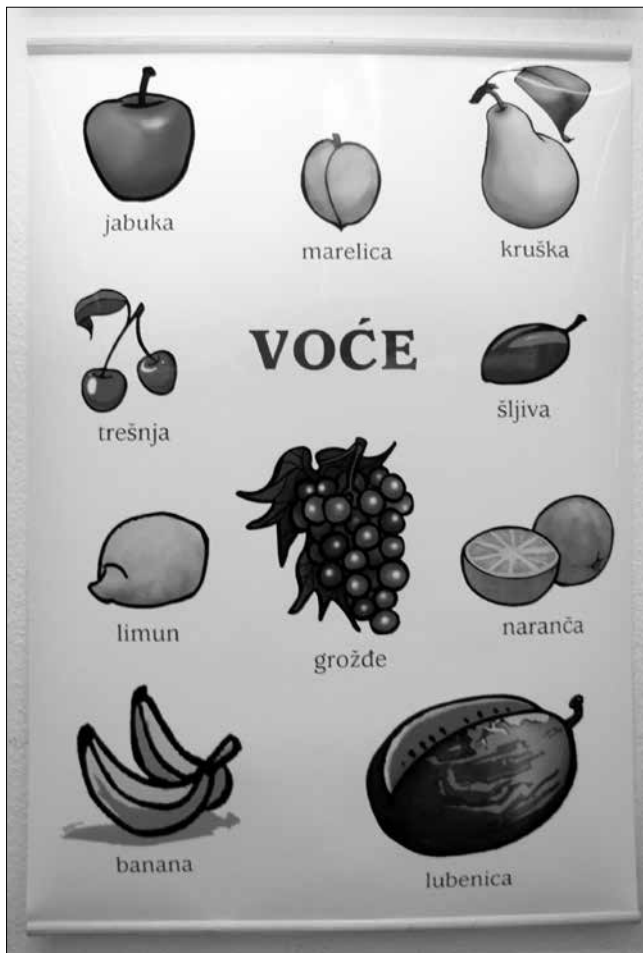
– *Milyen csapat kell ehhez?*

– Tankönyveknél szerkesztők, akik mindig külsős kollégák. A műszaki előkészítés itt készül nálunk, a szerkesztő és a grafikusok általában külsősök. A

Bajtai László felvételei

horvát lektorálást cégen belül meg tudjuk oldani. A többi nemzetiségnél erre is külsősöket alkalmazunk, vagy úgy kérjük a kéziratokat, hogy már lektorálták.

– *Cigány nyelvű könyvek is készülnek?*

– Igen. Valójában TÁMOP-os pályázatokról beszélünk. Lovári és beás nyelvű könyveket készítünk. Párhuzamosan folyik a fejlesztés mindkét nyelven.

– *Ebben ki a partner?*

– Az első TÁMOP-os projekt gazdája a pécsi Gandhi Gimnázium volt, ők adták a kész kéziratot. A második ütemben pedig az Országos Roma Önkormányzat által megbízott szakemberek készítették elő a kéziratot, *Gidáné Orsós Erzsébet*, aki az első projekt idején a Gandhi igazgatója volt, és az ő kollégái. Most *Orsós Anna* kérésére át kell dolgozni, majd jóváhagyásra újra be kell adni a könyveket. A népismeret könyvek főleg magyarul készültek, de mindkét cigány nyelven – lovári dialektusban és beásul – vannak benne olvasmányok, versek. Ez a sorozat elsőtől nyolcadik osztályig készült el, és a teljes sorozathoz van tizenöt DVD is, melyek a népismeret tankönyvek mellékletei: népszokásokat, népzenei, meséket tartalmaznak.

– *Milyen példányszámban jelennek meg?*

– Az első időszakban még ötezer könyvet, tavaly viszont csupán nyolcvan darabot adtunk el. Az elmúlt években – a hiányos törvényi ismeretek következtében – visszaesett a cigány tankönyvrendelés. Igyekszünk ezt idén pótolni. A központi költségvetés garantálja a nemzeti tankönyvek megjelenését, amik ingyenesek, miként a munkafüzetek is. A tankönyvek forgalmazása viszont szintén bevételkiesést okozott nekünk. A Könyvtárellátó húsz százalék terjesztői díjat számol fel könyveink terjesztéséért. Mi ennél lényegesen olcsóbban tudtunk korábban tankönyveket szállítani.

– *Említette, hogy engedélyeztetni kell a tankönyveket...*

– Az engedélyeztetési eljárás hatalmas pénzeket visz el. Ha új könyvet nyújtunk be jóváhagyásra, annak az összege is minket terhel, könyvenként átlagosan közel négyszázezer forinttal.

– *Nézzük a másik területet is! Közben elkészült ez a rendezvényterem. Mikor is? Szép emlékü Barátság-délutánokat rendeztünk itt többször is.*

– Ha jól emlékszem, 2012-ben hoztuk létre. Ez egy százfős terem, kis színpaddal, tolmácsfülkével, világítással, hangosítással, projektorral. Az első emeleten van, mellette a Galéria, a kis kiállítóterem is. Azért találtuk így ki, hogy takarékoskodjunk. A földszinten dolgozik a nyomda, multifunkciós kulturális rendezvénytermünk pedig az első emeleten van, s télen a rezsiköltségek miatt nincs fűtve minden nap, csak amikor rendezvények vannak. Nyugdíjasklub is működik, de ők a lenti klubhelyiségben,

a pincében találkoznak, havonta egyszer. Saját programot szerveznek, s mi azzal segítünk nekik, hogy ingyenesen adjuk számukra a termet. Névnepokot tartanak, és itt ünneplik a húsvétot, a karácsonyt is.

Vannak kerületi nemzetiségi önkormányzati támogatók is, ilyen a XII. kerületi horvát önkormányzat, de a Fővárosi Önkormányzattal is szoktak közös rendezvényeket, például író-olvasó találkozókat szervezni. A rendezvényteremben mutattuk be a Horvát-magyar szótárt, hívunk vidékről színjátszókat, koncerteket is szervezünk.

– *Külföldiek is jönnek, határon túli horvát képzőművészek kiállításán is jártam itt.*

– Igen, igen, külföldiek, így van! Határon túliak, meg magyarok is. A burgenlandi horvát képzőművészeti kiállítás nagyon sikeres volt. Most borkóstoló volt, bemutakoztak a magyarországi horvát borászok, köztük Horváth Zoltán Mohácsról. Volt filmbemutató is Horvátországból ebben a hónapban. Ékszerkiállításunk, kerámia kiállításunk, csiszolt üveg tárlatunk művészei a Design Hét alkalmából mutakoztak be. Hagyományos a Croatica gyermekrajz-kiállítás, mindig a legsikeresebb rajzokból állítjuk össze a következő évi falinaptárt. A Házban működik a Horvát Médiaközpont, melynek Branka Blazsetin főszerkesztő a vezetője. Van egyszer a lap, az internetes rádiónk Kristina Gohér szerkesztésében, és március 1-jén elindult az internetes tévénk is. Az internetes rádió elsősorban a határon túli horvátokra összpontosít.

– *És az internetes tévének mi a célja?*

– Elsősorban az, hogy mindenkit elérjünk, hiszen az újság, a mi méréseink szerint, főleg az idősebb nemzedékhez jut el, ők az előfizetői. Az újságnak van online változata is, és fent van a Facebookon, mert célunk, hogy eljussunk a fiatalokhoz is. A rádió interneten hallgatható és azért jó, mert aki nem tudja az élőadást hallgatni, az bármikor letöltheti a teljes adást vagy csak azt az egy interjút, amire épp kíváncsi. Meghallgathatja bármikor, az archívumban pedig visszamenőlegesen két évre tud keresni hanganyagokat.

A tévénk a helyi eseményekre fókuszál. Olyan műsorokat szerkesztünk, amik majd az utókor számára is fontosak lehetnek. Elsősorban tehát olyan személyiségeket próbálunk majd bemutatni, velük riportokat készíteni, jelentős eseményeket, évfordulókat, vallási, országos rendezvényeket megörökíteni, amivel a jövőt szolgáljuk. Ezek az anyagok egyszer majd nélkülözhetetlen dokumentumforrások lehetnek. Miséket is felveszünk, hogy azok is megtekinthetők, megőrizhetők legyenek. Elsősorban az a cél, hogy olyan helyekre jussunk el, ahova az MTVA nem mindig megy el. Mi a helyi embereinkre támaszkodunk, minden régióban van újságírónk, ők fogják a riportokat, interjúkat elkészíteni. A technikai stáb viszont tőlünk megy. Vettünk egy gépkocsit a stábnak, úgyhogy el tudnak jutni bárhová. Mobil

applikációt is készítünk hozzá, hogy mobiltelefonon is bármikor meg lehessen nézni a műsorokat. Úgy tervezzük, hogy minden héten olyan öt-tíz perc közötti megjelenés legyen. A médiaközpontnak van egy külön honlapja, ahol mindhárom médiát meg lehet találni.

– *Mi ennek az elérhetősége?*

– Honlapunk címe: www.croatica.hu. A weboldalra lépve felnyílik egy választási lehetőség: a kiadó meg a médiaközpont. Az utóbbit megnyitva lehet a tévét, a rádiót és az újságot megtalálni.

Visszatérve a lapra: most kezdtük el az összes régi újság digitalizálását és feltöltését az internetre. Három millió forintért vásároltunk egy csodaszkenneret, ami nemcsak beolvassa, hanem be is formázza az újságokat. 1949-től az összes számot hozzáférhetővé tesszük, most 1950–51-nél tartunk. *Nasa novine*, majd *Narodne novine* volt, most pedig Hrvatski glasnik a hetilapunk. Azért is bízom abban, hogy ez a hatalmas munka sikerülhet, mert a horvát-magyar vegyes bizottság februári ülésén, bekerült a programba, hogy a felek támogatják a Croatica archívumának digitalizálását. Kutathatóvá akarjuk tenni az anyagot, tehát megcsináljuk a magyarországi horvátok archívumát. Próbálok összegyűjteni iratokat, tegnap például a Kőbányai Horvát Önkormányzat ajánlott föl egy csomó könyvet meg fényképeket a Croatica-archívumba. Mindent össze akarok gyűjteni: régi könyveket is, amiket nem mi adtunk ki, de hozzáférhetőek, Karagics Mihály is adott nekünk anyagot, a régi szövetségi iratok is itt vannak, a Magyarországi Horvátok Szövetsége irattárát is átvettük. Pillanatnyilag még csak ott tartunk, hogy szétválogattuk évekre az iratokat. Vannak hanganyagaink is. Most hívott a Bartos Gyula, aki dolgozott Kricskovics Antallal, neki vannak régi filmtekercsei is arról, ahogy Kricskovics tanította a táncokat. Ezt is odaadná nekünk, hogyha digitalizálnánk. Próbálunk mindent összegyűjteni, s amit lehet, fölrakni a netre, hogy kutatható legyen. Berendezünk nálunk egy termet, amivel szintén a kutatókat segítjük: van benne fénymásoló, számítógép, internet, nyomtató. Ha valaki dolgozni akar, az idejöhet hozzánk. A nyomda fölött a galérián lesz majd a kutatószoba. Az oktatásban pedig, a digitális tananyagok fejlesztése a cél, meg amire még most igény van, a szemléltető eszközök, táblázatok készítése.

– *Digitális tananyag? Az nagyon jó! Ehhez mi kell? Szakemberek, pénz?*

– Már komoly mennyiségű digitális anyagunk elérhető. Elsősorban szakemberek kellenének – igen –, akik összeállítják az anyagot. Másrészt meg pénz, mert ugye ezeknek a programoknak az írása nem csekély összeg. Elsősorban ezek a legközelebbi céljaink.

– *Nagyon jó munkát kívánunk a Croaticának!*

Maya Éva

Baloghné Wusching Ágota (Nagymányok)
családi fotóalbumából

A Günter család 1917-ben

Herger Mátys és Günter Anna esküvői képe 1919-ből

Herger Mátys és neje, fiúkkal, Matyikával

Bayer József és Günter Ágota esküvői képe 1919-ből

Reiser Ádám és Leicht Krisztina esküvői képe 1929-ből

A budapesti Rózsák tere azon a tavaszon...

Búcsú Kricskovics Antaltól

1929–2017

Részletek a szerző „Kaláz parazsa” (Tinja Kalaz, 2013) című regényéből

Ezerkilencszáznyolcvanhat tavaszán a budapesti szerbhorvát gimnáziumban színházi hangulat uralkodott: minden Boriszav Sztankovics, a híres vranyi író „Kostana” című zenés-táncos színművének előkészületei körül forgott. A darab kiválasztása spontán módon történt: az iskolai néptáncsoport tagjai eleve tudtak néhány vranyi táncot, a negyedikesek pedig éppen érettségire magolták Sztankovicsot, még hozzá lelkesen. („Haver, ennél a krapeknál folyton szexelnek.” „Legalábbis akarnak.”)

Egy pillanatig sem lehetett kétséges, ki fogja játszani a darab hősnőjét, a legendás vranyi énekes- és táncosnőt. Unokahúgom éppen negyedikbe járt, elismerten a legjobb énekesnek és táncosnak számított az iskolában, és színésznői álmokat dédelgetett. S pontosan annyi idős volt, mint Sztankovics hősnője a darabban.

– Megtetszett nekem Kostana lelki szabadsága – emlékszik vissza ma az unokahúgom, és hozzáteszi: – a cigány szabadság.

Hónapokon át élt Kostana szerepébe és lényébe képzelve magát. Teljességgel azonosult a figurával. Nem törődött az érettségivel, kacagott, ha elképzelte, mit felelt volna Kostana a tanárok süket dumájára a „jövő kapujáról”. (Az felelte volna, amit Sztankovics darabjában mond Kostana az öreg, gazdag hódolójának, aki egy orgia mámorában feleségül kéri őt: „Tán a szobát se hagyjam el, csak üljek, hallgassak, tűrjek? Óh! S ha leszáll az éj, felragyog a hold, lángol, perzseli a homlokot, a fejet... lánggra lobbant... Akkor mi van?”)

*

A budapesti Rózsák tere, a gimnázium épületével és a rózsabokrokkal övezett neogótikus templommal és az orgonabokrokkal övezett nyilvános vécével együtt, azon a tavaszon szabályos kis Vranye lett. A tornaterem ablakán át balkáni dallamok áradtak az utcára, a nagykapun egzotikus népviseletbe öltözött lányok rohagáltak ki a közértbe bambiért és sörért és néha egy üveg kadarkáért a koreográfus, Kricskovics Antal tanár úr – az imádott Kricsek – számára.

Híre ment, hogy a Rózsák terén valami készül, erről sutyorogtak a magyarországi szerb, horvát, szlovén, sokác, bunyevác falvakban a Marostól a Rábáig, Szegedtől Győrre és Mohácstól Szentendréig. Min-

Kricskovics Antal és Milosevits Péter a „Kaláz parazsa” írásának kezdeti időszakában (2002), a regény első fejezetének nyilvános felolvasásán egy színházi irodalmi esten, melyen a Fáklya együttes Kricskovics Antal „Carmina Burana” című táncdrámáját adta elő

den a kalázi csitri körül forgott, aki tarka szoknyában, selyemblúzban és nagymamai vállkendőben szaladgált az utcán és az iskolafolyosón.

Egy ifjú sebészorvos pedig – a gimnázium egykori diákja, s a készülő előadásban cigányzenészként fellépő „dr. Giga” – beleszeretett a kis Kostanába: maga sem tudta, hogy a kalázi lányba vagy a vranyi énekesnőbe, akit a lány alakít. Bódultan tá-molygott utána a színpadon, miközben lelkesen verte a nagydobot a Kricsek harsány utasításai szerint, a lány pedig hol eminnen, hol amonnan mosolygott rá, törökbugyogóban lebegve körötte, mint a kendő a bika szeme előtt, az ifjú sebész pedig szerelemmittasan ugrándozott térdig lógó ülepű jelmeznadrágjában és kunkori orrú bocskorában.

Dr. Giga szerelme próbáról próbára dagadt egyre óriásibbra, végül teljes erővel akkor tört ki, amikor a lány a pécsi fesztivál közönségének tombolása közepette felugrott a lába elé helyezett hatalmas dobra. Ekkor dr. Giga szíve is majdnem kiugrott a kebléből, s vagy a város legyen lángok martaléka, vagy Kostana legyen az ő felesége: válóper, bőrrönd, asszony, gyerekek, könnyek, botrány... Három napig zárva a templom, három napig hallgat a csarsi.

*

A jelmezes bakfisok élén egy törekeny gimnazista lány libbent a színre – az unokahúgom.

Így kezdődött a „Kostana” bemutatója a budapesti szerbhorvát gimnázium diákjainak előadásában, Pécsen, az amatőr színjátszók fesztiválján 1986 tavaszán. A darabot színpadra alkalmazta Mándity Anna, koreográfus Kricskovics Antal, zenekarvezető Páncsics István.

Én a zsúriasztalhoz láncolva ültem, mint Prométheusz: a májam tropa, a büfé messze.

Mert tönkretett a jugoszláv eszme! (Pláne a gyakorlat.) A szerb pálinka horvát sörrel és szlovén borral keverve pusztítóbb hatású, mint a nyelvrokonság összes problémája. (Ezektől még senki sem okádott.) A magyarországi délszláv kisebbség valamennyi szintársulata összesereglett Pécsen, s nekem mint semleges zsűritagnak mindnyájukkal innom illett a fesztivál előestjén, színesekkel, zenészekkel, táncosokkal, rendezőkkel, koreográfusokkal.

Másnap tizenkét előadást néztem végig egyhuzamban. Prométheuszi májjal és poszeidóni húgyhólyaggal! Plusz a dantei bélrendszer, amely égett, mint a Pokol.

Ekkor fogtam fel igazán Arisztotelész katarzisélméletét: hideg sör a dráma végén! (Aztán a megkönnyebbülés a piszoárban.)

A fesztivált a „Kostana” zárta. Addigra már teljesen katarzisos voltam, bármit is jelentsen ez. (Hát még a megkönnyebbülések!) Biztosra vettem, hogy nem bírom ki az előadás végéig.

Ám amikor az unokahúgom betoppant a színre, fejemből kiszállt Arisztotelész összes tétele.

Hugicám olyan önfeledten táncolt, mintha a dráma személyesen vele játszódnak volna le. Fizikailag éreztem, hogy a termen, ahogy a színészek mondják, átszáll az angyal. Szerintem mindenki látta, bár rajtam kívül senki sem tombolt a nézőtéren.

Könnyekkel küszködve igyekeztem elfojtani a torkomból kibuggyanó meghatott hörgést, minek következtében furcsa horkantásokat hallattam, s a mellettem ülő zsűrielnök, a szakálláról és volumenéről messziről felismerhető Vujicsics Sztoján csodálkozva pillantott rám („olvadozunk, olvadozunk, fiatalember?”), a másik oldalról a kollegina bökdösött („kussoljál, hülyegyerek”). Sikerült is lecsillapodnom, miközben a részeges és őrjöngően szerelmes Mitke nagymonológját szavaló gimnazista lurkót hallgattam, aki komikusan szenvedett a vranyei tájszólással, de midőn unokahúgom ismét átletett a színpadon, kénytelen voltam megragadni a térdeimet, hogy valahogy féken tartsam hadonászni lendülő karjaimat, ám az egyik térd nem hozzám tartozott. („Eltéped a harisnyámat, hülyegyerek.”)

– Az a lá-hány a tö-hö-rö-hökbugyogóban az... az én unokahu-húgom... – huhogtam a katarzisz

Jurkovits Zorica, a magyarországi szerb színház művésznője, gimnazista korában, Kostana szerepében, Kricskovics Antal koreográfiájában (1986)

arisztotelészi tetőfokán, ám láttam, hogy kolleganóm nem érti, hogy másnapos lihegésemmek mi köze az ő térdéhez, ezért udvariasan igazgatni kezdtem a szoknyáját, mire ő megjegyezte, hogy reméli, nem fogom őt megerőszakolni itt a nézőtéren.

– Hanem hol?

*

A „Kostana” után nem rohantam a büfébe. Berontottam a női öltözőbe, ahol a bakfisok már kibújtak a jelmezből, és a sikerélmény extázisában ujjongtak; észre sem vették vagy nem érezték veszélyezőnek a szakállas férfit, aki félrecsúszott nyakkendővel és nyitott ingnyakkal csörtet közéjük (a felső inggombom még a nézőtéren leszakadt).

Unokahúgomhoz léptem és gratuláltam neki.

Önkívületi állapotban volt. Két kezét a nyakam köré fonta, és súlytalanul, mint a pihe, és illatosan, mint a jácint, rám csimpaszkodott, én meg forogni kezdtem vele, mint a jégtáncos a primadonnával. Kostanát öleltem a törekeny gimnazista lány személyében, aki még nem tért vissza a transzból. Továbbra is Kostana volt, én meg avval az eszement gratulálási móddal fokoztam az illúziót. Érezte, hogy Kostanát ölelem, s nem hagyom őt visszazökkenni a valóságba, hanem segítem, hogy még egy kicsit Kostana maradjon, és szövögesse álmát ifjú lényének összeolvadásáról Kostana történetével.

*

A leírhatatlan ordítózást hazaúton a buszban valaki magnóra vette. A többórás üvöltözést operaelőadásnak tituláltuk. Patetikus áriákat parodizáltunk, felfrissülésként a „Kostana” népdalai után. Én lehántottam magamról a zsűritag mázát (nyakkendőt zsebre gyűrtem), Kostana farmerra cserélte a törökbugyogót, Mitke tornacsukát húzott a bocskor helyett, a dobos demizsont hurcolva járkált a két ülésor között, s kínálgatta a pécsi kisüstit, melynek illata belengte a velótrázó kórusművektől és fülrepezítő áriáktól zengő buszt. Féktelenül rikácsolunk, de valahogy erőltetetten, mert éreztük, hogy valami véglegesen lezárult, és sohasem fog megismétlődni.

(Így is lett: a gimnazisták nemsokára leérettségiztek, és soha többé nem játszották a „Kostana”-t.)

*

Amikor Kricskovics Antal híret vette, hogy regényt írok Kalázzról, Vranýéről, Kostanáról és sok minden másról, csináltatott számomra egy másolatot a „Kostana” pécsi bemutatójáról készült amatőr videofelvételről, melyet féltett kincsként őrzött. Én is megőriztem: a kazettát is, és most már Kricsek emlékét is.

Ballada az öregasszonyról

– részletek –

2016-ban jelent meg a Croatica kiadónál **Bárkányi Valkán Zoltán** kisprózákat tartalmazó, kétnyelvű – szlovák-magyar – kötete, *Ballada az öregasszonyról* címmel, melyből részleteket adunk közre. A kiadvány megjelenését a Fővárosi Szlovák Önkormányzat, Óbuda-Békásmegyer Szlovák Önkormányzata, az Országos Szlovák Önkormányzat, a SlovakUm Non-profit Közhatalmú Kft. támogatta. A szerző a Barátságban publikál a folyóirat megjelenése óta.

Zoltán Bárkányi Valkán 1941-ben született Keszthelyen. Bárkányi, a magyarországi szlovák rövid epika emblematikus alakja. *Ballada az öregasszonyról* című új kötetében a tizenöt eredeti szlovák nyelvű szöveg mellett tizenegy történetet magyar fordításban közöl. Ezeket átítja a pillsi táj és az ott élő emberek iránt érzett szeretete. Korábbi kötetei: *Vzplanutie (Fellángolás)* 1987; *Návrat (Visszatérés)* 1998; *Vianoce tetky Karovej (Kara néne karácsonya)* 2009; *Pivnica (Pince)* 2011; *Jabloň (Almafa)* 2013. (A BARÁTSÁG 2016/6. számában közöltünk recenziót a prózaválogatásról Maruzsné Sebó Katalin tollából.)

Búcsú

A körhinta, a lövölde meg a hinták csak pénteken jelentek meg, a falu azonban már hetek óta készülődött legnagyobb ünnepére, a búcsúra.

Emberemlékezet óta erre a késő őszi napra, a Szent Kelemen napjára, az asszonyok kimeszelték a ház elejét, a férfiak olajfestékekkel bekenték a fa- és vaskapukat, kerítéseket, és – ami szintén az ő dolguk volt – gereblyével kitisztogatták a házak előtti árkokat a szeméttől, és a nagy vesszősöprűvel rendbe tették az udvart, sőt a ház előtti járdát is. Az idősebb férfiak a búcsú előtti héten szinte kötelességszerűen elmentek a borbélyhoz nyíratkozni.

– Búcsú csak egyszer van évente – mondogatták, ami azt is jelentette, hogy – mint ahogy illik – méltóképpen meg kell ünnepelni. Volt is mivel: a szőlőben való vessződségnek köszönhetően a családi pincékben már kitisztult az újbor. A baromfiólakban a tömött kacsák, libák vártak sorukra, hogy a legfinomabb falatokká váljanak az év legfölségesebb ebédjén.

Reznikék, öreg szövetkezeti nyugdíjasok, úgy várták a búcsú vasárnapját, mint a messiást, már csak azért is, mert kedden táviratot kaptak, hogy a búcsú vasárnapján megjön a fiuk és menyük a két felnőtt unokával. Attól kezdve az öreg Reznik minden reggel felvette a rég megvett, de még alig hordott félcipőjét, és a téglával kirakott pitvarban egy helyen topogott, lépkedett, hogy a fájós, görcs húzta lábai megszokják benne a járást, és vasárnap a szentmise menet nehogy felmondják a szolgálatot. Az asszonnak is akadt dolga elég, mindenre volt gondja, aminek szerinte és a bevett szokás szerint az ünnepi asztalon kell lennie. Az édes nyalánkságokat, kólát, kávé, tejszínt megvette a boltban. Szombat délutánra már minden elő volt készítve. Az öreg levágta a hízott libát, ő meg leforrázta, megkopasztotta és földarabolta. A maradék erejét vasárnap délelőttre tartogatta, amikor a kismise után már csak sütni-főzni fog. A legkedvesebbeket mégiscsak illően meg kell vendégszolgálni. A búcsút libahús nélkül nem tudta elképzelni sem ő, sem a férje. Ez íratlan törvény volt, nemcsak az ő családjukban, hanem az egész faluban.

A vasárnap reggel még messze volt. Az öreg és a felesége csak hánykolódott, forgolódott a meleg dunna alatt, sóhajtoztak, és mindketten azt lesték, mikor kezdik az őszi nap hűvös sugarai simogatni az ablak üvegét. Az öreget pirkadatkor mégiscsak elnyomta az álom. De nem sokáig, mert egyszer csak érezte, hogy lökdösi az asszony:

– Jožo, te még alszol, vagy mi?

Az öreg a dunna alatt a másik felére fordult.

– Kelj fel, hallod, kelj fel... – hangzik buzdítólag –, sok munka vár még ránk...

– Munkából van mindig éppen elég – emeli fel az öreg ősz fejét – ezt mondanod sem kell...

– Te meg itt lustálkodnál... De ma nem lehet... Végtére is ma nagy ünnep van... Kelemen napja... meg a fiunk is jön...

– Igazad van! – buggyant ki az öregből, és határozott mozdulattal ledobta magáról a dunnát.

– Te, ez a rövidke alvás teljesen elkábított... Hát persze, ma Szent Kelemen napja van... búcsú napja... Örüljünk neki...

– Bizony örüljünk neki – ismétli meg az asszony. – Ha nem tudnád, ez a mi hatvanegyedik közös búcsúnk... Az ember nem is hinné... a hatvanegyedik... szinte hihetetlen...

– Hiába no – szomorodott el az öreg arca –, megöregedtünk...
– Nem tehetünk ellene semmit – morfondírozott az asszony –, mindennek vége lesz egyszer... a mi életünknek is.
– Hagyjuk az ilyen beszédet! – emelte fel a hangját az öreg. – Inkább lássunk munkához!
Az asszony a tűzrakáshoz fog, térdén tördeli a még tegnap este bekészített venyigét. Gondolatban maga elé idézi a fia alakját és a család minden tagját. Hogy milyen nagyon várja őket, hogy örül nekik! Már csak azért is, mert ezek a látogatások egyre ritkábbak. – Mindenkinek megvan a maga gondja – próbálja igazolni a fiát –, nem lehet ide csak úgy bármikor elugrania neki.
Aztán a hófehér hajkoronája alatt más képek jelennek meg előtte. Az asztalnál ül az egész család, és ő kínálja nekik a legfinomabb falatokat. Milyen jó lesz nekik, együtt lesznek megint. A boldogságtól szinte sugárzik az arca.
A gazda szintén tette a dolgát, ami minden áldott nap ki van rá mérve. Hozott a pincéből egy szakajtó krumplit, amit az asszony odatett főni a disznónak. Aztán a fészert alatta morzsolta a szakajtóba kukoricát és kézi darálással ledarálta. A kész moslékot a vödörrel kivitte és beleöntötte a disznó elé a vályúba. A tyúkoknak is szórt kukoricát és öntött nekik vizet. Mire bement reggelizni, már jócskán elfáradt.
Asztalhoz ültek. Arcukról elégedettség sugárzott a tiszta, késő őszi reggelen, ahogy a nap már szétterült a Kémény-szikla fölött, és hideg sugaraival bekukkantott egyenesen a konyhájukba. Ez a reggel szép és kellemes napot ígért.
Ahogy megjöttek a kismiséről, az idő gyorsan múlt. A konyhából ingerlő, csábító bűcsús ételek, libaaprólékból készülő leves, a sült máj és hús illata áradt. A sütőben pedig pirult a káposztáslepény, ami elmaradhatatlan volt, ha a fiuk látogatóba jött.
– Már itt lehetnének, – szólalt meg az öreg türelmetlenül.
– Még korai, Jožo, nagyon korai... Ne aggódj, biztosan megjönnek – mosolyog az öregasszony –, délre biztosan itt lesznek, csak győzzük őket kiszolgálni...
A gazdasszony a sparhelt körül sűrög-forog, a gazda gondja az ital, leltárt csinál hát a kólás-, málnás-, ásványvizés és a sörösüvegek között. Aztán eszébe jut, hogy az egész bűcsúi ebéd az ő saját bora nélkül fabatkát sem érne. Határozott léptekkel indul a pincébe, ahol két százliteres hordó áll, amiket még a szüret előtt bekent lenolajjal, hogy ne penészedjenek. Az egyik fehér-, a másik vörösborral van tele. A vöröset választotta. A hordó csapja fölé hajolt és teleengedte a literes pintet. Aztán mintegy a saját önbizalmának erősítésére megengedett egy kétdecis poharat is, s a tartalmát egy szuszra leengedte a torkán.
Ahogy a konyhába lépett, mérgesen dübnyögte az asszonynak:
– Hol a fenében vannak már ilyen soká! – néz ki az ablakon az utcára. – Már itt kellene lenniük.
Az asszony már nem ellenkezik. Őt is elfogta az aggodalom, vajon nem történt-e valami bajuk útközben, vagy még előbb, otthon, az indulás előtt. Nem romlott-e el a motor, vagy nem betegedtek-e meg? Ki tudja? – sóhajtozott.
– Ne beszélj számárságokat! – horkant fel az öreg. – Hogy éppen bűcsúra ne jönnének? Az lehetetlen!
– Terítsem meg az asztalt? – nézett kérdően az asszony az emberére, aki csak bólintott beleegyezésképpen.
– Hány személyre? Csak kettőnknek?
– Ugyan, miket beszélsz már megint – mérgelődött az öreg. – Hat személyre... ők négyen, mi meg ketten... ez összesen hat. Annyian is leszünk... már számolni sem tudsz?
Ültek a terített asztalnál és hallgatagon váraoztak. Lopva néha az ingaórára pillantottak, amely a zavartalan, hosszúra nyúlt csendben egyhangúan emlékeztetett az idő visszafordíthatatlan múlására. Fokozatosan megérlelődött bennük a sejtelen, majd félelem, hogy hiába várnak. Hosszan hallgattak mindketten, mint a némák, s ez a végtelen hallgatás gyötrelme volt számukra. De hogy mégse üljenek tétlenül, szürcsöltek egy kis levest, s nyeltek hozzá a főtt húsból. Azt is csak lassan, erőltetve, semmi többet, mert az étvágyuk, ami előbb még oly nagy és örömteli volt, elszállt, mint a pára.
– Anyjukom – szólalt meg az öreg fájdalmas hangon –, ezek már nem jönnek. Mert ha akartak volna, már rég itt lennének. Ideje megetetni a disznót és a tyúkokat.
Az asszony hallgat. Az ő kételyei is rég bizonyossá váltak, hogy azok, akiket olyannyira vártak, ma már bizony nem jönnek, meg már nem is jöhetnek. Ahhoz már késő, nagyon késő.
Eközben az ablak mögött már bizony esteledett. A Fehér-sziklától a késő őszi nyirkos ködének hulláma szállt a falu fölé. S mivel a sötétség is egyre sűrűsödött és ellepte az egész tájat, a főút hosszában kigyúltak a lámpák.

– Bezárom a kaput, jó? – szól az öreg a hosszú csend után.

– Csukd – bólított az asszony fájdalmas kifejezéssel az arcán.

Az öreg és felesége szó nélkül, csendben, lassú kimért mozdulatokkal vetkőztek. Az történt velük, ami hatvan esztendő alatt soha. Először esett meg, hogy még csak körülnézni sem mentek ki a főtérre, ahol hangosan szól a zene, és a lövöldék, körhinta meg a sátrak körül csak úgy nyüzsgött a falu népe.

Vércse Miklós fordítása

(1995)

A pince

Alig pirkad, a falu még alszik. Michal Kara szövetségi nyugdíjas erélyesen lelöki magáról a nehéz dunyhát, leengedi az ágyról a lábát, és ösztönös mozdulattal dugja elnyűtt bocskorába. Ilyenkor bizonyára nem volt egy lélek sem a faluban, aki ennyire korán lábon lenne. Az öregség ébreszti, nyitogatja a szemét.

De hát minek is heverészne tovább, gondolta, hiszen éjfélől szinte le sem hunyta a szemét, csupán hánykolódott az ágyában. Meg fulladozott, és egész idő alatt csak köhécsett. Az átkosan rövid alvás után gondolatai a régen kitaposott ösvényen indultak el. Már több mint négy esztendeje, amikor örökre itt hagyta hú társa, ugyanaz jár az eszében, az idő kérlelhetetlen múlása, a vég közeledte, amitől már rég nem fél. Inkább ellenkezőleg, várja, ő maga óhajtja. Hiszen eleget élt már, maholnap ünnepli a nyolcvannyolcadikat. Hosszú idő ez, nagyon. Érti, hogy napról napra gyengébb és tehetetlenebb. Ez az állapot mindig elkészeríti, és ilyenkor akarva-akaratlan a halálra gondol. Sőt, éjszakánként még beszél is hozzá. Alig szundít el a meleg dunyha alatt, az udvaron az öreg vak kutya felvonít, erre nemegyszer fel is ébred. Fülel, hallgatózik, lépteket hall, majd megnyikordul az ajtó. Hinni kell a szemének: ott áll az ágyánál a kaszás! Odahajol hozzá és megérinti a vállát. „Mennem kell?” – kérdi tőle bátran, de a kaszás csak néz, mintha semmit sem hallana, s amilyen hirtelen megjelent, oly gyorsan el is tűnik, s otthagyja őt gyötördni megalázottan, továbbra is bizonytalanságban.

– A nap még sehol, s én már holtfáradt vagyok – jegyzi meg hangosan Michal Kara. Igen, hangosan, és nem kell csodálkozni azon, hogy magával társalog. Négy éve annak, hogy egyedül van otthon, s ha hangos szót akar hallani, magában beszél. Már meg is szokta, hatásos gyógyír ez a magány nyomasztó terhe ellen.

Lassan az ablakhoz tötyög, meglepetten és nagy sajnálattal látja, hogy fehér hótakaró lepi az egész udvart, sűrűn havazik, mintha valaki fent az égbolton rázná hatalmas dunyháját. A hópelyhek egymás után hullanak mindenre, amit csak lát az ablak üvegén át a lopakodó pirkadatban. „Este már fagyott, az éjszaka is hideg volt, ez a hó már megmarad” – gondolta kedvetlenül. S magában már le is mondott róla, hogy elmenjen a pincéhez, ahogy tervezte, amit nagyon sajnált, mert mára már, éppen vasárnapra, egy kortynyi bor sincs a házban.

– Mégis csak megyek, persze, hogy megyek! – buggyant ki az öregből, és lábát máris nehézkesen gyömöszöli a viseltes csizmába, felveszi a jócskán kopott, nehéz télikabátot, és egészen a fülébe húzza a molyoktól már itt-ott kirágott báránybőr kucsmát.

Michal Kara lélekben már felkészült a pincéhez vezető út gyötrelmeire, az ajtó elé állítja a háromliteres demizsont, aztán megragadja a vesszőseprűt, és a kiskapu irányába kezdi söpörni az utat. Lassan halad, a seprű nyomán röpköd a frissen hullott hó. A kiskapuban fáradtan szuszsan egyet, aztán határozott léptekkel elindul a demizsonért.

Az öreg a hidegtől görnyedten ballag a kihalt utcán a felvégre, ahol a pincesor kezdődik. Az egész testét átjárja a hideg szél, ami a Fehér-szikla felől süvit és végigsöpör az egész falun. Kis idő múltán már gyorsabban liheg, az orrából, a szájából pára száll.

– Ugyancsak nekiveselkedett... Szinte vág... – röppent ki belőle. – A kutyát se verik ki ilyenkor – mondja magában, és bánja már, hogy meggondolatlanul elhagyta az otthoni meleg konyhát. Úgy tűnt neki, hogy már nagyon régen csörtet a hóban. Szilárdan érzi, hogy léptei lassulnak, hogy tovább már nem bírja, mert a lába mintha ólmosodna. Meg kellett állnia. Ahogy kiegyenesedett és felnézett, a korai szürkületben látta, hogy hála Istennek, már itt a falu vége, pontosabban az utolsó előtti ház, ahol a hatalmas hársfa alatt kőkereszt áll. Mint gyerekkorában mindig, most is keresztet vetett, ahogy az apjától látta. „Istenem, hányszor elmentem én itt a kőkereszt mellett” – jutott az eszébe. Szinte megszámlálhatatlan. Akkor, gyerekkorában, amire világosan emlékszik, fogta apja meleg kezét, úgy mentek kipirult arccal a pincéhez az elődeik nyomát őrző ösvényen. Most is, sok évtized múltán érzi lelkében azt a biztonságot és védelmet, amit az apja meleg tenyere sugárzott.

Michal Kara megállt, s emlékei közt keresi apja ábrázatát, de az valahogy a homályba vész. Nem képes életre kelteni az annyira ismert arcvonásokat, az apja mintha nem is élt volna. Az az érzése, hogy egy alig átlátszó függönyön át néz rá, és csak elmosódott, láthatatlan arcú alakot lát. Hol van már az apja meg a többiek, akik valamikor előtte itt jártak? Mind odavan, egyedül maradt, egyes-egyedül, mint ez az öreg hárs, mely óvja a kőkeresztet. Ez is kidől majd egyszer, mint ahogy ő is, csakhogya ő sokkal előbb, mint ez az óriás fa.

– Elég, félre az ilyen hiábavalóságokkal! – kapott észbe, s ahogy jobban körülnézett, meglepte a kibontakozó, szépen láthatóvá váló táj. Igaz, a havazás nem szűnt meg, a sötétszürke hófelhőkből szüntelenül hullott, és vastagon befedte a jól ismert környéket. Aztán a gyászos fekete madarakra, károgó varjakra lett figyelmes, amint a behavazott falu fölött szálltak, aztán a rétek irányába húztak a közeli Kémény-szikla felé, ahol eltűntek a szeme elől.

Az öreg folytatja útját, fújtat az erőlködéstől, de bátorítja a tudat, hogy minden lépésével közelebb kerül a pincéhez, melynek ölében, mint mindig, most is menekvést talál. Minden tíz-tizenöt méter után megáll egy kicsit, hogy pihenjen. Ilyenkor bütykös ujjáival megtörli a fagytól megdermedt bajuszát, és tekintetével elkalandozik valahová a magas sziklák fölé, ahol előbb eltűntek a varjak. Testét a hideg rázza, ami egyben hajtja is tovább. Meg sürgeti a vágy a gyertya pislákoló fénye, saját borocskája után, ami a viaszgyertya lángja mellett oly csábosan kínálja magát az üveg pohárban. Már nem gondol az út keservére, a hidegre, a hóra, a túlfáradt testére, hanem az örömrre, ami mindig várja a pincében. Minél közelebb kerül hozzá, annál bizonyosabb, hogy ezért az örömrért útra kelne akkor is, ha cigánypurdék potyognának az égből. Michal Kara részére ez az egyes-egyedüli, aminek az életben még örül, s ezt nem hagyná ki a világért sem. Ennyi és semmi más, mert a női öl melegének élvezete is rég odavan. Számára a gyönyör hóforrása már kihűlt. Eltemette hajdani erős vágyát, hogy vigasztalást nyerjen az asszonyi ölben, ez az emlékek mélyére került, amely ha néha egy pillanatra vissza is tér, amily gyorsan lobban, oly hamar ki is alszik, elszáll, mint a füst.

Az öreg végre kifújhatta magát a présház ajtaja előtt, amit csak nehezen tudott fél kézzel kinyitni, a másikban a demizsont szorongatta. Néhányszor dobantott a lábával, lerázta magáról a havat, aztán határozottan lépett a présház homályába. A gyertyagyújtás után ösztönösen szétnézett a helyiségben, hogy minden úgy van-e, mint egy hete itt hagyta. A szemle után most is összeszorult a torka, mert az eredeti berendezésből mára már alig maradt valami. Az igazat megvallva nincs is rá szüksége. A pince díszét, a hatalmas sváb prést, amit a nagyapja után örökölt, ma már a falumúzeum látogatói csodálják. Ott áll az udvaron, tető alatt a maga szépségében, felújítva, átfestve. Olvasható rajta nagyapja neve, szépen belevésve a gerendába: Michal Kara, s a szomszéd falubeli sváb mester megörökítette a készítés évét is: 1883. Mit kezdene ő az olyan eszközzel, aminek csak a kőből faragott alja lehet vagy négyszáz kiló. Neki már nincs szüksége semmilyen présre. A szőlőjéről már rég lemondott, s azt a kétszáz kilónyit, ami a kertben terem, kipréseli a szomszéd, és a mustot még el is hozza a pincébe. Ennyi éppen elég egész évre, többre nem is lenne szüksége. Egy hétre három liter. Semmi több. Ebből néha még a szomszédnak is jut egy-egy pohárral. Túladott a puttonyon, a kádon, a mérőn meg a hordókon is. Amit lehetett, eladott, ami maradt, elosztogatta. Csupán a tölgyfa asztal maradt itt a paddal és a két tölgyfa szék. A présház gerendájáról már rég nem lógnak szőlőfürtök, se házi sonka meg kolbász, hálóba bugyolálva a legyek ellen. Rég túladott a sezlonon is, ami a vasárnap délutáni szunyókálásokra szolgált itt a pincében. A fali polcok is üresek, néhány berámázott oklevelet hagyott még a falon, amit a helyi vagy a járási borkóstolókon kapott. Ez minden.

Michal Kara egyik kezében az égő gyertyát tarja. A másikkal leakasztja az üvegtököt, ahogy errefelé a lopót nevezik, és a pincelépcsőhöz indult. Itt a kőboltozat alatt sorakozott hajdan, az ötvenliterestől a héthektósig, tizenkét hordó. Maradt neki kettő a kisebbek közül. Megilletődve áll előttük egy ideig, ami jelzi, hogy viszonya a borhoz bizalmas és barátságos. Mint ahogy az természetes is, mert a saját házi bora nem csupán az öröm, az erő, az életkedv itala, hanem más is, sokkal több. Különös kapocs azokkal, akik előtte voltak itt. A bor elővarázsolja az elődökkel való emlékeket, mint ahogy most is eszébe jut, miként borozgatott itt több mint hetven évvel ezelőtt elhunyt nagyapjával. S az akkori bor is épp olyan volt, mint az övé most. A bor illata mindig eszébe juttatja a vidám szüreteket, a forró öleléseket, a régi, már elcsendesült kacajokot és az elhamvadó tábortüzeket.

Az öreg fontolgatta, melyik hordóból vigyen. A vörösbor mellett döntött, a kékfrankosból vizs. Kikocogtatta az ötvenliteres hordó dugóját, és nagy lélegzetet véve húzott a lopóba. Hajdan egy húzásra megtelt a literes lopó, most meg, ahogy mutatóujjával engedett a hordóra előkészített pohárba, bizony alig telt meg.

– Hiába, no – emelte poharát a magasba. – Már a tüdő sem szolgál úgy, mint kellene – mondta hangosan, és elhatározta, hogy csapra üti a hordókat.

Az öreg Kara, ahogy ott álldogált a hordók előtt, egész idő alatt érezte, hogy fájdalom hasogat a derekában, a lábában fáradtságot érzett, alig állt a lábán. Lassan, bizonytalan léptekkel indult föl a lépcsőn. Csak akkor könnyebbült meg egy kicsit, ahogy a présházban leült az asztalhoz, keresztbe tette vékony lábait és könyökével rátámaszkodott. Aztán hörpintett egyet a pohárból, de nem engedte le a torkán, csak melengette a szájában, úgy ízlelgette. Jó, nagyon jó, dicsérte, elégedett volt vele. Már hogyan lenne, hiszen olyan, ahogy az Isten megteremtette, gondolta magában. Fejtéskor ánszógon kívül semmi mást nem használ. Semmiféle porokat, egy csöppnyi vizet sem. Ilyen bort ittak az elődei, ilyenrel traktálta a vendégeiket, s ami a legfontosabb volt, ilyet kínáltak eladásra is. Ez íratlan törvény volt a családjukban, amit senki sem szegett meg.

A pohár bor után az öreg olyan jól érezte magát, ahogy már rég nem. Mintha egészen kicsirelték volna. Az alkohol nagyon gyorsan a fejébe szállt, és nyomban szűnni kezdtek a fájdalmai. A bornak tulajdonította, igen, a bor, mert mást ma még nem vett a szájába. Meg kicsit a pincének, mert itt másként szokta érezni magát, mint bárhol másutt. A pince valahogy nyugtatóan hatott a lelkére. Nem is csoda, hogy ilyenkor szívében hálával gondolt dédnagyapjára, aki a meredek hegyoldalban kiásta ezt a pincét, meg a nagyapjára, aki mészakőből a boltozatát csinálta. Az apja is hozzátette a maga részét, a pincéhez présházat épített, ugyancsak mészakőből. Neki már nem maradt más, csak annyi, hogy a pince földjét kirakja égetett téglával. Most már ebben a kényelemben semmiképp sem sajnálta, hogy idejött. Hálás volt az Úrnak, hogy nem hagyta magát elriasztani a hidegtől meg a hótól, s nem maradt otthon. Egy-két óra múlva a nagymisén imájával hálát ad neki ezért meg mindenért.

Michal Kara odament a présház ajtajához és kitárta, hogy mélyet lélegezzen a fagyos levegőből. Szinte megdermedt, ahogy körülnézett a tájon: amíg iddogált, kint még folyton sűrűn havazott, és a hó teljesen befedte csizmája nyomát. Kutatva szemlélte a tájat és gondolkodott: Vajon a domb alatti faluban tudja-e valaki, hogy itt fenn emberi lény van? Vajon tudhat-e erről valaki, hiszen a hóban semmi nyoma. Nem. Hanem az is igaz, ha majd hazafelé tart a faluba, valamit csak hagy maga után. Ahhoz azonban, hogy ebben a nagy hóhullásban elhagyja a pincét, pihennie kell. Tudja, hogy friss erőgyújtás nélkül a nehéz pinceajtót sem tudná bezárni, nemhogy a meredek lejtőn lejusson a faluba. Keserűen vette tudomásul azt is, hogy a nagymisére ma már nem jut el, és imádságával nem tud hálát adni a mindenható Istennek eddigi egész életéért. Becsukta a présház ajtaját, aztán apró léptekkel az asztalhoz ballagott és csaknem tehetetlenül rogyott a székre. Nagyon rosszul érezte magát. Kóválygott a feje, és a szeme előtt minden elsötétedett. Fejét az asztalon pihenő karjára hajtotta és nyomban elhatározta, ha már nem imádkozhat a templomban, itt fog, a pincében...

Vércse Miklós fordítása

(2006)

Ballada az öregasszonyról

Lassacskán elfogyott az ereje, napról napra egyre gyengébbnek, egyre tehetetlenebbnek érezte magát. Először csak a lába nem engedelmeskedett, mintha nem is tartozna a testéhez. Rögtön reggel, már néhány lépés után úgy elgyengült csontos térde, és egész testét olyan fáradtság öntötte el, mintha bekapálta volna a sziklák alatt, jó messze a falutól a nyolcsoros, majd fél kilométer hosszú szőlőt. A fájdalom nem enyhült, hiába vett be gyógyszert, sőt egyre gyakrabban az egész testét ellepte, mint a hangyák a hullott gyümölcsöt a fa alatt.

A gyengesége kétségbe ejtette, bosszantotta a beteg teste. Később az erőtlenségét okolta szerencsétlenségéért, fájdalmáért és szenvedéséért. Emiatt borította annyi kék folt összeaszott testét, emiatt esett el annyiszor az udvaron, az utcán. Az utolsó esés végzetes lett. Eltörte amúgy is erőtlen, fájós jobb lábát. A legrosszabb helyen, bokában. Imádkozott és sóhajtozott, csak gyógyuljon meg, vigyázni fog, ki se lép otthonról, a boltba se megy el, majd szépen megkéri a szomszédasszonyt, hogy vásároljon be neki. Minden másképp lesz, másképpen kell élnie, mint eddig: a négy fal között és tenyérnyi kis udvarán. Ég veled te szőlő a sziklák alatt, az isten áldjon te kis földecske a Trnka-árok mellett, te kiskert a Szent Orbán szobornál, amelynek valami istentelen letörte a kezét, mert nem védte meg szőlejét a jégveréstől.

A kórházi ágyon fekvé lélekben búcsút vett a szőlőtől, ahová már régen bottal járt, és csak néha vitte ki a veje autóval, ha a városból eljöttek meglátogatni. A bánattól összeszorult a torka, tudta, hogy többet nem fogja megmetszeni a szőlejét, bizony nem. Már sohasem fogja érezni az örömet, ahogy a borotvaéles metszőolló engedelmeskedik gyenge kezének. Metszéskor sohasem hagyták az összeszedett venyigét a szőlő végében, ahogy sokan tették, hanem hazavitték és a fészkerben kiszárították. Egész télen volt mivel begyújtania.

A szőlőben a választást és a kötözést szerette a legjobban. Még a szüretnél is jobban, amikor a szőlő nagy, mosolygós fürtökkel köszöni meg a gazdának az egész éves törődést. Az egész családból senki sem vehette fel vele a versenyt ebben a munkában. Villámgyorsan letördelte a fölösleges hajtásokat a tőkéről, és később ugyanolyan ügyesen kötözte a karóhoz a már nagyobbra nőtt, fürtökkel teli vesszőket. Micsoda öröm volt nézni a felkötözött egyenes szőlősorokat. Ennek egyszer s mindenkorra vége. Hogy hogyan tovább? Erejéből már eddig is alig futotta a pusztá léthez szükséges munkákra. Ezután is időben fel kellene kelnie, hogy megcsinálja a moslékot a malacnak, megetesse a tyúkokat, magának meg teát főzzön reggelire. A ház körül rengeteg a munka, és még ott a kert is. Istenem, mi lesz azzal, ha már nem bír dolgozni, miből fizeti ki a ház és a szőlő adóját?

A halál gondolata az öregasszonyt itt, a kórházi ágyon lepte meg először. S a bizonyosság, hogy nem segít már rajta csak a föld a lehunytt szeme fölött. Eleget élt már, maholnap ünnepli a nyolcvanhatodik születésnapját. Hosszú idő ez, bizony nagyon hosszú. S ebből hetvenöt évet megpihenés nélkül dolgozott le. Csak akkor feküdt pár napot, amikor a lányait megszülte, sem előtte, sem utána, soha többé. Akkor sem feketett le, amikor beteg volt. Nem engedhette meg magának. Korán kelt, a családnak reggelit kellett készítenie. Aztán megfejni a tehenet, a tejjel elszaladni a tejcarnokba, megetetni a baromfit, félig megfőzni az ebédet, hogy már csak be kelljen fejeznie, ha a szőlőből vagy a földekről hazaérnek. A délután gyorsan eltelt a ház körüli munkával, észre sem vette, és már sötét volt. Mindig utolsónak került ágyba, így teltek el az évek, az évtizedek, az egész élet...

A kórházi ágyon a kétségbeesett keserűség arra kényszerítette, hogy hallgasson a lányára és a vejére. Amikor kicsit megkönnyebbült, enyhült a fájdalma és egy cseppel megnyugodott, megkérte az ápolónőt, aki úgy sürgölődött körülötte, mintha a saját gyereket ápolná, hogy küldjön táviratot a lányának és vejének a városba.

„Szombatra ígérték, hogy meglátogatnak,” magyarázta az öregasszony „én meg itt fekszem betegen, erőtlenül... tétlenül...”

„Ne féljen, néni, még táncolni is fog ezzel a lábával” mosolygott a hegyes-begyés, kerek arcú és feltűnően ferde szemű kis ápolónő. „Ne féljen” nyugtatta az öregasszonyt „mindent elintézek,” fekete szemével az ágy felé pillantott és megint kedvesen mosolygott.

Az öregasszony jó egy éve, amióta a férje meghalt, makacsul visszautasította kisebbik lánya és veje javaslatát, vagy inkább kérését. Hallani sem akart arról, hogy hozzájuk költözzön, náluk lakjon a városban. Hiába csábították a barátságos fürdőszobával, ahol a kádba és a mosdóba a falból jön a meleg víz, amivel a fájós lábait gyógyíthatná. És a központi fűtés, az csak az isten áldása! Hogy unatkozna a négy fal között? Kizárt dolog, biztosították. A sarokban ott a televízió, egész nap válogathat a sok program között. Megunja a budapesti adást, egyszerűen átkapcsol Pozsonyra, és úgy fogja magát érezni, mint otthon a szomszédasszonnyal. Nem, nem, ő nem vágyik a városba. Hogy mehetne el onnan, ahol a legkisebbeken kívül mindenkit ismer, ismeri szülőfaluja minden zegét-zugát, a határ minden ösvényét. És őt is mindenki ismeri. Nem tudta elszánni magát a költözésre, hiszen itt van eltemetve a férje, akinek a sírjához minden vasárnap kiment a kismise után, sőt hétköznap is gyakran felkereste gondolatban, hogy a tanácsát kérje. Ha elmenne, ki gondozná ezt a sírt és a szülei sírját? Nem, egy évvel ezelőtt még nem tudta rászánni magát erre a lépésre. Az életet sem tudta elképzelni a szőlő nélkül, amelyet csaknem egész életében olyan szeretettel és gondnal művelt, s amikor egy rövid percre megpihent munka közben és kiegyenesítette a derekát, gyönyörködött mindabban a szépségben, amivel a természet ezt a vidéket megáldotta.

A szőlőtől pár lépésre kezdődik a lombos erdő, és felhúzódik a meredek lejtőn a messziről kétpúpú tevére emlékeztető gerincig, a Fehér-szikláig és az Öreg-szikláig.

A levegő se lehet olyan a városban, mint itt. A hegyek felől: csupa lombos erdő, egy-egy folt fenyő vagy tiszta, erdők és rétek, amelyek kora tavasztól a borongós őszig kínálják terméseiket, mindenféle gombát és bogyós gyümölcsöt. Amikor a szőlőben dolgozott, ha éppen eszébe jutott, felszaladt az erdőbe vagy keresztülment a sziklák alatti legelőn, és már tele is volt a kosara gombával. Régen nem evett már olyan finom levest, mint amelyet szegfűgombából vagy csiperkéből szokott főzni. Sajnálkozva gondolt arra is, milyen régen szedett utoljára vargányát vagy rókagombát. Lepírította vagy pörköltet csinált belőle. Mindenkinek nagyon ízlett, a tíz ujjukat megnyalták utána. Egész évben volt gomba otthon, a férjével mindig annyit szedtek, hogy nem is tudták frissen megenni. Ami maradt, megszártották. Egész télen volt mivel feljavítani a káposztalevest, hiszen az egy magára valamit is adó házban elképzelhetetlen volt szárított gomba és aszalt szilva nélkül. Mennyi somot, dér csípte hecsedlit, mogyorót gyűjtött. A gyerekeknek egész télen volt mit ropogtatniuk. Minden ősszel gyönyörködött a feketeszeder- és piros csipkebokrokban, amelyek mintha lángoltak volna, úgy beborította őket az érett termés.

A másik oldalon a szőlőből belátta az egész völgyet a Nyírestől a Homokokig és tiszta, napos időben látszott a távolban a kanyargó Duna is.

A folyó látványától mindig nagyon meghatódott. Nem is annyira azért, mert az a szakasz, amit látott, két országot választott el, hanem főképp azért, mert a folyón túl az egyik faluban élt az idősebbik lánya. Amikor belefáradt a munkába, csendben kinyújtózott a lehajló ágú nagy díófa alatt. A teste pihent, gondolatban pedig elrepült a lányához. Vajon mit csinál ilyenájt? Vajon boldog a férjével, akit derék embernek ismert meg? Öröme telik a gyerekeiben? Kérdéseire réges-régóta nem kapott választ. Hiába is várta a lánya elmenetele utáni első években.

Hogy szerette volna látni az ismeretlen falut a Duna túlsó partján, bepillantani az ismeretlen falusi házba, ahol mindennapi életét éli lányának a családja.

A Duna azonban csendesen folyt a tenger felé, közömbösen nem vett tudomást az anya bánatáról és vágyakozásáról, hogy átjusson a bal partjára. Akkoriban ez lehetetlen volt. Még a barbár módon felrobbantott híd csupasz pilléreinek a látványától is kétségbeesett, amikor kéthetente a kisváros piacára menve megpillantotta őket. A gránit torzók mintha figyelmeztették volna, és mindig eszébe juttatták, hogy itt egy lélek sem jut át a folyó túlsó partjára. Csak a madarak szálltak szabadon a láthatáron, nekik nem lehetett megtiltani, őket nem lehetett a határokkal gúzsba kötni. Az embereket igen.

Hosszú ideig semmit sem tudtak egymásról a lányával. Csak pár hónap múlva, amikor már írhattak egymásnak. Ők ketten... egyikük keze sem szokott ceruzához, tollhoz. Rossz idők voltak, nagyon rosszak, még gondolni is rossz rájuk...

Istenem, mennyi gondot okozott neki a lánya! Mondhatni nem egyszer, hanem kétszer hagyta el. Mindkét elválás nagyon-nagyon fájdalmas, elviselhetetlen, szinte gyilkos volt az öregasszony számára. Csoda, hogy a szíve nem szakadt meg bánatában. Hallani sem akart lánya első elmeneteléről kilencszáznegyvennyolcban, de megakadályozni nem tudta.

Az asszonnak a férje mellett a helye, mondta neki a lánya, aki akkor már két éve férjnél volt, és a gyerekről is gondoskodnia kellett. Az asszony, akkor még friss nagymama, ésszel kénytelen-kelletlen belátta, amit a szíve soha nem tudott elfogadni: a lánya való igazat mond, a döntése megmásíthatatlan, mert ez nem is igazán a saját döntése. A vejét megbolondították az olcsó szavú agitátorok, akiknek nem fájt más emberek élete, teljesen megzavarták a fejét.

Szinte ma is látja, ahogy mindannyian kérelték a vejét, hogy maradjon itthon, hiszen itt is jobb, új világ jön. De hiábavaló volt minden szó, meg sem akarta hallani. Nap mint nap látták az áttelepítési bizottság valamelyik tagjának a társaságában, akik – igaz ami igaz – semmitől sem riadtak vissza, csak hogy csábítsák az embereket, és még a csillagot is odaígérték nekik az égről az új hazában. A haza anyácskában, ahogy ők mondták.

Abban az időben, még a hónapra is jól emlékszik, mert májusban volt, a kisbíró hetente eljött a falu felső végéről, nyakában a dobbal és a nadrágszíja mögé dugott két dobverővel, hogy a kultúrházba hívja az embereket. A házuk előtt mindig megállt. Amikor már eleget verte a dobot, a zsebéből kihúzott egy gyűrött papírt, megvárta, amíg az emberek elcsendesednek a kapukban, és rekedtes hangon kiabálni kezdett: "Közhírré tétetik, hogy ma hat órakor kezdődik a gyűlés a kultúrházban..."

Egyszer kíváncsiságból ő is el akart menni a kultúrházba, amikor az áttelepülő első csoportja, az első hat család már elhagyta a falut, mások meg már csomagoltak, készültek az útra. A falu nyugalma már megzavarták a hatalmas teherautók, amelyek rettenetes dübörgéssel száguldoztak a keskeny, poros utcákon, és minden mozdíthatót vittek a közeli vasútállomásra, a szomszéd faluba. Itt aztán mindent tehervagonokba raktak, amelyeket a gőzmozdony sziszegve, nehezen fújtatva húzott észak elé.

Végül mégsem ment el a kultúrházba. Volt is neki ideje politizálni! Csak féltette a nagyobbik lányát. A kisebbik még gyerek volt, engedelmeskedett neki és a férjének, aki hallani sem akart az áttelepülésről.

„Ki hallott olyat, hogy az ember gondol egyet és egyszerűen beleül másnak a vagyonába, olyanéba, akit még az életben nem látott?” érvelt a vacsoránál, amikor az egész család összejött. „Micsoda igazság az, hogy ha akarom, a semmiért kaphatok házat, földet, szőlőt, szerszámokat és az isten tudja, még mit? Hiszen mindezért más küszködött, mindez más törődésének, véres verítékének a gyümölcse,” magyarázta keserűen.

A veje, egyébként komoly, dolgos és megbízható földműves, egészen más véleményen volt. A lánya elmenetele előtt már annyira nem tudtak szót érteni, hogy ahányszor csak találkoztak, marták egymást, mint a kutyák. Mindketten makacsul ragaszkodtak az igazukhoz, nem engedett egyik sem.

„Apám, gondolja végig, ez mindannyiunk számára hatalmas lehetőség,” erősködött a veje. „Az új hazánk munkát ígér, földet, és legfőképp nagyobb darab kenyeret. A gyerekeknek iskolát, képzést a mi nyelvünkön.”

„Úgy beszélsz, mint azok ott a kultúrházban” vágott vissza dühösen a férje, és az asszony már tudta, hogy haraggal a szívükben fekszenek majd le.

„Talán vak vagy, hogy nem látod, itt is csak jobb élet jöhet,” tette hozzá, és figyelmesen méregette veje arcát, mintha azt vizsgálná, vajon komolyan gondolja-e, amit mond, vagy csak másokat utánoz.

De a vejének nem volt kedve vitatkozni, heves támadásba lendült:

„Aki akar, csak maradjon, dögöljön meg itt! Itt, ahol nem egyszer nyakon vágta az iskolában azért, mert a szünetben olyan nyelven beszéltem, amit a tanító nem értett. Magának még senki nem vágta a szemébe, hogy buta tót? Nekem százszor is a fejemhez vágta, hogy akinek a kenyerét eszed, annak a nyelvén beszélj. Nekem ebből egyszer és mindenkorra elegendem van!” ordított a veje lángoló arccal. „Elmegyek innen, és soha vissza sem jövök, és biztosíthatom magát, hogy a gyerekeim se jönnek ide soha vissza.”

Az asszony férje se hagyta magát, őt is ugyanolyan keményfából faragták. Jól emlékszik, mit felelt ezekre a szemrehányásokra. Ő is a férje oldalán állt.

„Igen, azt hiszed, hogy ott, azon az ígéret földjén mindenki tárt karokkal fog várni benneteket? Utálni fognak ott titeket, mint a rühes kutyákat, mint a tolvajokat! Beültök mások vagyónába, olyan gazdaságokba, amihez semmi közötök. Ti rabolni mentek! Le fognak köpni, meg fognak vetni benneteket, mint valami férget. Elhiheted nekem, hogy az ottani gazdák szemében egyszerűen csak nemkívánatos betolakodó senkiházik lesztek.”

„Mindenkire azt gondolhatja, amit akar! Az ő dolga” mordult vissza a veje, és hogy mutassa, mennyire nem érdekli ez az egész, csak legyintett. „Meg fogjuk találni a számításunkat, ebben biztos vagyok. Olyan országba megyek, ahol jobb a világ, ahol meg fognak becsülni. Ott házat fogok kapni, itt nincs sajátom, magukkal lakunk. Ott ugyanannyi és ugyanolyan földet kapok, amennyim és amilyenem itt volt, de még az is lehet, hogy sokkal többet és jobbat. Egyébként mindent, de mindent, ami itt az enyém, és amit mozdítani tudok, magammal viszek, akár teszük maguknak, akár nem.” Azzal kiment a konyhából, és úgy bevágta maga mögött az ajtót, hogy még az üveg is csörömpölt a keretben.

Az öregasszony ettől fogva nem talált nyugalmat és könnyebbséget. Gyakran sírva fakadt, amikor felmerült előtte a lánya arca. Ha a férje észrevette, rettenetesen dühbe gurult, összeszidta és átkozta a vejét.

Az élet azonban nem állt meg. Rengeteg volt a munka, azt se tudta, mihez kapjon. De az éjszakák, csak azok ne lettek volna! Sóhajtozott, sírdogált, forgolódott az ágyban, de titkolta, hogy szenved, hogy bánat mardossa a szívét. Évente egyszer, mindig búcsúkor, november végén, Szent Kelemen napjára eljött a lánya, hogy meglátogassa. Ez a nap igazi ünnep volt a számára, az öröm és boldogság napja!

De három éve már ezek a búcsúk sem hoznak örömet. Másodszor is elvesztette a lányát, de most már örökre; nem látja többé élve.

Amikor elolvasta a táviratot, amelyben a szörnyű hírt közölték vele, először semmit sem fogott föl, csak úgy érezte, mintha megállna a szíve. Azt hitte, nem éli túl ezt az elviselhetetlen hírt. Nem tudta fölfogni, nem értette, és a mai napig sem érti, hogyan lehetséges, hogy ő, a beteges, csaknem tehetetlen, töpörödött kis öregasszony él, a sokkal fiatalabb, erős és mindig egészséges lánya meg örökre eltávozott.

A temetésére sem volt képes elutazni. Nem volt annyi ereje, nem tudta annyira összeszedi magát, hogy uralkodjék a mozdulatain. Órákig ült az ágy szélén, lógó karral és lehorgasztott fejjel anélkül, hogy egyetlen szót is szólt volna. Hallgatott, a toroka összeszorult, egyetlen hang sem jött ki rajta.

*

Az öregasszony hallgatott, nem panaszkodott. De szenvedett az első naptól kezdve, hogy beköltözött a kisebbik lányához és vejéhez a városba. Kegyetlenül szenvedett, és kimondhatatlanul vágyott haza. Nem volt képes elhinni, hogy másfél hónapot kibírt a kétszobás panellakásban. De tény, ami tény – a kórház után egyszerűen nem volt más megoldás. Hiszen több mint egy hónapot feküdt tétlenül, amíg legalább annyira meggyógyult a lába, hogy mankóval a hóna alatt néhány lépést tudott tenni.

Ezerszer is megbánta, hogy engedett a lánya könyörgésének, belátta érveit. „Ki ad magának otthon egy pohár vizet? Olyan kényelmet biztosítunk magának, amilyenről soha nem is álmodott. Biztos vagyok benne, hogy jól érzi majd magát nálunk,” győzködte a lánya.

Való igaz, hogy lánya, akinek a gyerekei már kirepültek otthonról, mindent megtett, hogy minél előbb meggyógyuljon. Nem, igazán nem vetheti a szemére, hogy nem hívta szíves szóval. Valóban kitűnőre vizsgázott odaadásból, gondoskodásból és vendégszeretetből. Néha úgy bántak vele, hogy az már kínos volt. A reggelit az ágyba kapta, az ebédet előkészítették, csak meg kellett melegítenie. De azt is csak ritkán, mert a lánya délben hazaszaladt és kiszolgált. A vacsorához együtt ültek le, és még azt sem engedték soha, hogy forró vízszög alatt elmossa az edényt.

Az első naptól kezdve, ahogy a veje a lányával érte jött, a keserűség úgy gomolygott benne, mint a füst a dohányosokkal teli kocsmában. Te jó isten, egész nap a négy fal között! Igen, elismerte, hogy beteg, de otthon legalább üldögélhetne az udvaron vagy a kispadon a ház előtt. Összejárhatnának a szomszédasszonnyal, aki biztosan mindenben segítségére lenne, hiszen csak valamiképp fiatalabb nála, és mindig jól megértették egymást. Itt azonban tétlenségre volt ítélve; ő, aki egész életében tíz percet sem bírt mozdulatlanul ülni. Nézhetné mondjuk a televíziót, ahogy a lánya tanácsolta, de egy fél óra után már elviselhetetlen fájdalmat érez, mint a túvel szurkálnák a szemét. Nemcsak a szeme, de a feje is rettenetesen megfájdul.

Valamikor nagyon szívesen olvasott, szó szerint mindent, ami a kezébe került. Akkoriban azonban kevés ideje volt olvasni. Most már megtehetné, de hiába erőlködik, néhány sor után összefolynak a betűk a szeme előtt. Még messzire úgy-ahogy lát, de közelre nem, és a szemüveg sem segít. És hiába is olvasna, minden azonnal kihull a fejéből. A harmadik mondat elolvasása után az elsőt már el is felejtette. Így az olvasás végül is szintén hiábavaló erőfeszítés a számára.

*

Végre, édes istenem, végre megint otthon! Az öregasszonyt a veje kocsiában az autóúton az öröm és boldogság hulláma öntötte el. Egy riadt pillantást vetett a vejére, mert nem volt benne biztos, nem mondta-e ki hangosan. A férfi arca azonban semmi ilyet nem jelzett, továbbra is komolyan figyelte a végtelen betoncsíkot maga előtt. Az öregasszony megkönnyebbült. Isten ments, hogy megsértse, igazán nem érdemli meg.

Hosszú ideig egyetlen szót sem váltottak egymással. A veje, szemlátomást kicsit csalódottan, kifejezéstelen, merev arccal vezetett. Az öregasszony pedig boldogan ki-kinézett az ablakon az őszbe hajló tájra.

Már jócskán reggel van. A nap régen felkelt, de a láthatáron úszó felhők eltakarják. Észrevette, hogy a felhők borostyánszínűek, a nap meg mintha bújócskázna velük. Azt is meglátta, hogy itt-ott már szakadoznak, a felhők végül megadják magukat, és a nap megint győz ebben az örök játékban. Néhány órát mégiscsak melegíteni fogja a harmattól nedves földet és az ősz színezte fákat. Észrevette, hogy az út mentén a zöld fű sárgásbarnára színeződött, a fákról már hullani kezdtek a félig elszáradt levelek, és a villanyvezetékeken hosszú sorokban gyülekeznek a fecskék. Ezek is készülnek elrepülni a másik otthonukba, gondolta. Talán az az igazi otthonuk, mint nekem a falum, és csak mi mondjuk, hogy hazajönnek hozzánk. De sohasem tudnak tartósan megtelepedni nálunk, ahogy én sem a városban, mélézott az öregasszony.

A másfél hónapos kitérő után megint visszatér a rendes kerékvágásba, saját lábára áll, hogy azt az időt, ami még előtte van, a saját élete töltsse ki. A másfél hónappal ezelőtti meggondolatlan lépés után az életnek ott kell folytatódnia, ahol abbamaradt. Csontos, kék erekkel és ráncokkal borított keze megint szeretettel fogja gondozni a tőkét a szőlőben, úgy, ahogy kell. Az udvart is rendbe teszi, kitépi és elégeti a tolakodó gázt, aztán tisztára söpri a gallyseprővel, amit még a megboldogult férje kötött. Tudja, a padlás újratapasztása és a falakról lehullott vakolat kijavítása is csaknem erőtlen keze munkájára vár. Megint fog tyúkot és kacsát tartani, sőt malacról is gondoskodik, hadd legyen valami tartalékuk azoknak ott a városban. Zöldséget is ültet majd a kertben, hogy segítsen nekik, hiszen nagyon nagy a drágaság.

Az öregasszony sajnálja, hogy nem tavasz van, amikor a szőlőt metszeni kell. Gondolatban már ott is van, már metszi, a kezében fogja az éles metszőollót. Akaratlanul is összeszorította a tenyerét. A motor zúgása és a forgalom ellenére hallja a vesszők reccsenését, amint száraz, aszott ujjai közé fogja őket. Aztán már gondolatban a saját udvarában látta magát – megkereste a kapát, gereblyét, és átfésülte a gazzal benőtt udvart. Mélyen beszívta az égő száraz fű és gaz kesernyés füstjét, ami könnyet csalt a szemébe. Kopott táskájából elővette a zsebkendőjét és titokban megtörölte a szemét.

A veje nem vett észre semmit.

Az öregasszony már keverte is az agyagot a pelyvával, azután nagy erőfeszítéssel kitapasztotta a repedéseket a padláson és a lehullott vakolatfoltokat a vályogfalakon. Az erőfeszítéstől meg is izzadt.

Egy ugrás a gondolataiban, és már a sparhert előtt állt. Már a moslékot melegíti a malacnak; adott hozzá egy kis apró főtt krumplit és kukoricadarát, hogy kiadósabb legyen. Pár hónap múlva készülhet is a disznóvágásra. Neki ugyan már vigyáznia kell a disznóhússal, különösen a füstölttel, de legalább lesz a lánya családjának. Szegények úgyis ritkán jutnak finom falusi hurkához, kolbászhoz vagy parasztsónkához.

Jaj, még a tyúkoknak és a kacsáknak is kell dobnia egy kis magot, friss vizet kell öntenie. Már szalad is! A tojást is össze kell szednie az ólban...

*

A kocsi fékezett és megállt a kishídon a ház előtt, amely után az öregasszony annyira vágyott, amelyre annyit gondolt. Egész testében mérhetetlen fáradtságot érzett, remegett a lába, mozdulni sem bírt. Csontos tenyerét hegyes térdére tette, hogy legalább mérsékelje a remegést. Jó hosszú pillanatig tartott, számára mindez örökkévalóságnak tűnt.

A veje kinyitotta a kocsi ajtaját, s várt, mikor jelzi az öregasszony, hogy ki akar szállni. Segített neki, de az asszony észrevette, hogy lopva méregeti. A férfi arcára nézett, és megrémült a látványtól. A szemében aggodalommal vegyes mérhetetlen szánalom tükröződött. Félt, biztosan félt. Talán meg is bánta, hogy hazahozott? – ijedezett.

„Minden rendben van, fiam” biztosította határozottan, és talán maga sem vette észre, hogy a hangja remeg. „Csak segíts behozni a csomagomat, és eredj nyugodtan haza. Elboldogulok magam is.”

Látta a veje arcán, hogy nem nagyon akar hallgatni rá. Erőt vett magán, és hangosabban is megismételte, amit mondott. Szünet nélkül magán érezte veje vizsgálódó, kételkedő tekintetét. Úgy tűnt, nincs igazán meggyőződve arról, hogy az anyósa jól, sőt kiválóan érzi magát.

De ez egyáltalán nem is volt igaz! Alighogy belépett a pitvarba, a szíve hevesen verni kezdett, mintha azonnal ki akarna ugrani a mellkasából. Ebben a pillanatban rettenetesen és igazán megijedt. Csak lánykorából ismerte ezt a szívdobogást, amikor meglátta jövődöbelijét, vagy valahol titokban találkozott vele. Mindkét kezét aszott mellkasára szorította. Tenyerével érezte, ahogy a szíve szabálytalanul ver alatta. De derekasan, szinte hősiesen tartotta magát, míg a veje láthatólag nyugtalanul, sőt talán mérgesen be nem szállt a kocsiba. Csak aztán, hogy kint felzúgott a motor, tudatosította, úgy bánt vele, mint egy hordárral vagy szolgálval. Le se ültette, meg se kínálta semmivel. Hiába no, erre már nem volt elég az ereje. Ha veje még egy-két percet marad, észreveszi azt, amit az útra összpontosítva nem vehetett észre. És összepakolja, és könnyörtelenül visszaviszi a városba, vagy akár a kórházba.

Pár percig eltartott, amíg nyolcvanhat éves szíve úgy verdesett, mint a fészket először elhagyó kismadár. Levegő után kapkodott, homlokán hideg verejték gyöngyözött. Aztán éppen úgy, mint a madárfióka, amikor megint elhelyezkedik a fészkében, a szíve váratlanul visszatért a helyére és folytatta szabályos munkáját.

Kicsit jobban lett, mélyet sóhajtott, és letörölte a hideg verítéket a homlokáról. Friss levegőre vágyott.

Kiment az udvarra és leült a terebélyes diófa alá. Mélyeket lélegzett, a torka is kiszáradt bele. Szeretett volna inni egy kis vizet, vagy még inkább egy kis házi bort, az biztos segítene rajta, de félt felállni. Félt, hogy a gyengeségtől összeesik. A hátát a diófa törzsének támasztotta, a tekintetét a nap felé emelte, amely éppen lemenni készült az istálló mögött. Mire teljesen eltűnt, az öregasszonyt kétszer is elöntötte a fájdalommal érkező hideg verejték. Azután nyomban, mint ha forró vízbe mártották volna, egész testét forróság öntötte el. Fokozatosan erősödött benne egy eddig ismeretlen érzés; a rémisztő felismerés, hogy ez a vég kezdete, hogy a vég feltartóztatathatatlanság közeledik.

„Istenem, könyörülj rajtam, ne hagyj itt így meghalni” – könyörgött.

Térdre rogyott, imádkozni akart, de egyetlen ima sem jutott az eszébe, egyszerűen nem tudta felidézni az első szavakat.

Sírva fakadt.

*

Két óra is eltelt, mire magához tért az eszméletlenségből, mire a félhomályban kezdte felfogni a tárgyak körvonalait maga körül. Nem tudta, mennyi ideig tartott ez a szörnyű állapot. Tudatában azonban felvillant a remény, hogy ez az eszméletlenség hamarosan nem ismétlődik meg. Megint érezte, hogyan ver a szíve, hogyan áramlik szét a vér a testében. Aztán a hátát végigsimította a hűvös szél, amely néhány levelet is lerázott a hatalmas diófáról. Meghallotta egy teherautó dübörgését, amely valószínűleg meglehetősen gyorsan száguldott a falu főutcáján, és elrobgott a háza előtt is.

„Látok és hallok,” suttogta, és megpróbált lassan felállni. Ettől a pillanattól kezdve minden, de minden mozdulat elgyötört testének maradék erejétől függött. Óvatosan megtette az első lépést a konyha felé. Nem történt semmi. Szemével a holdat kereste, remélve, hogy világít majd ahhoz a néhány lépéshez, amellyel még meg kell küzdenie. Megtette a következő, és megint a következő lépést.

Semmi sem történt, nem ismétlődött meg az előző roham. Talán csak véletlen volt, vagy – lehet, hogy tévedett – nem is volt igazi roham. Már csak egyetlen lépés, aztán két alacsony lépcső, és már eléri a konyha kilincset... Ebben a pillanatban történt, mint tiszta, derült égből a villámcsapás, hirtelen minden megmerevedett körülötte. Megszűnt a szél zúgása az udvaron, az utca zaja sem hatolt el hozzá. A tekintete megmerevedett. Minden de minden, ami volt vagy van, halálos csendbe, és mint az éjszaka, fekete sötétségbe merült.

Megint hideg verejték öntötte el az egész testét, és emberfeletti erőfeszítéssel, már talán csak ösztönösen tette egyik lábát a másik elé. Odalépett az ajtóhoz és kinyitotta...

Megbotlott a már nyitott ajtó küszöbében, és egész testével végigesett a konyhakövön. Erőt vett magán, tudatosította, hogy itt így mégsem maradhat. Talán csak egy pillanatig tartott a fájdalmas pihenés a földön, aztán kinkeservesen becsukta az ajtót.

Ettől a pillanattól mozdulatai már nem voltak ösztönösek. Hiába csábította a sezlón a konyhában, nem feküdt le, hanem a falhoz támaszkodva bevánszorgott az első szobába, meggyújtotta a villanyt és odavonszolta magát a szekrényhez. Maradék erejéből másra már nem futotta, csak hogy levetkőzzön, aztán az ismerős helyről először gépiesen kivette a fehérneműjét. Nem sietett, nem volt miért és hová. Most már elég ideje volt, talán egész életében először. Lassan, bár erőlködve felvette éppen az erre az alkalomra idekészített tiszta fehérneműjét. Azután fekete ünneplő ruhát öltött.

Már csak három lépés választotta el a bevetett ágytól. Már nem vánszorgott, csaknem biztos léptekkel odament és hanyatt végigfeküdt rajta...

Zsembery Teréz fordítása

(1985)

Az elkésett látogató

Kora őszi vasárnap van, röviddel a nagymise után. A falu már készülődik, hogy leüljön az ünnepi ebédhez.

Nebehaj Imrich ebben az időben ballagott az ismeretlen falu széles utcáján. Néhány méterenként meg-megállt, tanácstalanul nézelődött körbe-körbe, azt a látszatot keltve, hogy valami segítségre vár. De hiába nézett be az udvarokba, öreg vaksi szemével nem látott egy lelket sem, aki segíthetne rajta. Mert neki most semmi másra, csupán segítségre, tanácsra lenne szüksége. Persze, ebben az időben, ebéd előtt, a falvak mintha kihaltak lennének, gondolta.

– Rosszul van talán? – hallatszott a háta mögött egy vékonyka női hang.

Az ezüstösre ősült, barnára sült arcú férfi az asszony felé fordult, aki az alacsony fakerítés mögött állt, amire mindkét karjával rátámaszkodott. Vézna, törékeny kasmírkendős öregasszonyt látott maga előtt, aki már benne volt a korban. Az öreg ráncos arc, a beesett szemek körüli mély karikák és az aszott test látványa sajnálatot keltett benne. Ebbe az aszott nénikébe már csak háltni jár a lélek, gondolta.

– Nem, nincs semmi bajom, köszönöm... – válaszolta halkán, de rögvest, mintha valaki bátorította volna, hangosabban megkérdezte:

– El tudna igazítani engem? – és bizalma jeléül közelebb lépett a nénihez.

– Persze, ha tudok, segítek – mondta készségesen az öregasszony.

– Ismeri Jozef Nebehajt? – kérdezte és feszülten figyelte a néni száját. – Itt lakik valahol – mutatott kezével a környező házakra.

A néni elmélyülten gondolkodott, az arca komoly lett, szinte merev. Eltartott jó ideig, mire megszólalt.

– Nem, nem ismerem – nézett mereven a látogató arcába, és ismét kis szünetet tartott. – A neve ismerősnek tűnik, de... nem... Nem emlékszem – mondta végül nyomatékkal.

– De hát itt kell laknia valahol... biztos vagyok benne, – hajtogatta az öreg.

– Azt mondja, Jozef Nebehajt? – szólalt meg ismét a néni hosszabb hallgatás után.

– Úgy van – bólintott az öreg és komoran bámulta a földet.

– Nem olyan derék, erős ember volt? – tudakolta tovább a néni.

– De igen – élénkült fel az öreg –, fiatal korában kétökörnyi erő volt benne.

– Már emlékszem... persze, hisz nem olyan gyakori ez a név... Nebehaj. Hiába no, már az én emlékezetem is vénül és lyukas, mint a rosta. Visszafelé már nem működik annyira.

Az öregasszony lassacskán egyre beszédesebb lett. Elmondta, hogy az említett férfi nem is idevalósi, csak ide nősült a faluba, s tőlük elég messze lakott, csaknem a falu szélén. Csak látásból ismerték egymást, köszöntek, de sem vele, sem a feleségével nem voltak közelebbi viszonyba.

– Ott már nem találja őket... ők már rég elmentek... – nézett bágyadt tekintettel az ismeretlen napbarnított arcába.

– Elmentek? És hová? – kérdezte halkán.

– Oda, ahová mi is megyünk... előbb vagy utóbb...

– Meghaltak? – hördült fel az öreg, mintha fejbe kólintották volna, s az arcára öreges bánat ült.

– Már rég... Szinte egy időben – tette hozzá a néni alázattal.

– Legyen nekik könnyű a föld, ahol nyugszanak – mondta a részvét szavait tétován, félhangosan, és lassú mozdulatokkal keresztet vetett. – A jó Isten legyen kegyes hozzájuk – tette hozzá fájdalmasan, és könny szökött a szemébe.

– Ugyan mondja már, ki volt magának az a Jozef Nebehaj, hogy annyira érdeklődik utána?

– A testvérem volt... a bátyám – mondta kis idő múlva rekedtes hangon.

– A testvére? – csodálkozott el a néni. – És nem tudatták, hogy meghalt?

– Nem voltunk jóban – sütötte le az öreg a szemét és az ajkát harapálta.

– Összeveszték?

– Sokkal rosszabb... összeverekedtünk. Már több mint negyven éve. Az örökség az oka... a szülői ház, ami nemrég összedőlt. A víz vitte el, a Trnka-árok vize. Olyan viharok dúltak nálunk, felhőszakadás. Már nincs miért gyűlölködni. Hisz úgymint minden odalett. Ezt akartam megmondani Jožónak és békejobbot nyújtani.

A látogató azonban az öregasszony előtt nem akart arról beszélni, hogy a baj okozója ő maga volt. A testvérenek be akarta ezt vallani, és békeséget ajánlani: borítsunk fátlyat a múltra. Ő már régen kész volt ezt feledni. A lelke mélyén sosem haragudott a bátyjára, és meg akarta kérni, ő se haragudjon rá. Hogy feledje azt a több mint negyven év előtti összeveszést, amiért ő máig nagyon szégyelli magát. Be kell ismernie, hogy akkor bizony nagyon aljasan viselkedett a bátyjával szemben. Az a csúnya veszekedés máig égeti a lelkét és marja a lelkiismeretét. Hiába akarja, nem tudja feledni egy csöppet sem. Meg hogy is tudná? Örök emlékként él benne a régi történet. Ha eszébe jut, világosan látja, ahogy apja a konyhai sezlónon fekszik: megfeketedett keze keresztbe téve a mellén, mint ahogy a kiterített halottaké, csupán a gyertya hiányzott az ujjai közül. A bátyjával, akit az apja hívatott halálos ágyához, még vigasztalgatták, hogy bizonyára hamarosan meggyógyul. Ő azonban nem hitt nekik.

– Érzem, hogy eljött az időm, mennem kell – mondta reszkető ajakkal.

Apjának minden szavára pontosan emlékszik.

– A pénzem Jožónak akarom adni. A pénzen kívül úgymint itt marad neked minden, – mondta apja nehezen lélegezve. – A ház, a szőlő, a pince, a hordók, a prés... Semmit sem viszek magammal... Itt maradnak – suttogta, majd elhallgatott. Ezek a szavak szinte letaglózták és nagyon feldühítették. Kisemmizettnek érezte magát. Nagyon rég tudja már, hogy akkor nem volt igaza. De akkor csak a maga és felesége vesződésére gondolt apjával, aki több mint egy éve az ágyat nyomta. Nem tudott uralkodni magán...

– Ha azt hiszed, hogy innen valamit is elviszel, hát abban nagyon tévedsz – vágta a bátyja szemébe.

De az sem hagyta magát.

– Nem-e, te fősvény disznó! Hol a betétkönyv? – mordult rá dühösen.

– Keresd! – ordított rá teljes erőből.

A bátyja elvesztette uralmát, és ösztönösen, minden teketória nélkül cselekedett. Bal kezével elkapta a gallérjánál fogva, és ököllel teljes erővel az arcába csapott. Erre ő leesett és levegő után kapkodott. Kis idő múltán, ahogy magához tért, a bátyja már nem volt a konyhában. Az apja rémült nyögését hallotta csupán.

– Megbolondultatok?... Nem szégyellitek magatokat?

Ezek voltak apja utolsó szavai, aki rémületében elnémult. Még aznap meg is halt.

– Tényleg nincs semmi baja? – térítette megához gondolataiból az öregasszony hangja.

– Nincs, nincs semmi bajom – nyugtatta meg a néni. – Csak arra gondoltam, hogy nagyon-nagyon későn jöttem ide... Örökre elkéstem... De hát nem tehetek semmit – legyintett. – Kár vesztegetni rá a szót.

– Valamit mégiscsak lehetne tenni – vigasztalta a néni az ismeretlent.

– És mit? – kérdezte a férfi kíváncsian.

– A temető nyitva lesz, hiszen vasárnap van... s nincs is messze – bátorította kedves tekintettel a néni.

– Igaza van, el kellene menni... megyek is... csakhogya... az a baj, hogy a bátyám és a sógoróm sírjára nem tudok tenni semmit...

– Nincs semmi baj, emiatt ne aggódjon. Nekem van virágom bőven – mosolyodott el a néni. – Szedhet, amennyit csak akar! – és kezével mutatta, merre nézzen.

Az öreg előbb egy pillantást vetett az azúrkék égre, aztán fürgén belépett a kapun a tisztára söpört udvarra, hogy utolérje az öregasszonyt, aki sietős léptekkel tartott a színes virágokkal teli kis kertjébe.

Vércse Miklós fordítása

(2006)

Nagy László

Pirosodik Húsvét

Tél veszíti ingét,
pirosodik Húsvét,
hamarosan hazamegyek,
boldog leszek ismét.

Kötél meg nem köthet,
szél vissza nem lökhet,
aki velem összeveszik:
porba höntörögget.

Nagycsütörtök: átok,
szeget kalapáltok,
Isten ellen készülődtek
ácsok és kovácsok.

Nagypéntek: habos vér,
működik a hóhér,
Jézus meghal bűnösökért,
jószagú ringyókért.

Feketednek felhők,
bőjtölnek a bendők,
harangnyelvek megbénulnak,
szólnak fakereplők.

Nagyszombat sugároz
a feltámadáshoz,
selyem-zászlók akadoznak
bimbózó faághoz.

Alkonyatkor festek
piros tojást, kéket,
borozgatva megköszönünk
égi üdvösséget.

Tél veszíti ingét,
pirosodik Húsvét,
hamarosan hazamegyek,
boldog leszek ismét.

Húsvétól fehérvasárnapig

Jelképek és jelképrendszerek a Dráva menti horvátoknál

A Dráva menti horvátok húsvéti kólójába (körtáncába) fiatal asszonyok és eladósorba került lányok léphettek be, hogy összefogódzkodva járják. Ez a tánc a lányok avatási szertartása is volt, amelyre a rokon családtag, illetve a bérmakeresztanya kísérté el őket. A húsvéti kólót kettőt balra, majd egyet jobbra lépve táncolták. A somogyi horvát községek húsvéti rítusénekeinek jelképrendszere a pogány kori ősszláv vallás nyomait rejtik magukban. A horvátság mindkét etnikuma (*Lakócsa* és környéke és a Barcstól nyugatra elterülő országrész asszimilálódott horvátjai, főként *Bolhón*) értékes kincseket őriznek.

*Falun megyen hímes szarvas,
Falun megyen, Istent kérli:
Istent kérli, eképp mondja:
„Adj, Istenem, arany szarvat,
Hogy borítsam bércnek ormát,
Hadd lám, úgymond, mi van abban!”
Abban vagyon három ágy,
Az ágyakon három úrnő,
Mindegyikük csecsemőjét ringatja,
Csecsemőt ringat és pólyába köti.
Szót váltanak, eképp kérdik:
„Hogy nevezzék gyermekeik?”
A legidősebb mondja is már:
„Enyém léssen tüzes Nap,
Tüzes nap a szegényeké.”
A középső eképp fúzi:
„Enyém léssen fényes Hold,
Fényes Hold az utazóknak.”
A legfiatalabb meg ezt mondja:
„Enyém léssen harmatos Eső,
Harmatos Eső a vetésnek.”*

(Begovác Rózsa potonyi gyűjtése)

A dalt Nagyszombaton a föltámadás után, majd húsvét napján a misét és litániát követően, valamint a húsvét utáni első, az ún. fehérvasárnapon énekelték a fiatal menyecskék s az eladósorba lépett lányok. Előadásuk hosszadalmas, minden sort a következő sor refrénje követ. Bennük a hegy, a szarvas, valamint az égitestek, a Nap, a Hold s az élővilágnak oly szükséges eső együttes megjelenítése kísérelhető nyomon. Ezek az „újszülöttek” a földművelés elke-

désére: a szántás-vetés idejének beálltára is utalnak. Az égitestek közül a Hold fontos szerepet kapott a szláv népek hagyományában. Egy későbbi időszakban az esőt, a bő termést – a pogány istenek megszületésével –, többek között *Perun*, a villámszóró isten hozza. A rítusénekekben az eső, a Hold és a Nap megszemélyesítése kerül előtérbe, de a férfi-női párosokkal együtt szent nászuk is megjelent.

A szarvas a „felső világgal” áll kapcsolatban. A szláv népek szarvaskultuszára számtalan őstörténeti és későbbi nyom utal. Az ókori görög és a balkáni illír-román hagyományok része a *Lepenski Vir* környéki kultúrákban megjelent szarvaskultusz. A kaukázusi szkíta és a balkáni térségeken megjelenő szarvas-képzetek, ikonográfiai ábrázolások a szarvast a Holddal és az alvilággal is kapcsolatba hozzák. Némely istenségek és szentek, többek között *Artemisz*, *Dianna*, *Apolló*, a szerbeknél *Szent György* (*sveti Dorde*). elválaszthatatlanok tőle. A kaukázusi csecsenek, a fehérorosz és az ukrainai térségeken élő népek énekei a fehér szarvasról szólnak. A magyar regösök, a kolindáló románok, lengyelek, nyugat-ukránok, bolgárok és macedónok is megéneklék a szarvast, illetve az aranyszarvú őstulok vadászataról számolnak be. A vogul népköltészetben a szarvas fényes, szent állat az égen. Szarvas húzza a Nap kocsját a skandináviai bronzkori, valamint az észak-itáliai prehisztorikus sziklarajzokon is. A nap és a szarvas együttes ábrázolása a nyugat-szibériai sziklarajzokon is kimutatható. Egy rheimsi szobron *Cernunnos*t, mint a bőség istenét ábrázolják, azonban ezt az istenséget az állatok uraként is értelmezhetjük. A magyarok Képes Krónikájában szereplő *Hunor* és *Magor* az égen is üldözik a csodaszarvast. A szarvas az isteni vőlegényt jelképezi, az ügyes és fáradhatatlan lélek- és menyasszonykeresőt. A Dráva menti horvátok húsvéti énekében fáradozása nem jár eredménytelenül.

Az aranyszarvú szarvas három menyasszonyra is rátalál, akik látogatását követően három újszülöttet szülnék. A lírai dalokat – a rítusénekeket – értelem-szerűen nem jellemezhetik részletekbe menő leírások, ám valamiféle szent nászról szólnak. A szent állatnak, illetve istenségnek tartott szarvas és az anyák közötti nász az égen következett be, a mitikus

időben, amit a rítus során újra és újra megénekelnek a húsvéti kólóban. A lejátszódó cselekmény helyszínére a hegy is utal, amely – éppúgy, mint a *világfa*, illetve az *életfa* csúcsa – az égig ér.

Az égig érő fa két világot: a földit és a fentit köti össze. Az égi túlvilágra egyébként a horvátok apokrif imáiban és képzeteiben keskeny gyalogút vezet. Egy másik húsvéti énekben megénekelte hős, *Ivo Sejanin* ezen sétál végig. Szó van még benne egy zsebből kiesett könyvről is. A horvát nyelvű ének további tanúsága szerint *Janica divojka*, azaz az eladósorba került *Anna* lány találja meg a könyvet. Írásának üzenete pedig így szól: „*Mondja a könyv, hogy Ivo megnősül*”, a másik üzenet viszont a nagylánynak szól, akinek „*ruhát kell készítenie a lakodalomba*”. A lány elmondja, hogy öreganyja, anyja, valamint ő is elkészítette már „*a lakodalomra való ruhát*”. Szét is osztja a rokonok és a násznép között, de amit ő szőtt, azt ketten viselik majd a férjével. A szent nász az égben köttetik meg a két fiatal között, akiknek a talált könyv szerint kell eljárniuk.

Mi is ez a gyakran emlegetett könyv? Nem más, mint a Sors Könyve, amely a világfával együtt jelenik meg a népek képzeletében. Az egekig érő fán planéta-istennők (sorsasszonyok) ülnek, akik az emberek sorsát/végzetét szabják meg. A világfa/életfa elválaszthatatlan a nőtől, az asszonytól. Az említett ének

ben Ivo koránérő almafát ültetett, amely meghozza „*cirmos*” gyümölcsét. Az életfa/világfa termése a népmesékben, de még az apokrif imákban is kimutatható, gyakran szerepel a lakodalmi énekekben.

Az égi mennyország képére utal még az „*Oj, bosiljak, boilj moj*” című ének is, amelyben a zöld fenyőn a lefordíthatatlan „*temes*” szerepel, abban ház található, s benne „*az aranyasztal*”, valamint a mellette ülő lány jegyese, zsebében a jegykendővel. A horvát és a magyar archaikus imádságok tanúsága szerint, az aranymennyországban minden aranyból van. A Dráva menti hagyomány szerint az aranymennyország nem más, mint egy vágyvilág-mennyország. Ott mindig zene szól, örökké tart a lakodalom, dúskálnak ételben, italban.

Említettük, hogy a világfa csúcsán, azaz a mennyországban történik a sorsasszonyok ítélkezése, tagadhatatlanul a lakodalmat követő születés mozzanataként. A képsorok nem zárják ki azonban az életciklus befejező részét, a halálról szóló motívumokat sem. Az anya megszüli gyermekét, de az anya szimbólumában a halál is kifejezésre jut. Egy balladaszerű húsvéti énekben az anya úgy keresi meghalt fiát, ahogy teszi azt az archaikus és későbbi imákban a meghalt Jézust kereső Istenanya is.

Frankovics György

Kiss Mária

Halottak húsvétja

A hagyományos kultúrának egyik szembeűnő jellegzetessége, hogy különösen ünnepek idején előtérbe kerül élők és holtak összetartozása. Számos példát lehet említeni erre például a karácsonyi ünnepkör egyes mozzanataiból: terítéket helyeznek az asztalra megholt családtagoknak, s nem szedik le az asztalt, hogy halottjaik éjjel fogyaszthassanak az ünnepi ételekből.

A húsvéti ünnepkör egy még ennél is figyelemreméltóbb szokást alakított ki, az úgynevezett *halottak húsvétját*, amelynek térben és időben érdekes párhuzamait lelhetjük fel a pravoszláv népek körében. Magyarország területén a pravoszláv szerbek közösségi jellegű emlékűnnepa a *ružičalo*. Általában a húsvét utáni hét első hétfője a napja, időpontja azonban mégsem egységes, mert vidékenként változik. Sok helyen a húsvéti ünnepekkel esik egybe. A *ružičalót* gyakran nevezik halottak húsvétjának. A magyaror-

szági szerb községeinkben is ismert ez a kifejezés, amit magyarozatként fűznek az ünnephez: „*ez a húsvét a halottak számára*” (*to je mrtvima uskrs*).

Klinkovits János váradelencei (Bihar megye) nem unitus (görögkeleti) pap 1784-es periratai közt olvashatók a következők. „*Az Ó hiten lévőeknek régi szokásuk az, hogy a Temetőben Húsvéth után egy héttel Hétfű napon, mely a Halottak Húsvétyának közöttünk hivatlatik az Nép a Temetőbe holmi korsókat s más edényeket és kalácsokat kivisznek, 's a temető sírokra reá rakják, és ottan azt a Pap minekutánna meg Szenteli, megint ki ki magának haza viszi ez régi szokása az Ó hitűeknek, én úgy értem és mindenkor úgy tapasztaltam, mint Ó hiten lévő személyt' s az öregektől is úgy hallattottam, hogy mindenütt ez a »szokás«.*”¹ Rendkívül fontos számunkra ez az adat, hiszen a szokás időbeli mélységére vet fényt, épp egy olyan térségben, ahol egykor számottevő volt a délszláv népelem.

Dr. Kiss Mária néprajztudós Zomborban született, fő kutatási területe a magyarországi szerbek népi kultúrája. 1994/9–10. számunkban közzétük „*Karácsonyi tuskóégetés Európában*” című tanulmányát.

A ružičalo napján minden családra kötelező érvényű halottaik sírjának felkeresése, *étel- és italáldozat* bemutatása az elhunytak tiszteletére. Ez rendszerint a *nők feladata*, akik más halotti emlékünnepeken is fontos szerepet játszottak, de a ružičalo alkalmával e szerepük kizárólagos. Az ünnepen szép számban vesznek részt *gyermek*ek is, nemre való tekintet nélkül. Napjainkban is szokásos még, hogy ezen a napon a nők fekete kendővel kötik be a fejüket – ugyanúgy, mint nagypénteken.

A ružičalo reggelén a templomban a pap imát mond a halottakért. Erre a szertartásra a nők már magukkal viszik azt a kosarat vagy szatyrot, amelybe a temetőbe szánt gyertya s élelem kerül: a *piros tojás, pálinka, tejeskalács, hús* és a *bor*. A tojást külön erre az alkalomra festik: *Pomázon* és *Csobánkán* még ma is *pirosat, Budakalászon* más színűt is.

A felszentelt kalácsot egy vékony szövésű, házi-szöttes, *polivač* nevű törölközőbe teszik, vagy avval takarják le. Pomázon a templomi szertartás után körmenettel vonulnak ki a temetőbe, amit a pap vezet. Odafelé a *Voskresenje Tvoje...*, visszafelé pedig a *Hristos Voskrese...* kezdetű egyházi éneket zengik. A temetőben valamennyien a különálló nagy kereszt-hozzájuk, akik a templomot mellőzve, egyenesen a temetőbe mentek ki. Budakalászon és Csobánkán ez alkalommal nem szokásos a körmenet, mindenki külön indul a temetőbe. A nagy keresztnél a sekrestyés összeszedi tőlük a családi halotti könyveket – a *cituljákat*, majd odaadja ezeket a kis könyvecskéket a papnak, aki imába foglalja a meghalt családtagok neveit. Ezután mindenki felkeresi legközelebbi hozzátartozója sírját és *gyertyát gyűjt* rajta. Ezt követően a távolabbi rokonok sírján is gyertyát gyűjtenek: így némelyiken több, egymással rokon család gyertyája is ég. Fontosnak tartják, hogy amíg a temetőben tartózkodnak, *égjenek a gyertyák*. Hozzátartozóik sírjánál várják meg a papot, aki miután a nagy keresztnél befejezte az imát, elindul megtömjénezní a sírokat (*du kadi grobove*). A temetőben erre az alkalomra nagy számban gyűlnek össze a gyerekek és a falu szegényebb lakossága. A kalácsból, borból, pálinkából bárkit megkínálnak, de a piros tojást szinte kizárólag a rokon gyermekeknek ajándékozzák. A tojást a halott sírjára helyezik. Pomázon és Csobánkán a kereszt mellé, Budakalászon a kereszt elé, s onnan kell felvenni. A tojással gyakran pénzt is ajándékoznak. Díjazás jár a papnak is a sírok tömjénezéséért. A temetőbe vitt élelemmel, itallal egymást is kínálgatják, s ezt mindig a lélekért (*za dusu*) kell elfogyasztani. Ez a halottakra való közös megemlékezés igen gyakran belenyúlik a délutáni órákba. Az időt beszélgetéssel, egymás kínálgatásával töltik el. Fontosnak tartják, hogy minden családból legalább egy személy kint legyen a síroknál. *Napjainkban* kisebb számban ugyan, de *már férfiak is* – főleg az idősebbek – kimennek a temetőbe ružičalo napján.

A ružičalo egy jellemző vonása a családi ünnepekhez is kapcsolódik, ez pedig az *új sírok felszente-*

lése. Az előző évi ružičalo óta elhunytak sírjait ekkor szenteli be a pap. A sírszentelésen a közelieken kívül a távolabbi rokonok és hozzátartozóik is részt vesznek. E szertartást is a jelenlevők megvendégelése, borral, pálinkával, tejes kaláccsal való kínálása zárja, mindezt ismételten a „*lélekért*” fogyasztják el. Az ünnep végeztével többnyire körmenettel vonulnak vissza templomba.

Mint az egyéb halotti emlékünnepekhez, a ružičalóhoz is *munkatilalom* fűződik: például nem szabad mosni ezeken a napokon. Az oroszok hasonló típusú ünnepéről kitűnő leírást ad a XVII. század jeles utazója, Adam *Olearius*. Tanulságos néhány részletet idéznünk, hogy megbízonyosodjunk arról, milyen mély gyökerei vannak ezeknek a napjainkig átívelő szokásoknak.

Olearius 1634-ben figyelte meg az alábbiakat: „*Május havának huszonnegyedik napján, a pünkösöd előtti szombaton átmentem Narva orosz negyedébe, hogy megfigyeljem, miként emlékeznek meg az oroszok elhunyt és eltemetett hozzátartozóikról. A temető tele volt orosz asszonyokkal, akik szépen hímzett, tarka keszkenőket teregettek a sírokra és sírkövekre, majd azokra három-négy megrakott tálat helyeztek, fánkkal és pirossal, szárított hallal és festett tojásokkal. Némelyek álltak, mások meg térdepeltek a sírok előtt, torkuk szakadtából jajveszéltek, ordítottak és kérdéseket intéztek a halottakhoz... Ha ismerős járt arra, elbeszélgettek vele, még nevetgéltek is, de mihelyt az továbbment, újból rázendítettek a jajveszéléésre. Két szolgáló kíséretében egy pap járt-kelt közöttük füstölővel a kezében, melybe időnként viaszdarabkákat dobott, és tömjénfüstöt eregetett a sírokra, közben néhány szót is elrebegett. Az asszonyok sorra felmondták a pópának (így nevezik papjait) elhunyt rokonaik nevét, akik közül egyik-másik talán már tíz éve is ott nyugodott, mások egy könyvből olvasták ki a neveket és voltak, akik a szolgálókkal olvastatták fel, a pópának pedig el kellett ismételnie a neveket; az asszonyok sűrű keresztvetés közben hajlongtak a pópa előtt, aki feléjük is meglóbálta a füstölőt.*

Az asszonyok ide-oda ráncigálták a pópát, mindegyik azt akarta, hogy az ő halottját részesítse előnyben. Míelőtt véget ért a tömjénezés és imádkozás, amit a pópa szórakozott arckifejezéssel, különösebb áhitat nélkül végzett, az asszonyok egy-egy rézpénzt adtak neki, azaz egy hatost holsteini vagyis hat pfenniget meissení pénzben. A kalácsot és a tojásokat a pap szolgáló szedték össze, néhányat szétszórtak köztünk, bámészkodók németek között, mi pedig később odaadtunk mindent a szegény gyermekeknek.”¹²

Olearius érzékletes, minden apró részletre kiterjedő leírása igen jó kiindulási alapot nyújtott a szokások későbbi kutatóinak is. J. M. Szokolov, aki szintén jól ismerte ezt a leírást, felhívta a figyelmet arra is, mennyire ötvöződtek a siratás, a fájdalom motívumai a kirobbanó, féktelen vigadozás megnyilvánulásával. Az élők ugyanis így akarnak örömet szerezni a holtaknak. Az egyház – írja Szokolov – megtartva a kereszténység előtti őskultusz maradványait a halottak emlékünnepeinek szertartásaiban, igyekezett keresztény színezetet adni a szokásoknak.³ Az orosz közösségi halotti emlékünnepek megegyeznek a te-

rületünkön is meglevőkkel, de a ružičalo (*radunica*) időpontja más: nem hétfőn, hanem *kedden* tartják.

A brassói románok húsvét másnapján szokásos *pomanája* is nagyon sok rokon vonást mutat. E napon ebéd után mennek ki a temetőbe, pálinkát, bort, avagy egy üres korsót, kalácsot és piros tojást visznek magukkal. Kis gödröt ásnak a rokon sírjánál, azt pálinkával megöntözik, majd ismét befödik földdel, s a temetőbe vitt ételmet, italt és pénzt a befödött gödörre helyezik. A pálinkaöntözés a halott szomjának csillapítását szolgálja. A délutáni vecsernye után a lelkész minden sírnál imádkozik, megszenteli és megfüstöli azokat. A szertartás végén a magukkal

vitt étellel, piros tojással, korsóval és pénzzel megajándékozzák a papot. Az italt és a megmaradt ételt kiosztják a szegények között.

Jegyzetek:

¹ Tanúvallomás részlet. (Közli: Béres András: Halottak húsvéja. Temetkezési szokások a régi Bihar megyében – Ethnographia, 1973/3. sz.)

² Olearius, Adam: Viszontagságos útja az orosz földön át Perzsiába (Ford.: Balassa Klára) – Gondolat Kiadó, Budapest, 1969.

³ Szokolov, Jurij Matvejevics: Russzkij folklór – Moszkva, 1941.

M. Kozár Mária

Tűzzel-dúrral

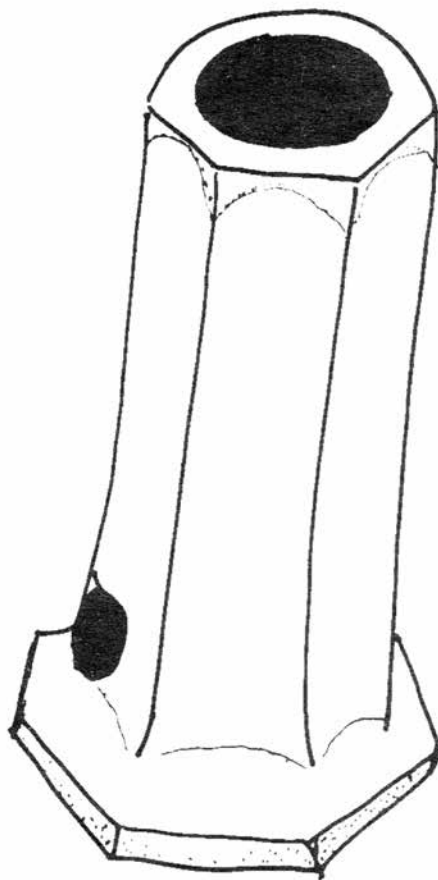
Nagyszombati télűzés a szlovéneknél

A Szentgotthárd környéki szlovén falvakban nagyszombaton este, a feltámadási körmenet idején *tűzek gyúlnak a dombokon és hatalmas durranásoktól visszhangzik az egész vidék*. A húsvéti locsolkodást itt nem ismerik. Az ünnep jellegzetes szokása a tűzgyújtás és durroztatás.

A két világháború között még puskaporral töltött, kis mozsárgyúkkal durrogtattak. A készülődés már a böjt idején elkezdődött. A legények *taplót gyűjtöttek az erdőben a nyír- és bükkfákról*. Jól kiszáritották, majd nagyszombat reggelén a templom előtt égő, megszentelt tűznél felizzították. Otthon ezzel gyújtották meg a tüzet, amelyen a *húsvéti sonkát* főzték. A taplónak estig kellett izzania, mert a – gyanús tuskókból összerakott – *máglyák* is ettől lobbantak lángra. Nagy kereszt alakjában is égtek tűzek.

Felsőszölnökön több kis mozsárgyú is volt, ezeket az előjáráságon, a plébánián és néhány gazdánál őrizték. Nagyszombatra a bíró írásos hozzájárulást adott a puskaapor vásárlásához; a lövöldözéshez csendőrségi engedély is kellett.

A mozsárgyú 30–40 cm hosszú, 10–15 cm vastag öntöttvas cső volt, közepén kétujjnyi széles, a talpánál, oldalt pedig egy kisebb lyukkal. Először *egy kánál puskaport* töltöttek bele, amelyet egy kis ronggyal vagy papírral fojtottak le. Erre jött a téglapor vagy a korom (attól függően, *milyen színű füstöt akartak*). Faékkal kiékeltek, végül ronggyal betömtek a nyílást. A mozsárgyút – talpával lefelé – egy kis, földbevert gödörbe helyezték, 45 fokos szögben. A talp közelé-

A kis „mozsárgyú” (a szerző rajza)

ben lévő, oldalsó kis lyukra kevés puskaport szórta. Ezt gyújtották meg egy négy-öt méter hosszú bottal, amelynek vas végét a tűzben felizzították. Ilyen gyújtóbotból több is akadt, így egyszerre több ágyúval, *sorozatban* is tudtak lőni, durrantani. Az első lövések akkor dördültek el, *amikor a templomban a feltámadási körmenethez először csöngettek*. Másodszor az úton elinduló körmenetet köszöntötték ágyúszóval, harmadszor pedig a körmenetről haza igyekvő embereket. A máglyák szürkületől éjfélig, de néha húsvétvasárnap is égtek. A két világháború között a kisfiúk csak karbiddal durrogtattak, 1945 óta a legények sem jutnak puskaporhoz. „Ágyú”-ként lyukas fenekű festékes doboz vagy nagyobb fémcső szolgál.

A „*húsvéti tüzek*” a szlovén etnikai terület keleti és északi szélén elterülő vidékeire jellemzőek. Különböző időpontokban gyújtották meg őket: nagyszombaton szürkületkor, hajnali 2–3 óra között vagy húsvét vasárnap hajnalban (ott, ahol hajnalban volt a feltámadási körmenet). A tüzek mellett néhol csak

imádkozott és szent énekeket énekelt a falu aprajagyja, máshol szórakozási alkalom is adódott mellettük a legények és leányok számára.

A húsvéti ünnepkörben Európa-szerte *gonoszúzó célzatú* a tűz és a zaj. Ezek a lángok nincsenek kapcsolatban Krisztus feltámadásával, valójában *ősi, télűző tüzek*. A máglyagyújtás a kereszténység előtti tavaszi szertartások része volt.

A *magyar* etnikai területen is ismertek a húsvéti határjárás alkalmával gyújtott máglyatüzek. A középkorban a magyaroknál is szokás volt, hogy a nagyszombati új tűzből vittek haza és azzal gyújtották meg a kioltott régít. Egy XVII. századi feljegyzés szerint magyar katolikus vidékeken is lövöldöztek a fiatalok karácsony és húsvét éjjelén. A XVIII. században pedig betiltották a budai Gellért-hegyen húsvéthétfőn szokásos lövöldözést és tűzijátékokat. A lövöldözés, durrogtatás, vagyis a zajkeltés a gonosz erők elűzésének eszköze, mely erők *a télből a tavaszba való átmenetkor* a legveszedelmesebbek.

Beck Zoltán

Húsvéti szokások a kétegyházi románoknál

A húsvéti ünnep legismertebb, legelterjedtebb szokása az *öntözés* és a *tojásfestés*, a szokás szép tartalma pedig a köszöntésben és az ajándékozás tényében rejlik jóérzés. Az alkalom maga ősi természeti ünnep: a *tavaszi napforduló*, amelyhez sok termésvarázsló hiedelem fűződik. Ezek alakították ki az öntözés (*locsolkodás*) szokását is, mert a víznek tisztító, nemesítő, nevelő hatása, ereje van. Sok nép mosakodási szertartása ma is őrzi ezt az ősi hitet.

A tojás ajándékozása is ősrégi, több ezer év távlatából, az ókori népek legtöbbször ismert szokás. *de hazánk területén is találtak népvándorlás kori és avar sírokban tojást, sőt díszített tojáshéjat is.*

Szláv vidékeken öntözés helyett *vesszőzés* dívik. A legények fűzfavesszőből font korbáccsal veregetik meg a lányokat. A szokás ősi jelentése az, hogy a frissen vágott, rügyező vessző, amely nedvektől, az erőtől duzzad, ezt az életerőt átadja a megvesszőzöttnek. A keresztény hit óta pedig *Jézus megvesszőzésének emléke* is benne él.

A locsolkodás és a piros tojás ajándékozása Békés megyében is elterjedt, közismert, élő szokás. Kevésbé ismert azonban a megyében élő egyik nemzetiség, a románok húsvéti ünnepköréhez tartozó hagyomány, a *pomán*.

A románok húsvétja *egy héttel a nyugati keresztény húsvét után* következik, az ezt követő hétfő pedig a „*kis húsvét*”, vagy – ahogy a kétegyháziak is mondják – a halottak húsvétja (*paștile morților*). Ezen a napon a halottak emlékezetére kimentek a temetőbe, és különböző ételeket vittek, elsősorban kalácsot és tojást. A szokásban *a halott megvendéglésének ősi motívuma* az alapvető.

A hozzátartozók kimentek halottjuk sírjához, és ott várták a papot, aki sorra járta a sírokat. A ceremónia úgy folyt le, hogy a pap kézbe vette a kalácsot, az üveg bort, a borból kereszt alakban a sírra locsolt egy keveset, és a halott lelkének örök nyugodalmat kívánt. Azon volt minden gazdaasszony, hogy ő vigye a legszebb kalácsot, a legtöbb tojást. Az ajándékokat a pap kocsjára rakták.

Ezen a napon is szokás volt, és szokás ma is, hogy tojást főznek, s leginkább *sötétzöldre, sötétkékre* vagy *sötétbarnára* festik. Azt mondják, *azért ilyenre, mert ezek olyan „gyászos színek”*. A festett tojást a rokon- és szomszédágbeli gyerekeknek osztogatják, de szoktak ilyenkor házról-házra járni öreg, rokkant szegényemberek is, akik a tojás mellé még egy darab szalonnát vagy más ételt is kapnak – amiért az illető ház halottjáról megemlékeztek.

Sztechlo Gábor emlékezete

„A Sztechlo Gáborral együtt töltött idő.” szerényen Dr. Koren Emil nyugalmazott evangélikus esperes így nevezi életének azt a nehéz és veszélyektől sem mentes időszakát, amikor önkéntes részt vállalt a budapesti gyermekmentő akciókból.

1995. január 16-án a Keresztény–Zsidó Társaság meghívására, a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület klubjában vett részt egy beszélgetésen. Ottani előadásának megszerkesztett változatát közöljük.

Vendéglátóimmal abban állapodtunk meg, hogy a Sztechlo Gábor nevével fémjelzett gyermekmentésekről tartok előadást. Azután arra gondoltam, hogy erről egyrészt sokszor beszéltem már, másrészt összefüggéseibe még sohasem állítottam, ezért most arról is szólnék, miként ismerkedtem meg korábban a zsidósággal. Tudniillik a Sztechlo Gáborral együtt töltött időnek van előzménye és utóélete is. Amikor tehát ezt a témát kezdem el: „*Találkozásom a zsidósággal*”, akkor előre kell bocsátanom, hogy sem magam, sem Sztechlo Gábor és még jó néhány társam, akik ebbe az ügybe messzemenően „belekeveredtünk” nem vagyunk zsidók. A régi terminológia szerint „árja” családból valók vagyunk.

Békéscsabán születtem 1915-ben, majd Szegedre költöztünk. Szegeden végeztem az iskoláimat, ott kezdett tudatosodni az életem. Amikor később a teológiáról egyetemre kerültem, elsőéves koromban egészségi okokból három hónapra haza kellett mennem Szegedre. Hogy ki ne essem a tanulmányokból, édesapám megkérte Róth Emánuel, a szegedi főrabbit, hogy ezalatt a három hónap alatt tanítson a zsidó nyelvre. Mindössze két órát töltöttünk együtt, mert rájött arra, hogy az a zsidó nyelv, amit mi tanulunk, nem egészen azonos azzal a zsidó nyelvvel, amit ő beszél. Mégis nagy élmény volt, hogy elkezdtünk beszélgetni, hiszen Róth Emánuel világhírű orientalista¹ volt. Már nem sokáig élt ezután, igen idős volt, hiszen 1854-ben született. Örök emlékem marad, ahogy ő beszélt a zsidóságról.

Sopronból, a teológiáról, stipendiummal² kerültem Kolozsvárra, ott végeztem egy félévet. A kolozsvári református teológián volt egy tanítónk, egy mesterünk, Járossy Andor evangélikus lelkész. Sétálgatott velünk Kolozsvár utcáin, séta közben tanított, elmesélte Kolozsvár történetét. Ezenközben kiderült – vettük észre –, hogy rendkívül mélyen ismeri a zsidóságot. Mondta is nekünk, hogy az evangélikus egyház – és általában a keresztény egyházak – nem megfelelően, nem kellőképpen beszélnek s tájékoztatnak a zsidóságról. Ónála, őmellette, aki szintén nem volt zsidó ember, jöttünk rá arra, hogy nekünk,

teológusoknak, függetlenül felekezeti hovatartozásunktól, nélkülözhetetlen a zsidóság mély ismerete. Az Ótestamentum világáé, ami gyökere az evangéliumoknak, az Újtestamentumnak is, és gyökere a kereszténységnek.

Két személy fűződik még a kolozsvári emlékeimhez. Az egyik *Hexner Béla* volt, az erdélyi magyar pártnak az alelnöke, a másik *Janovics Jenő*, a kolozsvári Magyar Nemzeti Színház igazgatója. Mindkettő tudós ember volt. Nekünk különösen imponált Janovics tájékozottsága, aki különben akkori tudomásunk szerint az első ember volt, aki színháztörténetből doktorált.

Egy alkalommal Járossy Andor elhívott, elvittek Nagybányára autóval. Ez a két úr ült még a kocsiban (és persze a sofőr). Amennyit mi beszélgettünk azon az úton, és tájékozódhattunk arról, mit hisznek, hogyan hisznek, hogyan nézik a világot! Hallatlan tudású két emberrel találkoztam, olyan polihistor természetű emberek voltak irodalomban, tudományban, mindenben; én rácsodálkoztam erre a két zsidó férfira.

Engem először *Munkácsra*, és onnan egy év után *Ungvárra* helyeztek át, ahol összesen négy évet szolgáltam azzal a feladattal, hogy az addig ismeretlen kárpátaljai evangélikusságot kutassam fel. Elkezdtem a járást a három vármegyében. Máramaroszigeten keresztül Kőrösmezőig mentem faluról falura. Gondolható, hogy mérhetetlen sok zsidóval találkoztam. A kárpátaljai zsidóság olyan zárt etnikum volt, hogy pláne velünk, „*ejtőernyősökkel*” – így hívtak minket, a visszacsatolás után az anyaországból odahelyezetteket – kapcsolatot nem tartottak fenn. Ez a zárt világ kezdett nagyon izgatni. Tapasztaltam szerint ott kétféle zsidóság volt. Volt egy alsó réteg, amelyik a nép között élt, és volt egy – én így neveztem magamban: egy „*hercegi zsidóság*”, egy rendkívül jól öltözött, elegáns, persze kaftánnal és olyan tartással, hogy az hercegi volt.

A vonatból emlékszem egy jelenetre. Ketten utaztunk együtt, egy ilyen „hercegi” zsidó meg én, más nem volt a fülkében. Ahogy eljött az imádkozás órá-

ja, ő nyugodtan fölállt, ügyet sem vetett rám, elővette az imaszíjat, föltette a fejére az imakendőt, és végezte a rituális imádságát, de olyan méltósággal, hogy az valami megdöbbenő volt. A gettózást ott éltem meg, akkor már Ungváron.³ A saját gyülekezetemből a presbitériumban is volt vagy négy-öt betért⁴ zsidó ember. És jött a sárga csillag.⁵ Fölvarrták, és eleinte úgy jöttek a templomba. Az ungvári gyülekezet nem volt nagy, összesen hatszáz lélek, de hát minden vasárnap prédikálni kellett; egyszer olyan fáradt voltam, hogy készületlenül mentem fel a szószékre; előző este megnéztem a bibliai szakaszt, és most elmondtam egy hirtelenében átgondolt prédikációt, amit nagyon gyatrának tartottam. Szégyeltem magam, amikor lejöttem a szószékről; híveim arcán is láttam, hogy most készületlen voltam. Aztán elmúlt ötven esztendő; Budapesten, a Széna téren valaki rám ismert, megölelt. „Papom! – így üdvözölt. – Örömmel látom, hogy élsz, és én megmondhatom neked ötven év után, hogy a mai napig hálás vagyok azért a prédikációért, ami Auschwitzban is tartotta bennem a lelket, mert azt mondtad, hogy hinni, hinni és hinni!” Másodszer szégyenültem meg ekkor.

Hozzá tartozik a továbbiakban az is, hogy nem voltunk mi bátor emberek. Nem mertük mi megtenni azt, amit meg kellett volna tennünk Ungváron. Amikor azt mondtam a határvidéki rendőrkapitánynak – aki szintén hívem volt –, hogy adj nekem engedélyt, bemennék a gettóba, van ott néhány hívem, akkor azt felelte nekem: „Arra engedélyt adhatok, hogy bemenj, de hogy kijöjj, azt nem tudom biztosítani”. És én nem mertem bemenni.

Azután elvitték a zsidókat a gettóból, és akkor az összes iskola tanári karának kiadták a rendelkezést, hogy részt kell venniük a zsidó lakások leltározásában. És ők leltároztak. Egyszer telefonál az egyik barátom: „Az Istenért, gyere el, itt annyi vallási érték van, legalább azokat mentsük!” Végig is jártam néhány lakást. Megdöbbenő, hogy micsoda könyvek voltak ott, nem beszélve az imaszíjakról, -kendőkről és egyéb rituális tárgyokról. Mondtam, gyűjtsük össze ezeket és csináljunk a zsinagógából múzeumot. Elmentem a polgármesterhez és kértem rá engedélyt, hogy átvehessem ezeket a zsidó kultikus értékeket. Azt mondta nekem a polgármester: „Nagyon helyes, szedd össze, legalább lesz egy hely, ahol felgyűjthatjuk az egészet!”.

Azután jött a háború végkifejlete, és mi Kárpátalján, belesodrótunk. Hogy ma élek, az annak köszönhető, hogy én lesodrótam az ország belseje felé. Aki ott maradt, azokat elvitték Szolyván keresztül keletre, de ezeknek nagyobbik fele Szolyván van, ott fekszik a beton alatt, mert ott pusztultak el; fölöttük később bebetonozták a tömegsírt, és ott van most a szolyvai parkírozó.

Én tehát lekerültem, és Budapestre jöttem azal, hogy valami csak lesz. Akkor már nős voltam. Kéthetes fiatal házasként érkeztem Ungvárról. Hatvankét evangélikus lelkész volt akkor Budapesten, mind menekült lelkész. Mindegyikünket beosztot-

tak valamelyik parókiára segítőnek. Értesültem az ottani kollégáktól, hogy Sztehlo Gáborék valahol Budán vannak. Sztehlo régi, még majdnem gyerekkori barátom volt. Rögtön elkezdtem keresni őt, de az akciójáról még nem tudtam semmit. Véletlenül futottunk össze a Fillér utcán. Nagy-nagy örömmel üdvözölt és még el sem jutottunk igazán a „Hogy vagytok?”-ig, amikor azt mondta: „Gyere hozzám, van egy akció, amit igyekeztem kiépíteni: gyerekeket mentünk, megmentjük a konvertita⁶ gyerekeket, a zsidó gyerekeket és az árva gyerekeket! Gyere hozzám!” Rögtön ráálltam.

Ott volt az irodája a Fillér utca elején. Akkor tudtam meg, hogy őneki akkor már harminckét otthon volt. Rejtett otthonok családi házakban, a Vasas székházban, a fasori gimnáziumban, ilyen helyeken egy-két tucatnyi gyerekkel. Ezeket kellett összetartani, gondozni őket, ellátni étellel úgy, hogy mások észre ne vegyék. Nyilas idők voltak. Sztehlo Gábor minden gyereknek, amint fölvette őket valamelyik otthonba, rögtön más nevet adott. Meg kellett tanulniuk az új nevüket az egészen kicsiknek is. Voltak ott gyerekek a csecsemőtől 18 éves korig. Sohasem felejttem el, egyszer kiléptünk az irodából, ott volt a küszöbön egy ruháskosárban – téli idő volt, akkor nagyon kemény tél volt – bebugyolálva egy csecsemő; rajta egy cédula: „Zsuzsikának hívják”. Semmi több. A környéken sehol egy lélek nincs. Mit csináljunk? Bevittük az irodába, aztán Gábor elhelyezte valamelyik otthonában, ahol kicsi gyerekek is voltak. Zsuzsikával majdnem ötven év múlva találkoztam, amikor Amerikából hazajövet így mutatkozott be: „Én vagyok a Zsuzsika, akit maguk megtaláltak.”

Segítségünkre volt a Nemzetközi Vöröskereszt és segítségünkre voltak a svájciak. Főleg Friedrich Born⁷ svájci tisztviselő, aki anyagiakkal többé-kevésbé ellátott minket és nagy védelmet jelentett. Ő adta otthonaink számára a védő papírokat is.

Azután elkezdett imbolyogni Budapest két millió lakosa fölött két világnak a határa, mert ez imbolygott. Hogy melyik utcában voltak nyilasok, melyik utcában a szovjetek, azt nem lehetett tudni. A Várba az oroszok nagyon sokáig nem tudtak behatolni, mert oda húzódott vissza a maradék német hadsereg és a nyilasok. A Vár pincerendszere rendkívül nagy lehetőséget adott a rejtőzködésre és a ki-kicsapásra. Ezeket is átéltük...

Amikor végre ki tudtunk mozdulni az óvóhelyről, elmentünk a feleségemmel együtt megkeresni Sztehlo Gáborékát. Mentünk épp a Pasaréti út felé, amikor egyik házból kikiabált Gábor: „Hát megvagtok!” Ott voltak már két összevont gyerekkotthonnal. Az akkor már az az időszak volt, amikor kezdte összevonni a harminckét otthon. Némelyik gyereknek megkerültek a szülei, ezek nem mind zsidók voltak. Mert aki otthonatlan és nincstelen volt, azt Gábor fölvette. Gábor kezén 1600 gyermek volt és 400 felnőtt. Engem küldött: „Eredj már és keress egy házat, amelyik üres, és amelyikbe át tudnánk költözni és össze tudnánk vonni a gyerekeket!” Elindultam Joó Sándor pasaréti református lelkésszel, a Pasaréti úton

kifelé, hogy keressünk egy házat, amelyik viszonylag ép és elég nagy ahhoz, hogy elhelyezzük benne több száz gyereket. Így találtuk meg a Völgy utca 19. alatti Széchényi-villát.

Ez Széchényi Viktor, a székesfehérvári főispán háza volt. Kétszintes villaépület, kényelmes és nagyon szép. Üresen állt, legalábbis azt hittük, hogy üres, azután kiderült, hogy lent, a pincészerű alagsorban lakik egy idős hölgy, Széchényi Viktor édesanyja. De őt csak akkor vettük észre, amikor már kétszáz gyerekkel beköltöztünk. Oda próbáltuk bevonni a többi otthonokat is. Akkor már orosz világ volt Magyarországon. Az oroszok nagyon szerették a gyerekeket, s ha bejöttek hozzánk és észrevették, hogy ott gyerekek vannak, akkor inkább hoztak élelmet, nem vittek semmit, nem volt baj velük. Baj csak a lányok miatt volt, mert voltak nagyobb lányok is, és a ruszok folyton a *zsenákat*⁸ keresték...

Az 1600 gyerek sohase volt együtt, egy épületben. Az összevontak közül többen hazakerültek, vagy rokonok vitték el, szóval mindig változott a társaság. A Völgy utcában háromszázan voltunk összesen. Eleinte nagyon féltünk, hogyan viselkednek majd az oroszok velünk, papokkal szemben, de a gyerekek védtek minket.

Négy hónapig voltam Gábor mellett a Völgy utcában. Gyülevész had volt. Miután korábban legfeljebb két tucat gyerek volt egy-egy otthonban, így egymást se ismerték. Nem volt könnyű nevelni azt a háromszáz gyereket, akik között jónéhányan voltak olyanok, akiknek a szeme láttára lótték le apját, anyját... Olyanok is, akik tudták, hogy a szüleik német lágerbe kerültek, és nem tudták, mi van velük. Megpróbáltuk a háromszáz gyereket iskolára fogni. A feleségem, aki végzett tanítónő, tanításukba kezdett. Az érvényes tanrend szerint próbált haladni velük, de hát ceruza sem volt, csak kis ceruzacsonkokat találtunk. Azokkal rajzolgattunk, írogattunk nekik, és sokat, nagyon sokat játszottunk, mert őket igazán összekovácsolni csak játékkal lehetett.

Játék közben, a legelevenebb játék közben is előfordult, hogy egy gyerek így szól a szomszédjához: „Mikor ettünk utoljára vajás kenyeret?” Akkor elnémult háromszáz gyerek: „Vajás kenyér?!” És nem volt vajás kenyér. Az ostrom után a Vöröskereszt megszűnt, pedig addig eltartott bennünket. Az orosz uralom alatt eltűntek. Hetek múltak el úgy, hogy szójalevesen kívül nem tudtunk mást adni a gyerekeknek. Márpedig a szójalisztból készült leves marja ám a gyomrot! Jött egy szovjet patrul.⁹ Láttá a gyerekeket, s mondtuk neki, hogy éheznek. Egyszer csak megindult a kenyér: kocka alakú orosz kenyereket kaptunk. Hozták a gyerekeknek. Azután volt olyan eset is, hogy behajtottak egy lovat a ház elé. Igencsak gebe volt az istenadta. Agyonlőtték, és azt mondták: „Na, dolgozzátok fel!”, és ott hagyták nekünk. Disznótort már csináltunk Gáborral életünkben, de lótot még nem. Meg kellett csinálni a lótot is. Feldolgoztuk a lovat és éltünk belőle heteken keresztül. Mi-llyen finom volt!...

Aztán rájöttünk, hogy közben megindult a társadalmi élet. A Tárogató utcán az előljáróság is működni kezdett. Elmentünk Gáborral, hátha valamilyen közéleti rendezésben részesülhetünk. Előtte minden ajtó megnyílt. Ahol ő megjelent, neki utat engedtek a sorban álló emberek, mert: „Jön Sztehlo páter!” Fogalommal lett; igazi csoda volt, ahogy szerették és megértették az emberek, pedig nem is ismerték voltaképpen.

Élelmet nem tudtak adni az előljáróságon, de adtak egy *szabadrablási engedélyt*. Papírunk volt mindkettőnknek arról, hogy bemehetünk a feltört lakásokba, és ahol lakókat már nem találunk, összeszedhetjük, ami élelmet esetleg találunk. Tényleg volt úgy, hogy fél üveg paradicsom, egy üveg befőtt, egy kis fagyott krumpli akadt az üres kamrákban, néhol még egy-egy tábla szalonna is, amit hogy, hogy nem ott felejtettek. Ezeket szedtük össze, de a felét le kellett adni az előljáróságnak, a közkonyhára, a másik felét ellenben kioszthattuk a gyerekeknek. Sajnos, ahogy összejöttek a gyerekek (egyenként hozogattuk le őket a 32 otthonból), bizony eltetvesedtek, vagy már úgy is jöttek. Naponta tetvészkedtünk bizony, és állandóan mostuk és állandóan vasaltuk a kimosott ruhákat, így próbáltuk a tetveket elpusztítani.

Időnként egy-egy gyermeknek felbukkant a szülője. Előkerültek. Hogy milyen rejtekről, nem tudom már. Jöttek és rátaláltak a gyerekeikre, ölelték, csókolták egymást... De a legtöbb gyerek tudta, hogy az ő apja vagy anyja már soha nem jön érte. Nekünk, felnőtteknek látni azt, hogy az egyik gyerekek örülnek és közben látni a többi gyereket, aki tudja, hogy így neki soha senki nem fog örülni többé – borzasztó lelki kín volt.

Ezeket a gyerekeket valahogy vissza kellett vezetni a normális életbe. Ehhez Sztehlo Gábor szeretete kellett, aki úgy tudta szeretni ezeket a magukra maradt gyerekeket... Mindegyik csüngött rajta, mert mindig volt szerető szava, mindig volt mosolya, soha egy haragos szava nem volt. Úgy tudta szeretni a gyerekeket, hogy mind feloldódtak iránta.

Egy élményemet még elmondom. Volt egy időszak, amikor hol az egyikünk, hol másikunk ment el az egyes otthonokba, hogy elhozzuk a gyerekeket. Az én feladatomból volt, hogy menjek föl a Bérc utcába, és hozzam le az ottani, mintegy kéttucatnyi gyereket. Ott létesült az első otthon egy rokon családnál. A Vár még a németek kezén volt, mindenütt másutt azonban már oroszok voltak. Szélcsend volt, nagyon szép téli nap volt, csupa hó minden. Fölmentem, összeszedtem a gyerekeket, felöltöztettem őket, azután ballagtunk lefelé, nekem seprűnyél a vállamon, rajta azoknak a gyerekeknek a csomagja, akik nem bírták el. Aki már elbírta maga hozta. A Városmajor utcán keresztül próbáltuk megkerülni a Várat és eljutni a Völgy utcába. A János kórháznál megdöböntő kép fogadott minket. A fasonon hullahegyek, német katonák holttestei voltak, és ezeken a hullahegyeken át kellett jönnünk a gyerekekkel! Figyeltem az arcokat:

mit fognak észrevenni ezek a gyerekek? Nyugodtan léptek át a hullákon és mentek tovább, rezzenetlen arccal. És akkor én elgondoltam, mi lesz ezekből a gyerekekből, ha felnőnek? Sztéhlo Gábor szeretete kellett ahhoz, hogy ezekből a gyerekekből gyűlöletmentes emberek lettek. Érző emberek.

Jegyzetek:

¹ *Orientalista*: Kelet-kutató, a keleti nyelvek, irodalmak, szokások, történelem tudósa.

² *Stipendium*: (latin) ösztöndíj

³ Ungváron 1944. április 16-án, vasárnap, a zsidó húsvét (pészach) első napján állították fel a gettót.

Az ott összegyűjtött zsidókat május 16. és 31. között öt transzportban szállították ki Auschwitzba.

⁴ *Betért*: megkeresztelkedett.

⁵ A sárga csillag viselését 1944. április 5-i hatállyal rendelték el.

⁶ *Konvertita*: áttért, meg-, illetve kikeresztelkedett.

⁷ Friedrich Born, a Nemzetközi Vöröskereszt fődelegátusa 1944. május 10-én érkezett Svájc-ból Budapestre. Működésére vonatkozóan a legmegbízhatóbb irodalom: Arieh Ben-Tov: „Holocaust” – A Nemzetközi Vöröskereszt és a magyar zsidóság a második világháború alatt”, Gyurkó László fordítása. Dunakönyv Kiadó, Budapest, 1992.

⁸ *Zsena*: (orosz) nő

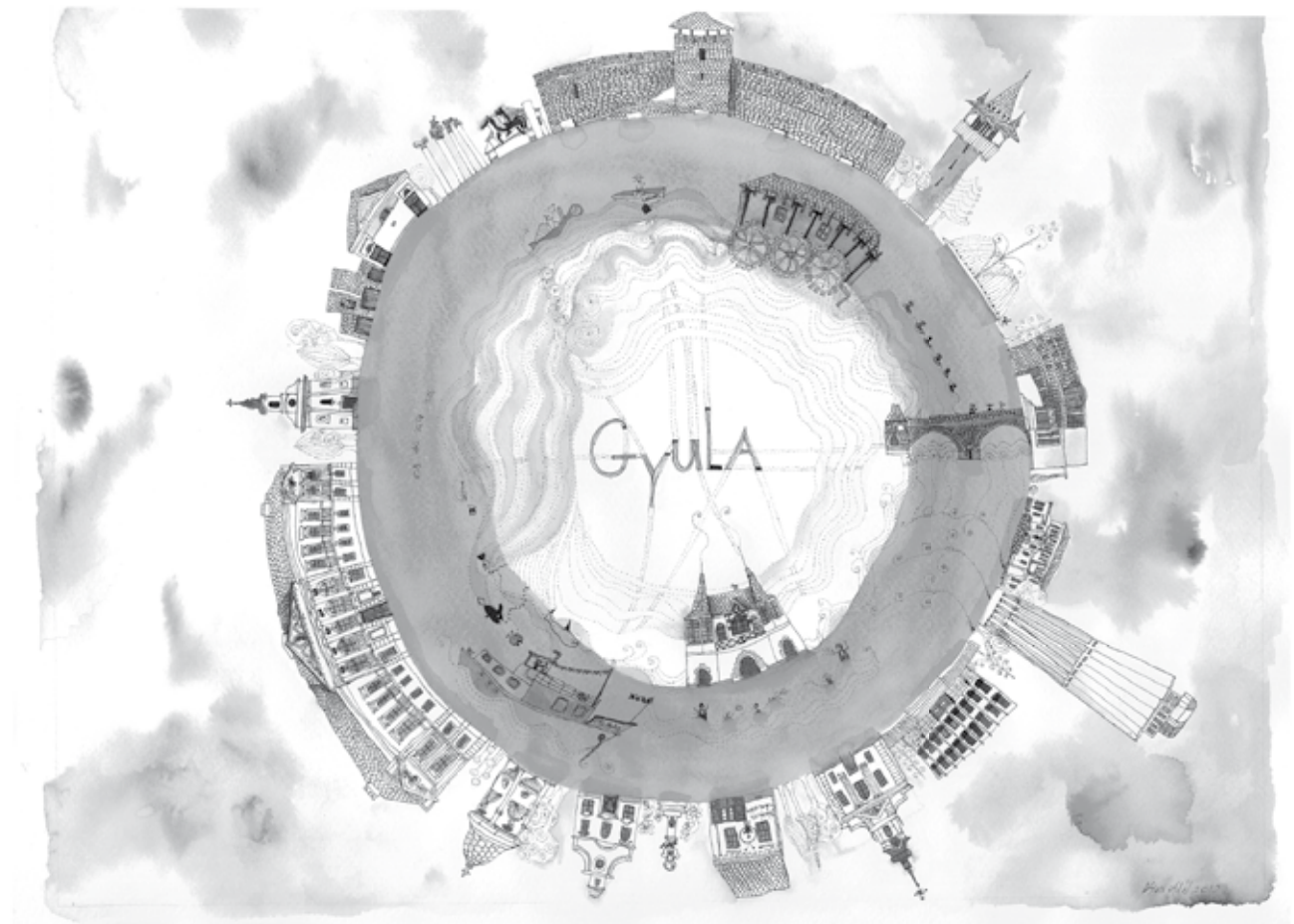
⁹ *Patrul*: járőr

Irodalom:

Sztéhlo Gábor: Isten kezében (Sajtó alá rendezte: Bozóky Éva) – Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest, 1984.

Koren Emil: Sztéhlo Gábor élete és szolgálata – Országos Evangélikus Múzeum, Budapest, 1994.

Koren Emil: Emlékezés Sztéhlo Gáborra – Holocaust Füzetek, 2., Magyar Auschwitz Alapítvány, Budapest, é. n.

Kiss Adél: Gyula (kőr)

Szlovák lelkész, magyar történész

Haán Lajos naplója és levelezése

Demmel József – Katona Csaba (szerk.):
Slovenský kňaz, maďarský historik. Listy a denník Ludovíta Haana
 (Kor/ridor Könyvek 9.),
 Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete – Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézete, Békéscsaba-Budapest, 2016,
 146 oldal

A Budapesti Szlovák Intézet a Kor/ridor Szalon eseménysorozattal olyan hagyományt teremtett az elmúlt években, mellyel alkalmat biztosít a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete és a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézete Kor/ridor könyvei, valamint Szlovákiában megjelent történettudományi munkák bemutatására. A Kor/ridor sorozat 2014-ben indult, s eddig összesen kilenc kötetét adták ki. A legutóbbit, a Demmel József és Katona Csaba szerkesztésében megjelent *Szlovák lelkész, magyar történész* forrásgyűjtemény szlovák változatát az év első Kor/ridor Szalonján, 2017. január 19-én mutatták be a szerkesztők és e cikk írója.

A forrásgyűjtemény Haán Lajos (1818-1891) békéscsabai szlovák evangélikus lelkész levelezéséből és naplójából közöl részleteket. Ahogy arra a címválasztás is utal Haán a XIX. századi magyarországi szlovák társadalom egyik kettős identitású tagja volt. A történelmi Magyarország legnagyobb szlovák evangélikus gyülekezetében szlovákul prédikált, egyházi feladatköréből adódóan kapcsolatban állt a korabeli szlovák értelmiséggel, történészi munkásságát azonban már inkább magyar identitása határozta meg. (1877-ben a Magyar Tudományos Akadémia tagjai közé is beválasztották.)

Demmel József nem először vizsgálja a dualizmus kori Magyarország kettős identitású szlovák értelmiségének kiemelkedő személyiségeit. Korábbi munkáiból megemlíthetjük a Turóc megyei alispánt, Justh Józsefet, Jancsovics István szarvasi és Szeberényi Gusztáv békéscsabai evangélikus lelkészeket is. Életrajzuk elemzése után Demmel mindig hasonló következtetéseket vont le: a vizsgált alakok magyar vagy szlovák identitásának érvényesülése bizonyos élethelyzetekhez vagy életszakaszokhoz kötött. Azokban, akik nem ismerik ezeket az írásokat, felmerülhet a kérdés: miért is foglalkozik a szerző több személyrel, ha a kutatásai rendre hasonló következtetésre vezetnek?

Az említettek mindegyike más-más keretek között, eltérő módon élte meg kettős identitását, Demmel pedig nem teljességre törekvő hagyományos életrajzokat ír, hanem a társadalomtörténet újabb elméletei és módszerei alapján elemzi a szóban forgó személyek életpályáját, környezetét. Haán Lajos példájánál maradva: a Kor/ridor sorozat most megjelent kötete s a szerkesztők tanulmányai nemcsak életének elbeszélései, hanem településtörténeti, néprajzi, tudomány- és egyháztörténeti források is.

Nem tudom, hogy Demmel József a Kor/ridor könyvek főszerkesztőjeként a sorozat összeállításá-

A szerző az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Nyelvtudományi Doktori Iskola, Szláv nyelvtudomány doktori program doktorandusza.

nál mennyire gondol a számok szimbolikus jelentésére, de szerkesztőtársával, Katona Csabával – akarta vagy akaratlanul – keretes szerkezetet adtak az egymást követő köteteknek. 2014-ben *A kettős identitás ára* című munka volt első a sorban, mely a békéscsabai Szeberényi Gusztáv életét és az evangélikus egyházon belüli nemzetiségi kérdést dolgozta fel. A sorozat tizedik kötete ugyan még nem jelent meg, de a szerkesztők már jelezték, hogy az a szlovák Haán-forrásgyűjtemény bővített magyar változata lesz, melyben Haán teljes naplóját közölni fogják.

A most megjelent könyvet alapos jegyzetapparátussal látták el. Haán Lajos leveleinek címzettjeiről a szerkesztők külön jegyzéket is összeállítottak, ennek ellenére úgy gondolom, hogy ezt a forrásgyűjteményt érdemes együtt olvasni a Szeberényiről készült kötettel, mivel ez sokat segíthet a politika- és egyháztörténeti összefüggések megértésében.

A kiadvány nyelvi anyaga hasznos forrás a szlovák irodalmi nyelvet és nyelvjárást kutatóknak is. A magyarországi szlovák nyelvészek és más nemzetiségkutatók főleg az alapján csoportosítják az alföldi evangélikus szlovák lelkészeket, hogy miként viszonyultak a Ludovít Štúr által kodifikált szlovák irodalmi nyelvhez. *Zsilák* Mária ún. Haán és *Kutlík* klánokat különböztet meg az Alföldön. A nagybánhegyesi Kutlíkok körébe tartozó lelkészek nyitottabbnak bizonyultak a Štúr-féle nyelvváltozat (štúrovčina) iránt, a Haán klán viszont inkább a biblikus cseh vagy az ún. szlovakizált cseh nyelvváltozat híve volt, ezért a magyarországi politikai elit őket tekintette lojalis szlovákoknak.

Haán levelezése is erről a lojalitásról tesz tanúbizonyságot. Személyesen ismerte a szlovák nemzeti mozgalom képviselőit, de ezek a kapcsolatai még eperjesi diákéveiből származtak, később csakis egyházi ügyekben fordult hozzájuk. Az 1870-es években a szlovák nemzeti mozgalom vezetőjével, Jozef Miloslav *Hurbannal* is levelezett, de kizárólag a *Tranoscius* (Juraj *Tranovský* 1636-os evangélikus énekeskönyve) történetéről szóló monográfiája ügyében.

A szerkesztők megőrizték a levelezés eredeti helyesírását, csupán a magyar leveleket fordították irodalmi szlovákra. Haán a családtagjaival és történész kollégáival is magyarul levelezett, szlovák értelmiségieknek írt leveleit viszont biblikus vagy szlovakizált cseh nyelven írta. Cseh és szlovák nyelvhasználatát az 1845-ös *Pamětnosti B. Čabanské* helytörténeti munkája alapján *Király* Péter elemezte. Megállapította, hogy Haán kiválóan használta a csehet, szlovakizmusok és hungarizmusok leginkább a szöveg lexikai szintjén fordultak elő.

A forráskötet naplórészletei is rámutatnak a magyarországi szlovák nyelvhasználat nehézségeire. Haán naplójában büszkén taglalja, hogy mennyire sokat tett a békéscsabai magyar nyelvoktatás megszervezéséért, de ezt nem abból a célból tette, hogy elidegenítse az alföldi szlovákokat az anyanyelvüktől. Nem fogalmazta meg nyíltan, de valószínűleg

felismerte, hogy szlovák evangélikus lelkészként egy nyelvszigeten kell dolgoznia, és megyéjében a szlovák nyelvvel csak két-három mezővárosban, illetve az azokat körül ölelő falvakban lehet boldogulni. Ha egy békéscsabai szlovák jól szeretné elsajátítani a magyar nyelvet – említi meg Haán –, annak elég a közeli Orosházán vagy Békésen tanulnia.

A kötet utószavában Katona Csaba Haán-portrét olvashatjuk. Szerinte Haán Lajos szerény, a finom iróniát kedvelő humoros ember lehetett, naplóját azonban erős forráskritikával kell olvasni, hiszen azt nem átlagemberként, hanem történészként írta, kimondottan az utókor forrásának szánta. 1870-ben kezdett a naplórészlethez, és emlékiratai lejegyzése után időszerű eseményeket is feljegyzett. Az 1890-ig vezetett napló teljes kézírata eddig még nem jelent meg. A szerkesztők most olyan naplórészleteket is beválogattak, amelyek a korszak kínosabb nemzetiségi kérdései miatt a korábbi magyar kiadásokból kimaradtak.

Haán Lajos levelezésének és naplójának megjelenése további kutatásokra ösztönözheti a magyarországi szlovákság kutatóit. A kötet forrásokból sok újat megtudhatunk a szlovák nemzeti mozgalom és az alföldi szlovákság kapcsolati hálójáról, Békéscsaba városiasodásáról és az evangélikus egyház belső konfliktusairól. A Demmel József és Katona Csaba szerkesztette forrásgyűjtemény nemcsak a történészek számára lehet érdekes olvasmány. A naplóban és levelekben arról is olvashatunk, hogy milyen kicsapongók voltak a jénai egyetemisták, megismerhetjük a békéscsabaiak vásárlási szokásait, sőt Capri szigetéig is eljuthatunk, ahol *Haán* Antal (Haán Lajos öccse) vallási tárgyú portrékat és oltárképeket festett.

Rágyanszki György

Felhasznált irodalom:

- Demmel, József:** Štefan Jančovič a prvý slovensko-maďarský slovník In: Anna Kováčová – Alžbeta Uhrinová (szerk.): *Slovenský jazyk a kultúra v menšinovom prostredí, Békešká Čaba, VÚ CSSM, 2013.*
- Demmel József:** *Pánszlávok a kastélyban.* Budapest, Kalligram, 2014.
- Demmel József:** *A kettős identitás ára. A békéscsabai Szeberényi Gusztáv és a nemzetiségi kérdés a 19. századi evangélikus egyházban.* Békéscsaba, Országos Szlovák Önkormányzat Kutatóintézete, 2014.
- Király, Péter:** Ludwjk Haan, *Pamětnosti B. Čabanské* (1845.) Štefan Jančovič, *Slovník a Mluvňica* (1848.) In: Ondrej Krupa (szerk.): *275 rokov v Békéšskej Čabe, Békešká Čaba, Slovenský výskumný ústav, 1993.*
- Žiláková, Mária:** *Komlós (Slovenský Komlós/Tótkomlós) versus Bánhedeš (Veľký Bánhedeš/Nagybánhegyes), čili/alebo bibličina vs. štúrovčina.* In: Eva Krekovičová – Alžbeta Uhrinová – Mária Žiláková (szerk.): *Kontexty identity. Jubilejný zborník na počesť Anny Diváčánovej.* Békešká Čaba, Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2010.

Időtlenség

Néhány gondolat az alföldi szlovák kultúra romániai ágának két jubiláló nagyszonyáról

Dagmar Mária Anoca költő, irodalomtörténész, pedagógus és **Mária Štefanková** képzőművész, pedagógus, kultúraszervező, barátnők. Ugyanaz a jellegzetes délföldi táj, multikulturális világ veszi őket körül. Ugyanabból a motivációs forrásból merítenek. Egyikük a szó, másikuk az ecset művésze. Ugyanabban az évben születtek a magyar-román határ déli csücskében fekvő, szlovákok által is lakott romániai Nagylak (Nădlac, szlovákul: Nadlak) városában. Mindketten a neves szlovák drámaíró Jozef Gregor Tajovský nevét viselő helyi kétnyelvű líceum szlovák tagozatán érettségiztek. Hasonló lelkiségű, empatikus, a világra nyitott, toleráns, szeretetreméltó emberek. Barátságukat a személyes kötődések mellett a közös felföldi őshaza tudata, az elődök által az egykori szülőföldről átmentett közös kulturális hagyományok megőrzésére, ápolására s megújítására irányuló művészi és tudományos tevékenységük is erősíti. Mindketten ismertek és elismertek a magyarországi s a szerbiai szlovák közösségekben éppúgy, mint Romániában és Szlovákiában is. A felsorolt körülmények minden bizonnyal érdemessé teszik őket arra, hogy a BARÁTSÁG folyóirat olvasói is megismerkedhessenek velük, annál is inkább, mivel Magyarországon, magyar nyelven eddig még nem mutatták be őket. Mindketten a múlt év végén ünnepelték hatvanötödik születésnapjukat. Ez a személyes évforduló különösen alkalmas arra, hogy szóljunk róluk.

Találkozásaink emlékfoslányai

Pozsonyban történt a hetvenes évek elején, amikor a Komenský Egyetem bölcsészkarán, az irodalmi előadásban, hogy véletlenül az akkor még számomra ismeretlen hallgatótársam, Dagmar Mária Anoca mellett találtam egy üres széket, s míg Pišút professzor úrra vártunk, beszédbe elegyedtünk. A felismerés erejével hatott ránk az a tény, hogy azonos térségből, egymástól – ugyan országhatárral elválasztva – csupán 15 km-re fekvő településről jöttünk: én Mezőhegyesről, Dagmar pedig Nagylakról. Ekkor hallottam először arról, hogy Romániában szlovákok is élnek. Ez az értesülés a megismerkedésünk utáni első nyáron vált számomra tapasztalattá, amikor szüleimmel és húgommal életünkben először jelentkeztünk határátlépésre Nagylaknál. A szigorú tekintetű román útlevélvizsgálók az akkori hivatalos etikett szerint jártak el, amikor feltették szokványos kérdéseiket: „Hová mennek, milyen céllal, kihez?”. „Nadlakra, vendégségbe, Anocáékhoz” – válaszoltuk. Az Anoca név hallatára tört magyarról azonnal szlovákra váltottak, szúrós tekintetük megennyhült, és szívélyes üdvözlésüket küldték a tiszteletben álló, közkedvelt tanár házaspárnak, Vasilika és Mária Anocának, Dagmar szüleinek. Látogatásaink során szlovákságunknak és az Anoca családnak fűződő baráti viszonyunknak köszönhetően később is gyakran voltunk részesei hasonlóan kellemes jeleneteknek.

Mária Štefankovát Dagmaron keresztül ismertem meg. Vele kapcsolatban két, rá nagyon jellemző pillanat kép jut eszembe. Meghívott nagylaki házába, ahol megcsodálhattam a dédapja által épített, a régi paraszti élet emlékeit őrző, mára szépen felújított épületet. Nyár volt, illatos virágoskertjében ültünk le beszélgetni, s közben megmutatta maga művelte zöldségeskertjét, ahonnan mindenféle jó főzeléknek való pakolt a táskámba. A másik emlékkép is Nagy-

lakhhoz, az ottani kulturális napokhoz fűződik. Az evangélikus templom körüli ligetben, színes kaval-kádban, diákjai gyűrűjében tűnt fel a kézműves sátorban, ahol a gyöngyfűzés rejtelmibe vezette be az érdeklődőket, és nekem is adott egy szép karkötőt.

Dagmar Mária Anoca, a szó művésze

Vegyes nemzetiségű családban született, vezetékneve is jelzi, hogy édesapja román volt, aki egyébként kiválóan elsajátította szlovák felesége anyanyelvét, pedagógusként mindkét nyelven tanított. Otthon szlovákul beszéltek. Lánya a Pozsonyi Komenský Egyetemen 1975-ben szerzett szlovák-román szakos középiskolai tanári diplomát, majd hazatérve, szülőhelyén tanított több évig. A kilencvenes évek elején meghívták a Bukaresti Egyetemre, ahol 2016. évi nyugdíjba vonulásáig szlovák irodalmat oktatott. Tehetsége és alkotókészsége már az egyetemi évek alatt megmutatkozott (verseket írt, zongorázott, festett és filmet forgatott hallgatótársairól, ami akkoriban különlegesnek számított). Tudományos kutatásainak fókuszában az alföldi (magyarországi, romániai, szerbiai) szlovák, különösen romániai szlovák irodalom áll. Ebből a témakörből ismerteti kutatási eredményeit hazai és nemzetközi konferenciákon, irodalomtudományi és nyelvészeti egyetemi tankönyveket ír, folyóiratot szerkeszt, több monográfia szerzője, melyek közül talán legnagyobb jelentőségű a *Slovenská literatúra v Rumunsku* (A romániai szlovák irodalom) című könyve. Ebben a művében az alföldi szlovák irodalomtörténészek közül elsőként vállalkozott arra a nagyszabású irodalomtörténeti munkára, amely során a romániai szlovák irodalom bemutatása mellett az alföldi szlovák irodalom egészére vonatkozó elméleti alapvetéseket is tett, valamint meghatározta e tudományág szakterminológiáját. Nyugdíjba vonulása és hatvanötödik születésnapja alkalmából egyetemi munkatársai egy nagyszerű, tartalmában

és kivitelezésében is színvonalas tanulmánykötettel lepték meg (*In honorem Dagmar Maria Anoca*).

Tudományos és pedagógusi tevékenységén túl szépirodalmi (költői és prózáirói), valamint műfordítói munkássága is figyelemre méltó. Tagja a *Romániai Szlavisták Társaságának*, a *Szlovák Írók Szövetségének*, a *Román Írók Szövetségének*, a Nagylakon működő *Ivan Krasko Tudományos és Kulturális Társaságának*. Írói tehetségének köszönhetően a legjelentősebb alkotók közé tartozik nemcsak romániai, hanem az alföldi és egyáltalán a szlovák irodalom berkeiben is. Több verseskötete jelent meg, melyek közül a *Ročné obdobia* (Évszakok, 1996) és a *Synonymie* (Szinonimák, 1993) című kötetekből idézek egy-egy verset. Mivel költeményei magyar fordításban még nem jelentek meg, saját nyersfordításomban közlöm a kiválasztott szövegeket.

Jar (Tavaszi)

A mi falunkban / megannyi kedves hangon / beszél a csend / számtalan lépésre emlékszik. / Szabadidejében szó / folyton ugyanazt a melódiát szövi / A mi kis falunkban / a csend nem alszik / mindig résen van / és minden betolakodót teleplez.

A költemény központi motívuma a csend, mely a sötétedést, estét, éjszakát idézi. A csend ilyenkor válik fontossá, ekkortájt erősödik fel minden hang, hiszen a hallásunkra vagyunk utalva, mivel látásunk korlátozott. A csend itt természetfeletti jelenségként működik. Felügyeli a rendet, őrzi a falu nyugalalmát, védelmezi az alvó embereket az esetleges betolakodóktól, s mindeközben a szövés ősi mozzanatával jelzi, hogy az itt élők sorsával, múltjával („számtalan lépésre emlékszik”), jelenével és jövőjével kapcsolatban minden tudásnak a birtokában van. Dagmar Mária Anoca költészetében felfedezhetjük az idősíkokkal történő – Mária Štefankovánál is tapasztalható – játékot, melynek során a személyes idő és emlékezet rétegei összefonódnak.

Synonymie (Szinonimák)

Az esti májusi eső / női hangon énekel / Én tudom, hogy az eső / nőnemű. / Ebben különbözöm más szlovákoktól, / akik azt hiszik, / hogy hímnemű / Megfürdet minket, megmosdat / mint a fateknőben lubickoló / meztelen gyermekét az anya. / Folyton az arcába hullik a kendője / miközben csuporból locsolja a kicsi hátát. / A gyermek sír / szemét csípi a tisztálkodás rituáléja.

Idilli zsánerképet idéz a költemény, egy hangulatos, esős, májusi estét, a gyermekét fürdető anyával. A „fateknő”, „csupor”, „anya”, „kendő” szavak finom utalások a gyermekkorra, a régi életforma tárgyaira. A „lubickolás”, a víz csuporból való gyengéd locsolása a gyermek meztelen hátára az anya és a gyermek tökéletes összhangját fejezi ki. A gyermek biztonságban érzi magát az anya karjában, akinek

odaadó igyekezetét a lecsúszó kendő jelzi. A májusi eső a megtisztulást, az újjászületést jelképezi, mely párhuzamba állítható a fürdetés-fürdés rituáléjával. A vers női princípiumot hordozó szavai „fateknő”, „csupor”, „anya”, „kendő”, „májusi eső” a költő erőteljesen nőies lírai énjéről tanúskodik, mely költészetének egyik legjellemzőbb vonása.

Mária Štefanková, a képzőművész,
a művésztanár

Stefankóék kapuja (24x33, ceruza, 1998)

A szlovák családban született Mária Štefanková, esztétikai érzékét minden bizonnyal kelmefestő édesapjától és híres hímnemű nagymamájától örökölte. Az érettségit követően rövid kihagyás után felvették a Temesvári Képzőművészeti Egyetemre, ahol 1978-ban festőművész-művésztanári diplomát szerzett. Több helyen tanított, míg végül 1990-ben kinevezték a Nagylaki Líceum képzőművészeti műhelyének élére. Az intézmény mindkét (román és szlovák) tagozatán rajzot és művészettörténetet oktatott, valamint rajzsakkört vezetett, különböző képzőművészeti technikákkal ismertette meg diákjait. Tanítványai számos díjat, elismerést szereztek hazai és külföldi versenyeken. Közülük néhányan már maguk is képzőművészként tevékenykednek. Mária családi indítatásának hatására különös érdeklődéssel fordult az öltözködési hagyományok felé. Összegyűjtötte és feldolgozta a nagylaki népviseletet. Nevéhez fűződik az első erről készült néprajzi monográfia: *A nadlaci szlovákok népviselete – Odev nadlackých Slovákov* (Bukarest, Kriterion, 1997). Érdeklődéssel fordult a népi mesterségek felé is. Kutatásainak eredményeit néprajzi kiállításokon mutatta

be és szakcikkekben dolgozta fel. Több népi mesteriséget (kenderfeldolgozás, kelmefestés, fazekasság, falvédőkészítés) bemutató kiállítás kurátora volt. Jelentősen hozzájárult az *Atlas ľudovej kultúry Slovákov v Rumunsku – A romániai szlovákok népi kultúrájának atlasza* című reprezentatív néprajzi kötet előkészítő munkálataihoz is. A *Romániai Szlovákok és Csehek Demokratikus Szövetsége*, valamint az *Ivan Krasko Tudományos és Kulturális Társaság* alapító tagja.

Életművében különféle technikával készült alkotásokat találunk: olajfestményt, akvarellt, pasztellt, grafikát, könyvjegyeket, illusztrációkat, logókat. Ezek mellett női öltözködési kiegészítőket, ékszereket, képeslapokat tervez. Művei különböző alföldi szlovák lapokban (*Naše snahy*, *Dolnozemský Slováč*, *Nový život*) és az aradi román *Arca* folyóiratban jelentek meg. Alkotásait több önálló és csoportos kiállításon mutatta be Romániában, Szlovákiában s Magyarországon, Békéscsabán. Munkásságát több díjjal is jutalmazták.

Hatvanötödik születésnapjára Dagmar Mária Anoca kezdeményezésére Nagylak városa és Mária Štefanko barátai támogatásával Aradon megjelent egy, az ünnepelt eddigi munkáiból ízelítőt adó kétnyelvű válogatás *Znehybnenie – Nemiscare (Mária Štefanková)* címmel. Az album előszavában Dr. Onisim Colta egyetemi tanár vázolja fel az ünnepelt művészetének meghatározó vonásait. Az utószót Pavol Čáni, vajdasági szlovák képzőművész írta. Az albumban szereplő ötven műről Mária Štefanková – képzőművész – művésztanár címmel Dagmar Mária Anoca fogalmazza meg részletesen benyomásait, gondolatait, érzéseit. A kötetben helyet kapott még Mária Štefanková életrajza és műveinek bibliográfiája. Az album összeállítását maga a kezdeményező végezte el, aki a kötet zárszavában így indokolja a válogatás szempontjait:

„Ez a kiadvány főhajtás a festőművész saját (szlovák) közösségéért végzett munkája előtt. A válogatásnál szigorúan vett művészettörténeti szempontok nem játszottak szerepet, az összeállítás reprezentatívnak sem minősíthető. Irodalmárként, költőként abból a szubjektív aspektusból indultam ki, hogy nekem személyesen, a festészet berkeiben kevésbé járatos, de ezt a művészeti ágat kedvelő embernek mit jelentenek a képei.”

Az album hátoldalán találjuk Mária Štefanková jövőre vonatkozó, egyetlen mondatba sűrített művészi hitvallását: „Továbbra is festeni, rajzolni szeretnék, szeretném megállítani az idő múlását”. Ezt a szándékát érzékletesen támasztja alá a kötet általa választott címe: *Znehybnenie – Időtlenység*. A címadás arra utal, hogy művészetében rendkívül fontos szerepet játszik az idő. Ezt bizonyítja már a borítón látható színes grafika, a *Múr (Fal)* is, melyen a bennünket körülvevő anyagi világ alkotóelemeinek (pl. kő, kavics, föld) struktúráját ragadja meg a szerző oly módon, hogy a kompozíciót egy finom szövésű textildarabbal vonja körül. Az átlátszó matéria sejtelmessé teszi az alatta megbúvó, de jól kivehető természeti formákat, ami a titokzatosságot, az idő megfoghatatlan-

ságát konnotálja. Mária műveiben hol látványosan, hol rejtetten, de szinte mindig tetten érhető a múlt idő megállításának szándéka. Erre tett kísérleteit a bergsoni értelemben vett szubjektív időérzékelése kíséri, melynek kapcsán személyesen megélt fontos élményei, emlékei, az elődöktől hallott történetek, az általuk teremtett kulturális hagyományok kelnek életre. Ezek a múltbéli momentumok a tudatban öszszemosódnak a jelen benyomásaival és a felsejlő jövő kontúrjaival, hogy aztán palimpszeszt-szerűen egymásra rakódjanak, összefonódjanak, beleíródjanak a másikba, eltűnjenek, majd egy más minőségben újra felbukkanjanak. A jelen-múlt-jövő időtengelyén haladva Mária képein rendre megjelennek az alföldi (ezen belül a romániai) szlovákság történetének, kulturális hagyományainak, jelképeinek, a Nagylakra történt letelepedés (1802-1803) mítoszának nyomai, melyek leglátványosabban talán a nagylaki gazdaházak homlokzatát és kapuját ábrázoló grafikákon érzékelhetők (*Štefankóék kapuja*). Ezek a rajzok nemcsak szépek, de dokumentumértékük is jelentős. A régi gazdák tehetségéről, igényességéről, esztétikai érzékéről, kitartásáról és szorgalmáról mesélnek, reményt adva a mai nemzedéknek. A házak homlokzatán, ablakain és kapuján lévő architektonikai részletekben felismerhetők a nagylaki szlovákság civilizációs vívmányainak egyes rétegei, melyek egybecsúsztatva a mai építészeti formákkal, valamiféle közties időt sugallnak a múlt, jelen és jövő között.

Az *Alföld szeme* című ciklusban a Nagylak környéki alföldi táj jellegzetes növényvilága elevenedik meg. A réten fellelhető fűfélék, vadvirágok, fák, bokrok, levelek stilizált formában körülfonják a mindent látó szemet, mely magában rejtje a nagylaki szlovákság több mint két évszázados történetét. A szélfúttá növények hullámozása, egymásba kapaszkodása, ölelkezése az idő múlását jelzi, ugyanakkor utal a hagyományokra és a jövő ígérteit is hordozza. Ezeken a grafikákon érezhető Mária szoros kapcsolata a természettel, melyet nemcsak csodál, de részt vesz alakításában is. Ebből adódóan behatóan ismeri a növények, termények felépítését, figyelemmel kíséri, műveiben ábrázolja különböző évszakokban végbemenő fejlődésüket és elmúlásukat (*Gesztenyék*).

A Mária Štefanková művészetéről írt gondolatokat zárjuk a kötet megálmodója, Dagmar Mária Anoca soraival: „Mária a forma és jelentés magas szintű absztrakciójával (nem minimalista redukcióval) juttatja kifejezésre művészi, esztétikai, emberi küldetését, melynek kiinduló és végpontja a szülőföld, az otthon, az életet adó Magna Mater”.

Maruzsné Sebó Katalin

Felhasznált irodalom

- ANOCA, Dagmar Mária: Slovenská literatúra v Rumunsku (Nadlak, Vyd. Ivan Krasko, 2010.)
ANOCA, Dagmar Mária (szerk.): Štefanková Mária Znehybnenie – Nemiscare (Arad, Mirador, 2016)
OLTEANU, Antoaneta (szerk.): In honorem Dagmar Maria Anoca (București, Universitatea din București, 2016)

Szlovák és morva poszthabán fajansz

Amint arról korábban is beszámoltunk, a mérnök-műgyűjtő Vörösváry Ferenc ötletgazda és kutatásvezető nyolc esztendővel ezelőtt megkezdte *A Kárpát-medence kerámiaművészete* című hatrészes könyvsorozata kiadását. A Felvidéktől Erdélyig terjedő felmérés múlt év végén érkezett utolsó kötetéhez, *A poszthabán kerámiaművészet*hez, amely az 1730-1860 közötti éveket tekinti át. Mivel ennek az időszaknak és földrajzi térségnek nincs hazai szakértője, a tanulmányok írására egyrészt Marta *Pastieriková*t, a Szlovák Nemzeti Múzeum túrócszentmártoni (martini) részlege népművészeti gyűjteményének vezetőjét, másrészt Alena *Kalinová*t, a brnói Morva Múzeum néprajzi osztályának kurátorát kérte fel. A 320 oldalas, gazdagon illusztrált album – német összefoglalással, illetve képaláírással kísérve – magyar és szlovák nyelven is megjelent.

A sorozatszerkesztő Vörösváry Ferenc előszavából többek között kiderül a vállalkozás nagyszabásúsága: „Nyolc ország mintegy 80 múzeumban, raktáraiban jártam. 40-50%-ban a szakma által sem ismert kerámia-tárgyakról készítettem sajátos, életszerű felvételeket »hordozható műtermem« segítségével. Néhány múzeumtól a felvételeket készen kaptam. Magángyűjtemények nyíltak meg, féltve őrzött, rejtett kincseik váltak ily módon közkinccsé. Mintegy 30 ezer felvétellel rendelkezem, a hozzájuk tartozó adatokkal együtt, melyből körülbelül 3000 felvétel került be a hat kötetbe. A poszthabán kerámia-tárgyak a Magyar Királyság idejében születtek. A történelem sodrása következtében megváltozott határok miatt az egykori települések, ahol a híres műhelyek működtek, ma a Szlovák és a Cseh Köztársaság területén található... Közel 2000 tárgyfotóból válogattuk ki azt az 572 fényképet, amelyek a jelen kötetben közlésre kerültek...” A teljesség kedvéért megemlítendő: a vállalkozás sikeréhez magyar, erdélyi és osztrák együttműködők is hozzájárultak.

Az újkeresztény, anabaptista protestáns mozgalom Zürichből indult el 1525-ben. Tagjai egyebek mellett a felnőttkori keresztelést szorgalmazták. Szigorúan merev elveik miatt hovatovább üldözni kezdték őket. Archaikus német dialektusukat megőrizve ezért települtek át előbb közel egy évszázadra Dél-Morvaországba, majd az ellenreformáció előretörésével – az akkoriban a vallási szempontból toleránsabb – Magyar Királyságba, a mai Nyugat-Szlovákiába. Egyes csoportjaik később Észak-Magyarországra és az Erdélyi Fejedelemségbe is eljutottak. Maguk között továbbra is anyanyelvükön beszéltek, de fokozatosan elsajátították a környező lakosság nyelvét, asszimilációjukat pedig vegyes házasságok is segítették. A tárgyalt időszakban a cserépedények feliratain így a szláv szövegek mellett magyarok vagy németek is megjelentek. Például az 1730-as „csizmadiachekorso”, növénymintái között szarvas, egyszarvú, nyúl és róka ábrázolásával, vagy Jakub

Georg Hans: Csesztei bodnár céh korsója (1753, Gabriel Urbánek felvétele)

Jakub Schulz: Bokály muzikusokkal (1777, Gabriel Urbánek felvétele)

Mayer Velké Levára–Nagylévárd–Großschützen helységeiből származó 1782-es díszedényén, a susztermesterség koszorúba foglalt jeleivel.

Manapság eléggé körülményes a feliratok erkölcsi intéseit vagy tréfás rigmusait megfejteni. A régies helyesírás, a hibás írásmód, a sajátos tájszólás, olykor a rendelkezésre álló szabad felület szűkössége miatti hirtelen s szokatlan rövidítés, valamint az írásjelek általános elhagyása teszik különösen nehézkesé az értelmezést. A megrendelő kérésére egyébként előfordulhatott akár héber kézírás is (lásd a Nyugat-Szlovákiai Chevra Kadisa, vagyis a zsidó temetési Szent Egylet cég-korsóját, melyen a gyászszertartás egyes részleteit ábrázolták az 1760-1810 közötti időszakból). Ami az erkölcsökre intést illeti, példaként idézhetjük a szűcsök jelképeivel díszített, ónfedeles bokály feliratát 1735-ből, miszerint: „Kdo prw cini nez rozwazi Do mnohich bid se uwadi” (Aki előbb cselekszik, mint gondolkodik, sokszor hibázik). A kovácsok 1753-as korszója a részegeskedéstől óv: „Pomali prime brate aby sm(e) sa newalali wblate” (Lassan igyunk, testvérem, hogy ne fetrengjünk a sárban!). Wirth korszósmester 1827-es dátumozású, tarka virágfüzérrel övezett szövege ezzel ellenében az élet élvezetére biztat: „Wino Zena Muzika Opweseluge Serce Cloweka” (Bor, nő, muzsika felvidítja az ember szívét).

Ami az edények rendeltetését illeti, a füleinél fogva szíjra vagy szalagra is felfüggeszthető kulacs szlovák nevént mi is átvettük (csutora). A XVIII. század közepétől a népi fajanszkészítés morva és szlovák ága fokozatosan saját arculatot kapott. Előbbinél például a sörivás szokása magyarázza a hordó formáját, később henger alakú, ónfedeles kupák gyakoriságát, míg utóbbinál a magas, karcsú bokály elterjedését a bortermelő vidékek indokolják. Az egyes foglalkozások ábrázolásában már lényegesen kevesebb a különbség, legfeljebb a korabeli népviselet térhet el vidékenként. Az emberalakok alkalmazása eredetileg tilos volt a habánok számára, de a XVIII. és főként a XIX. században már gyakori díszítő elemmé vált a poszthabán fajanszokon. A földművesek rendszerint szántás közben jelennek meg a díszítő ábrákon, ló vagy ökör vontatta ekével, a serfőzőket hordóval, a borászokat szőlőfürttel ábrázolták, a szigonyos halászt a csónakjában zsákmányával (egy-egy óriás hallal és rákkal), a vadászt a puskájával örökítették meg, a nemesfémek kitermelésével párhuzamosan pedig felbukkant a bányász alakja is. A pásztorjeleneteken hosszú szűrt hord a juhász, kezében bot, hátán átvetett ostor, szájában pipa lóg, a nyáját kutya tereli, de a birkák önálló alakzatban is közkedveltek voltak. A szórakozást népzeneészek és néptáncosok

Ismeretlen fazekas: Tányér táncosokkal (1821, Zuzana Kociánová felvétele)

Ismeretlen cserepes: Csempekép huszárral (1754, Mudrák Attila felvétele)

megörökítésével idézték fel. A községi tanács ülésének ábrázolása rendkívüli ritkaság, de ilyen a városkapuban silbakoló alabárdos őr éppúgy, mint a trombitás falusi kikiáltó, vagy a hegylakó a hosszú szárú havasi kürtjével... A török hadsereg janicsárjait Mária Terézia seregének délceg lovas huszárjai ellenpontozták. A forgalmas vásári részlet mellett – afféle korabeli kandi kameraként – tréfás jelennetekkel szórakoztattak, de morbid emlékeztetésként a sírásó is megjelent a habán minták között. Hosszasan folytathatnánk a felsorolást... A poszthabán fajanszok zsánerábrázolásai ugyanis szerteágazóan elevenítik fel a korabeli színes népelet számos jellegzetes alakját és sok-sok jellemző eseményét.

Wagner István

Hegedűs Sándor

Farkastörvény

A kisfiú a könnyeivel küszködött, arcán még nem száradtak fel a megelőző nagy sírás nedves sávjai. A két rendőr olyan fenyegetően magasodott fölé, hogy a lassan araszoló kocsisorban ülők egy bűncselekményen tetten ért legénykét sejtettek benne. Volt, aki elégedetten, kárörvendve nézte a jelenetet, mások viszont együttérzőn tekintettek arrafelé. Ők sajnálták a fiút, hogy a nyomorúságos körülmények már ilyen fiatalon bűnre készítették. A legtöbb autós, azonban sem jobbra, sem balra nem nézelődött, azon ügyeskedett, hogy mihamarabb, balesetmentesen átvergődjön Louisville rosszhírű, Gethoként emlegetett néger negyedén.

– Cassius? Miféle név ez? Valami szappanopera-hős volt? Ilyen idétlen neveket is csak ti tudtok választani magatoknak – jelentette ki választ sem várva a szóke járőrparancsnok.

A fiú azonban nem hagyta szó nélkül.

– Igazi hősök voltak! Gaius Cassius római hadvezér, aki még Julius Caesar ellen is fellépett, hogy megmentse a köztársaságot... A másik pedig itt élt Kentuckyban, újságíró volt és a rabszolgák felszabadításáért harcolt.

– Ne verd a nyálad, Okoska! Az ilyen niggerbarátok adtak lovat alátok! – csattant föl, fel se nézve noteszéből az iménti férfiú. – Istenem, de gyűlölöm ezt a környéket! – tette hozzá. – Lopjátok, csaljátok, nyírjátok ki egymást!...

Kissé pocakos járőrtársa neheztelve csóválta meg a fejét. Mindketten büntetésüket töltötték itt. Őt azért helyezték ebbe a körzetbe, mert tanúja és feljelentője akadt annak, hogy jegyzőkönyv felvétele nélkül, megkezdett intézkedését félbehagyva, elengedett egy kenyértolvaj ágrólszakadtat, Jimmyt pedig azért, mert rendszeresen eljárt a keze, legutóbb pedig pépessé puffölt egy gyanúsítottat. Azóta is erőszakos, ha nem is kézzel, szavakkal üt. Most is fölöslegesen alázza ezt a kisfiút, meg a feketéket. Nincs szeme rá, hogy többségük nem bűnöző, egyként gyűlöli valamennyit. Érezte, hogy közbe kell avatkoznia, mielőtt még jobban belegyalogol ennek Cassusnak, vagy, hogy is hívjáknak, a lelkébe.

– Mondd el részletesen, milyen volt a biciklid!

– Egy vadonatúj Schwinn volt. Pirossal és fehérrel festve... A legszebb bringa volt a környéken!

– Honnan, kitől loptad? Valld be! – förmedt rá a magasabb rendőr. – Ki tudja? Lehet, hogy csak viszszalopta jogos gazdája.

– Nem loptam! Anyukám és apukám vette.

– Miből? He! Miből?? Azt mondtad, hogy apád cégtáblákat mázsol, s hatan vagytok testvérek. Anyád meg nem is dolgozik... Honnan volt pénze rá? Erre felelj!

– Jimmy! – figyelmeztette a társa – Ez nem tartozik ránk.

– Jó van Johny! Te is csak védjed ezeket! Nem akard mindjárt örökbe fogadni ezt kicsi niggert? Semmiből se tanulsz?

– Ahogyan te sem!

Jimmy szeme nagyot villant. Ha ölni lehetne tekintetekkel, rendőrhálál lett volna a vége. Mivel azonban nem lehet, így a megszólított nyelt egy nagyot, majd gúnytól csöpögő hanghordozással, mint ha csak egy herceghez szólna, fordult a fiúhoz.

– Kegyeskedne megnevezni valami tanút, aki egyáltalán látta valaha eme csodaparipája hátán?

– Itt az utcán mindenki látta.

– Jöjjön ide, fiam! – szólította fel a boltelőtti pultjánál nem messze álló zöldséges bácsit.

John megint – igaz, hogy csak önkéntelenül, alig láthatóan – rosszállóan csóválta a fejét. Talán csak a kisfiú vette észre, akit éppúgy felháborított a rendőrök bevett szokása, hogy a legidősebb, legtisztelteméltóbb feketéket is tegezik és fiamnak szólítják. Ami pedig különösen lélekpirító, hogy azok ezt zokszó nélkül tudomásul veszik. Rossz nézni, hogy milyen alázatos testtartással siet hozzájuk ez az öreg is.

– Láttad, fiam ezt a gyereket biciklizni?

– Igen, biztos úr. Sokszor. Azon jön mindig bevásárolni. Jó gyerek ez – tette hozzá, remélve, hogy segíthet vele a bajba jutott fiún – mindig hosszú listával érkezik, segít bevásárolni az anyukájának.

– Milyen volt a kerékpár? Írd, le fiam!

– Különféle. Többnyire egy rozoga biciklin jött, ami a nagyapjáé volt...

– Hop-hop-hop-hop-hop! – Vágott szavába jelentőségteljes hangsúllyal és hangemeléssel a rendel-szánt védelmezője. – És az a kék, amit keresünk?! – állított csapdát, s mutatójával csendre intette a tiltakozni szándékozó fiút.

– Biztos, hogy nem ő lopta el, mert vagy két hete kapott egy gyönyörű piros-fehér színűt. Olyan boldogan feszít rajta, öröm nézni.

– Azt lopták el tőle – adott öregnek magyarázatot John, a szelídebb rendőr. – Azt mondja, látta is, hogy kik kötötték el. – Troy Brownt és Gerry Robesont vélte látni – olvasta fel jegyzetfüzetébe nézve.

Az öreg zöldséges arca grimaszba rándult, s nagyot sóhajtott.

– Biztos rosszul látta! – jelentette ki, határozottan, de bocsánatot kérő tekintettel nézve a fiúra.

Alighanem jól látta a gyerek, csípte el a néma gesztust John. Ő ugyan még nem hallott róluk, de valami életveszélyes kötekedői lehetnek a környéknek... Vagy – ami talán még rosszabb – valami főbűnözők gyermekei.

– No, ugye!? – kapaszkodott az öreg szavába Jimmy, de nem fejtette ki, hogy mire gondolt.

Egy hessegető mozdulattal elbocsátotta a zöldségest, aki korához képest igencsak szaporázta, hogy mihamarabb távolabb kerüljön. Jimmynek úgy látszik megtetszett, hogy egyetlen hang nélkül is képes intézkedni. Magához intette a távolabbi szatócsüzlét báméskodó gazdáját, aki próbált ugyan úgy tenni, mintha nem vette volna észre a mozdulatot, de nem sikerült időben odébbállnia. Az erőteljesen sürgető újabb kézjelekre jobbnak látta mégis elindulni. Amikor odaért, Jimmy a társához fordult.

– Olvasd fel újra a két nevet!

– Troy Brown, Gerry Robeson...

– Ismeri őket?

– Jaj, dehogyan is!

– Hazudsz, fiam! Látom rajtad! Csalhatatlan jele van. Honnan lehet tudni, hogy egy nigger hazudik? Mozog a szája és hangot ad ki! – nevetett fel a maga viccén.

Csakis ő nevetett. Csodálkozva nézett Johnra, hogy el sem mosolyogja magát. Addig fog rokonszenvezni ezekkel a sötétbőrű-sötétlelkű alakokkal, mígnem egyszer megkéselik majd egy sikátorban. Meg is érdemi ez a görény – gondolta magában.

– Nekem ne hazudj! – tért vissza az előbbi gondolatmenetéhez. – Ismered őket! Kik ők, hol laknak.

– Nem ismerem, nem is hallottam róluk, a kisfiú hazudik, ha azt mondta, hogy tudom, kik ők! Még csak hasonló nevéket sem ismerek. Az én üzletem jó híré, oda nem járnak ilyen gazemberek.

John, de Cassius is arra várt, hogy ismét felcsattan az a jelentőségteljes Hop-hop-hop-hop-hop!, hiszen a boltos csúnyán elszólta magát. Ha nem ismeri, s nem is hallott a két fickóról, honnan tudja, hogy gazemberek? Jimmy ugyan felcsattant, de más szavait ismételte meg.

– No, ugye!? – engedte útjára a megszeppent szatócsot. – Ha nincs gyanúsított – folytatta – és nincs más szemtanú csak egy szavahihetetlen tizenkét éves kis kölyök, nincs teendőnk sem. Ha ismeretlen a tettes, akkor nekünk nincs is semmi dolgunk a nyomorult bringáddal. Menjenek be a szüleid a kapitányságra, de ha nincsen számlájuk a vásárlásról, jobb, ha elkerülik a találkozást, mert azért – vágott tekintetével John felé – olyan rendőrök is akadnak, akik nagyon is kíváncsiak arra, miből vették, ha ugyan vették ezt a drága biciklit. De a legjobb az len-

ne, ha egymás között intéznétek el, s a rendőröknek nyugtot hagynátok... Na, gyerünk Johnny! Nincs itt semmi dolgunk! – tette zsebre tollát, noteszét.

A másik rendőr azonban odahajolt a kisfiúhoz, megsimogatta a fejét, s azt mondta.

– Úgy látom, jobb lesz, ha te sem ismered őket. Addig legalábbis semmiképp, míg nem vagy erősebb náluk. Láthatod, ha nem vagy képes megvédeni magad, másra se nagyon számíthatsz. Menj, tanulj meg boksizolni! Farkastörvények vannak a világban.

A kisfiút ez az eset, s ez a tanács indította el az egyik közeli bokszklub edzőtermébe. Cassius Clay szokatlan nevét 1960-ban az egész világ megismerte, amikor a római olimpia ökölvívó tornáján megnyerte a félnehézsúlyúak versenyét. Hazatérve azt tapasztalta, hogy mit sem ér az első-sége, négerként ugyanolyan megaláztatásokat kell látnia és elszenvednie, mint korábban. Tiltakozásként az Ohio folyóba hajította aranyérmét. Később hivatásos versenyző lett, sorra nyerte a nagy mérkőzéseket. Az világ figyelme azonban akkor terelődött újra rá, amikor súlyos börtönbüntetést, pénzbírságot is vállalva megtagadta, hogy részt vegyen a vietnami háborúban. Tiltakozott az ellen, hogy fegyvert fogjon, s embertársai gyilkosává váljon. Megfosztották címeitől, s egy időre valóban rácsok mögé került. Szabadulása után új néven állt szorítóba: Muhammad Aliként lett a nehézsúly, a profi ökölvívás koronázatlan királyává...

Bocsánatkérésnek is beillett, hogy őt, a népek barátságát és a békét hirdető olimpiai eszméhez mindvégig hű egykori sportolót kérték fel az olimpiai láng meggyújtására az atlantai nyitőünnepségen.

Temetésén Bill Clinton, az Egyesült Államok kétszer megválasztott elnöke is megjelent, hogy adózzon az emlékének.

Folyós

A folyók azok, amelyek már az ősidők óta összekötötték az embereket, később a népeket, nemzeteket is. Az alábbiakban olyan települések nevei olvashatók, amelyek folyó, illetve patak partján épültek. Ha e vízfolyások első betűit egymás mellé soroljátok, egy nevezetes óda részlete válik olvashatóvá (Jankovich Ferenc fordításában). Mi a mű, amiből idézünk, s ki a szerző? (Könnyítésül az egyes országok nemzetközi gépkocsijelét is megadjuk, amelyben az adott település található.)

**SZEGED (H) – HÖGSBY (S) – BERLIN (D) – RAJAC (SRB) – VARSÓ (PL) – ÉRMINDSZENT/Ady
Endre (R) – GENF (CH)**

LJUBLJANA (SLO) – LAVARA (GR) – PÁRIZS (F) – ZARAGOZA (E) – MOSTAR (BIH)

**LIÉGE (B) – INNSBRUCK (A) – VILNIUS (LT) – POZSONY (SK) – DREZDA (D) – SZENTPÉTERVÁR
(RUS)**

PAPENBURG (D) – PRÁGA (CZ) – SÁROSPATAK (H) – STEYR (A) – RIJEKA (HR).

Anagrammák

Az anagrammák olyan kifejezések, melyeket más szó vagy szavak betűinek felcserélésével kapunk. Rejtvényünkben magyarországi nemzetiségi származású híres személyek névbetűit kevertük össze. (Könnyítésül foglalkozásukat és nemzetiségüket is jelezzük.) Kik ők?

ADUNK RITKA SORS – költő (lengyel)

BAJOR SÓSKA – fafaragó, író (beás cigány, 1920-1992)

BÁLNAISTENT VISZ – pedagógus, író (horvát, 1941-2001)

BARLANGOKÉ – klarinétos, költő (német)

CÉLOK VIHARA – költő, műfordító (német, 1949-1998)

CIRMOS VEGYES FARM – filmrendező, forgatókönyvíró (bolgár, 1923-1997)

CSIGADÉZSMA – író, költő, grafikus (roma)

ÉBER NYÁRI IMA – történész, népművelő, író, költő (román)

ESTI ÁRAK – újságíró, író, szerkesztő (német)

IMÁRA ZÁROK – néprajzkutató, muzeológus, író (szlovén)

INSTANT ÁSVÁNYDRESSZ – festő (roma)

DELFIN UTASA UNJA – énekes, zenekarvezető, énekpedagógus (görög)

Betűrendben

A következő közmondások minden egyes szavát külön-külön betűrendbe állítottuk. Ügyes visszakeverés esetén tizenöt népi bölcsesség válik olvashatóvá.

AIK DEÉKRZ, ENM EEÉGLTVY.
(lengyel közmondás)

A ÓSZ EEHLT GGÍÓRY, ED EÉGMR IS.
(örmény közmondás)

CDEEEJKLS AGNORSY, GDKLNOOOZZ AALNSS!
(görög közmondás)

AH ÉKT AAKRSZ EIKLNÚT, ABFEKLNÚ ÍTZ ÁIKMS.
(ruszin közmondás)

A ÁFIKKÓ SI AÉKKNT CCEEEGIKNRSS, AGHOY AZ DIÓS AÁDMR EEÉKLN.
(német közmondás)

DÉEEGLLNS BEEÉKZ EN ADJ ADKORT!
(román közmondás)

ÁSZZ ÁGOORSTZ BBEKNNÖY EEGIIMMNR, IMNT EGY BEEMRT.
(bolgár közmondás)

EÉIKRSTZ ÁÁNSSTZ, EÉIKRTSZ EÉKNRY; ÁHIMOORRSZ ÁÁNSSTZ, ÁHIMOORRSZ EÉKNRY.
(bunyevác közmondás)

EMN A ADEEENRRV EISTZ AÁPPP A AOPPT.
(szerb közmondás)

ÉJKR AZ DEEEÉGLLLNÓST AÁCNOSTT ÉS DDET AZ EEEÉJKLLNÓTZ!
(zsidó közmondás)

AIK EÉIKKLS, AAÁGLMNÖV ESTZ AORSSTZ.
(szlovák közmondás)

ÉGM A AABGLM IS AACDOPS, AH EÉGMRS.
(cigány közmondás)

AEIKKN EESZ CINNS, AAKNN A ÁCKOSV ES ÁCILNS.
(magyar közmondás)

AIK AAGITZ DMNO, DJNOTU AGNORSY FINTU.
(szlovén közmondás)

AZ ABOOST AINNY DÉÉKRST DTU EEFILNNT, GHOY EERZ BCLÖS EMS EEEFHILLT EGM.
(ukrán közmondás)

Számozó

A lenti négyzethálóban a 200 éve elhunyt magyar politikus, közíró, Mocsáry Lajos egy, a nemzetiségekről vallott fontos gondolatát rejtettük el. A megfelelő betűk helyét számokkal jeleztük. Ugyanazon betű helyén mindig ugyanaz a szám található. Az alatta felsorolt meghatározásokra adott helyes válasz betűit helyettesítő számok is rendre megegyeznek a hálózatban szereplőkkel, így általuk a feladvány szövege is olvashatóvá válik.

8	12	15	4	6	17	16	6	3		2	14	14	22	11		7	9	18	18
	14	1	17	1	6	3	-	4		8	22	21	2		20	4	6	6	24
2		15	4	11	9	6	3		13	11	16		20	24	6	17	4	6	-
7	13	11	4		6	25	4	11	15	19		6	13	10	4	3	3	4	11
	14	1	17	1	6	3	-	4		15	4	11	9	3		13	11	6	24
				23	13	3	4	5	5	13	18	23	4	6					

Meghatározások:

1./ Lakatos Menyhért egyebek mellett cseh, francia, német, bolgár, holland, finn, lengyel, román és szlovén nyelvre is lefordított regénye regény szerzője:

(7, 9, 5, 14, 12, 5 / 3, 13, 10, 4, 3)

2./ Az Országos Lengyel Kisebbségi Önkormányzat 2003-ban ezt a magyarországi romfalut nyilvánította a Magyarországi Lengyelség Történelmi Emlékhelyévé:

(17, 4, 21, 4, 6, 3)

3./ ... párnája (Závada Pál, egy magyarországi szlovák közösség mindennapjait bemutató regénytrilógiájának első kötete):

(8, 2, 17, 15, 24, 18, 2)

4./ II. Rákóczi Ferenc fejedelem a magyar szabadság pártjára állt ruszinságot a leghűségesebb népének nevezte. E megtisztelő cím latinul került be a köztudatba, máig is így emlegetik:

(18, 4, 6, 5 / 7, 24, 17, 4, 11, 24, 5, 5, 24, 20, 2)

5./ Örmény származású magyar szabadsághős, altábornagy, az aradi vértanúk egyike:

(3, 24, 5, 5 / 4, 21, 6, 16)

6./ Dimanopulu Afrodité (1965-) Domján Edit-díjas görög nemzetiségű magyar színésznő Huszka Jenő e nagyoperettjében alakította a főszerepet: a magyar szabadsághős osztrák Lebstück Máriát.

(20, á, 21, 24, 2 / 7, 16, h, 2, 17, 6, 2, 18, 25)

7./ A részben Ternovszky Béla (1943-) által rendezett Kérem a következő! magyar televíziós rajzfilmsorozat főszereplő baglya és a német-magyar együttműködésben készült mesefilm, általa rendezett vidám kis rajzfilmkiboldja (Éder mester lakótársa):

(17, 21./23, 1, 23, 22 [és] 10, 1, 20, 1, 3, 11, 24)

8./ A Keménykalap és krumpliorr ifjúsági kalandfilmsorozatban Alfonzó (Markos József, 1912-1987) által megformált elátkozott fagyaltos neve:

(23, 2, 18, 2, 20, 13, 21, 24)

9./ A Janikovszky Éva Málnaszörp és szalmaszál című regényéből – Rajz János, Hintsch György és Ullmann Mónika főszereplésével – Palásthy György rendezésével forgatott, 1971-ben bemutatott gyerekmű című film címe:

(13, 18, 24, 18 / 13, 21, 16 / 7, 19)

10./ Zorán Romantika című slágerének (Presser Gábor-Sztevanovity Dusan szerzeménye) első sora „Kedves, elviszlek oda, hol senki sem ismer,,

(17, 4 / 13, 21, 14, 4, 20 / 2 / 5, z, 22, 14)

11./ A Pál utcai fiúk főhőse:

(6, 4, 20, 4, C, 5, 4, 3 / 4, 21, 6, 16)

12./ Dunyov István bolgár származású magyar honvédszázados, az 1848/49-es szabadságharc csatahőse, hadbírója, a Garibaldi vezette olasz szabadságharc ezredese volt. Budapesten ebben a kerületben neveztek el róla utcát:

(2, 6, 18, 25, 2, 11, 7, 12, 11, 17)

13./ Balogh Szilárd, magyarországi horvát nemzetiségű, Pulitzer Emlékdíjas televíziós újságíró, író (Pokoli történetek, Mokka, Napló) e, 17 éves korában felvett nevének közismert:

(15, 1, 8, 24, 14, 25 / 14, 15, 21, 14, 3, O)

14./ Edvin Marton, a magyarországi születésű, anyai ágon ukrán származású világhírű magyar hegedűművész eredeti neve:

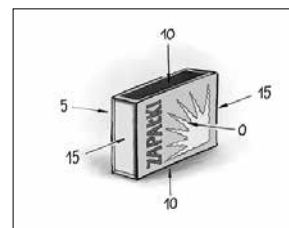
(C, 5, 19, 21, 25 / 11, 2, 8, O, 5 / 4, 17, 15, 24, 6)

15./ Gozsdu Manó (Emanoil Gojdu) egykori magyarországi román jogász, politikus volt. Az 1860-as évektől töltötte be aház titkári tisztét

(7, 16, 21, 4, 6, 17, 24)

Játéksarok: Skatulyázás

„Vigyázz, mert kihúzod a gyufát!” „Nehogy kihúzd a gyufát!” – sokszor hallhattatok már e szólásszerű fenyegetéseket. (Eredete az, hogy aki a rövidebb gyufát húzta, annak kellett megtennie valami kellemetlen – önként senki által nem szívesen vállalt – feladatot, azaz pórul járt.) Ahhoz azonban, hogy kellemes időtöltésben, vidám percekben lehessen részetek, egyáltalán nem kell kihúznod a gyufát: elég maga a skatulya (benne a gyufákkal)...

Pörgető

Ehhez a játékhoz csak a hagyományos, szélesebb oldalú gyufásdoboz a megfelelő. Képes (címkés) oldalával felfelé, úgy kell a dobozát az asztal szélére helyezni, hogy egy része „lelógjon” róla. Ezután a játékosok felváltva pöckölnek. (Mutató- és hüvelykujjuk összezárása után, majd hüvelykjük felpattintásával.) Amennyiben a levegőbe pörgetett skatulya úgy hull vissza az asztalra, hogy a doboz képes fele kerül alulra, az egy pontot jelent, ha a hosszú oldalára esik, az ötöt, ha a rövid oldalán áll meg, tízet. Ha a képes oldal kerül felülre, akkor viszont nem sikerült pontot szerezni. Ha pöckölés után asztalon kívül ér földet a skatulya, a gazdája minden addig szerzett pontját elveszti. Az nyer, aki először éri el az 50 pontot (vagy azt a pontmennyiséget, amelyben előzőleg megállapodtak). (Megjegyzendő, hogy a lengyelek másként számolnak: náluk 5-10-15 a megszerezhető pontérték, így ők általában 100 megszerzett pontig játszanak.)

Sorozatpörgető

Ez játékmód csak annyiban tér el az előző változattól, hogy egy-egy kísérlete során minden játékos addig pörgethet, ameddig képes pontot újabb ponto(ka)t szerezni. Elképzelhető, hogy valaki akár ötször, vagy még többször is pörgethet, ezért aztán ezt a változatot játszva célszerű magasabb elérendő pontszámot meghatározni a győzelemhez.

Rablópörgető

Franciaországban (Bretagne-ban) a vitatkozásra hajlamosak, vagy a számtani műveletekben kevésbé otthonosak számára tábla és kréta, illetve papír és ceruza vagy toll is szükséges a játékhoz. Arrafelé ugyanis öt kör után már alkalmanként nem egy, hanem két alappörgetése van mindenkinek. Az első során kijött pontszámot le kell vonni az ellenfeléből, a másodikkal a sajátokat lehet szaporítani. Itt nem kell elérendő pontszámot meghatározni, hiszen a játék kiesésre megy. Aki elveszti az összes pontját, kihullik, a nyertes pedig értelemszerűen az, aki legtovább talpon marad. Ezek a játszmák többnyire gyorsan eldőlnék, ezért több játszából áll egy mérkőzés. Az a győztes, aki először könyvelhet el hét megnyert játszmat.

Kosaras

Az íreknél – a főnökök által nyilván nem túl kedvelt módon – irodai időűző játékként ismert a skatulyázás. Tíz gyufásdobozt helyeznek egymás mellé az asztal lapjának rövidebbik oldalára. A másik hasonló oldaltól előre megegyezett távolságban (rendszerint a falnál) papírkosarat helyeznek el az asztallap középvonalában. A pörgetés itt másként történik. Az egyik kézfejet kell nyújtott ujjakkal, körömmel felfelé a doboz alá helyezni, s azt a másik tenyérrel úgy felcsapni, hogy a gyufatartó a kosár felé emelkedjen pörögve a levegőbe, sőt ne csak repüljön az irányába, hanem lehetőleg abban is érjen nyugalomba. A kosárba hullt dobozok jelentenek ugyanis egy-egy pontot. A rendelkezésre álló idő függvényében minden játékos 3-7 kísérletet tehet. A begyakorolt játékosok rendkívül

gyorsan („géppuskaszerűen”) küldik légi útra dobozaikat, így ők időnként olyan megkö-
téseket is tesznek, hogy a próbálkozóknak alkalmanként csak 10-15 másodpercnyi ideje
van dobozkái játékba hozására.

Lökdöső

A két ellenfél az asztal átellenes oldalán foglal helye. Egyikük címkével fel-, a másik pe-
dig lefelé helyezi el a maga skatulyáját az asztal szélére (ezúttal úgy, hogy semmiképp se
lógjon le). A játékosok az asztal lapja fölött – vízszintes mozgásra készített módon – fel-
váltva pöckölnek, rendkívül nagy erővel. A cél, hogy a maga skatulyájával ki-ki egyre
közelebb taszítsa a másikat az asztal bármely szélé felé, s tegye ezt mindaddig, amíg az
lehull a játéktérről. Az nyer, akinek tíz játékból többször megteszi ezt ellenfele gyufás-
dobozával. (Amennyiben a támadó skatulya, miután eltalálta ellenfelét, arról pattan a
földre, az nem eredményez pontot, viszont arra az asztalszegélyre kell visszatenni, ahol
elhagyta a játékteret. Az viszont, ha nem sikerül eltalálni az ellenséges dobozkát, azaz sa-
ját pöckölésünk következményeként „mandiner” nélkül esik le – ugyanúgy számítandó,
mintha az ellenfél juttatta volna asztalon kívülre.)

Elfogó

Ehhez újmódi, laposabb skatulyák a megfelelők. Öt-öt kell belőlük a két ellenfélnek. Itt
csak egy pont szereshető a hagyományos felpörgetés után, ha a címkés oldal kerül alulra.
Egy-egy dobozt indítanak felváltva, amíg mind az öt játékba került. Nemcsak a pont-
szerzésre kell azonban ügyelni, sokkal inkább szükség van a célzástudományra. A már
megpörgetett skatulyák ugyanis játszma közben az asztallapon maradnak, s ha sikerül
úgy pörgetni, hogy a magunké az ellenfelét bármily kis részben letakarják, azt mi szed-
hetjük le, s a következő körben mi hat-hét, ellenfelünk pedig csak három-négy dobozzal
kísérhetnek meg pontot szerezni. A játék legfeljebb tíz játszma után ér véget. Ez esetben
az nyer, aki több pontot gyűjtött össze. Előbb is véget érhet azonban a mérkőzés, ha az
egyik versenyző elvesztette összes dobozát.

-háes-

Megfejtések:

Folyós: „Testvér léssen minden ember” (Tisza, Emán, Speer, Timok, Visztula, Ér, Rhône, Ljubljana, Évrosz, Szajna,
Ebro, Neretva, Maas, Inn, Neris, Duna, Elba, Néva, Ems, Moldva, Bodrog, Enns, Recsina) – Friedrich Schiller: Örömdó-
(Beethoven zenéjével az Európai Unió himnusza)

Anagrammák: Sutarski Konrád, Orsós Jakab, Blazsetin István, Korb Angéla, Koch Valéria, Mamcserov Frigyes, Szécsi
Magda, Berényi Mária, Kozár Mária, Szentandrassy István, Stefanidu Janila

Ráadás egy csattanó: ...miért nem jött csupasz lábon? / ...miért nem csupasz lábon jött?

Betűrendben: Aki kérdez, nem tévelyeg. • A szó lehet gyógyír, de méreg is. • Cselekedj gyorsan, gondolkozz lassan! •
Ha két szarka eltűnik, felbukkan tíz másik. • A fiókák is akként csicseregnek, ahogy az idős madár énekel. • Ellenséged
kezébe ne adj kardot! • Száz országot könnyebb megismerni, mint egy embert. • Kétszeri szántás, kétszeri kenyér;
háromszori szántás, háromszori kenyér. • Nem a reverenda teszi pappá a papot. • Kérj az ellenségedtől tanácsot és tedd
az ellenkezőjét. • Aki elkésik, önmagával tesz rosszat. • Még a galamb is odacsap, ha mérges. • Akinek esze nincs, annak
a kovács se csinál. • Aki igazat mond, tudjon gyorsan futni. • Az ostoba annyi kérdést tud feltenni, hogy ezer bölcs sem
felelheti meg.

Számozó: Jövendőnk attól függ, tudunk-e jóra menni a velünk élő mindenféle nyelvű népekkel, meg tudunk-e velük
élni békességben.

300 éve született Mária Terézia

Ausztria főhercegasszonyát, Cseh- és Magyarország királynőjét a közhiedelemmel ellentétben, sohasem választották meg vagy koronázták császárnővé, mégis legtöbbször a mai napig e címen emlegetik. Születésének háromévszázados ünnepén a bécsi Hofburgban, a Josefsplatz 1. alatt működő osztrák nemzeti könyvtár (Österreichische Nationalbibliothek) nagyszabású emlékkiállítással köszönti „a Habsburgok leghatalmasabb asszonyát”, ahogyan a június 5-éig nyitva tartó tárlat címe nevezi. A dinasztia egyik legnépszerűbb képviselőjét, Ausztria mindmáig egyetlen női államfőjét tizenhat témakörben százhatvan festmény, nyomat és kézirat hozza közelebb a mai nézőhöz.

Alig egy hónappal azután, hogy VI. Károly 1740-ben férfi örökös nélkül távozott az élők sorából, úgynevezett hűbéri eskütétel (Erbhuldigung) keretében a bécsi udvar és a Stephansdom között a rendek hintókkal és lovas bandériumokkal tarkított, véget nem érő díszmenetben biztosították az éppen csak huszonhárom éves „ország-anyát” (Landesmutter) feltétel nélküli hűségükről. Évszázados szokás szerint az egész napos ceremóniát rézmetszeteken is megörökítették. Az ezekből készült díszalbumot ajándékba adták az ifjú uralkodónőnek. A kötet hamarosan az udvari könyvtárba került, de az idő nem kímélte. Most frissen helyreállítva mutatják be a méreteiben is terjedelmes művet, fényérzékenysége miatt azonban éppúgy csak korlátozott ideig, mint Georg Christoph Kriegl többrészes, „szélesvásznú panorámáját”. Mária Terézia már 1736-ban házasságra lépett a nála nyolc évvel idősebb Franz Stephan von Lothringen herceggel, és – bár ez a kor szokásához híven eredetileg államérdekből megszervezett házasságkötés volt – szerencsére kölcsönös szerel-

Leopold Schmittner: Mária Terézia (1745) rézmetszet (Copyright ÖNB)

mi vonzalommal is együtt járt. Leopold Schmittner 1745-ös, sokszor reprodukált, ezért közismert mellképén a karcsúra fűzött „nádszál-kisasszony” uralkodónő tekint ránk. Hatalomra kerülése után férjét régens-társának nevezte ki, és érdemi beleszólást

Georg Christoph Kriegl: A díszmenet az udvartól a Szent István dómig (1740) rézmetszet (Copyright ÖNB)

engedett neki a kormányzásba. Frigyükből tizenhat gyermek született, közülük kettő már csecsemőként elhunyt, négy ifjúkorban halt meg. A boldogságot tükröző népes családot a páros trón körül 1760-ban Johann Gottfried *Haid* örököltte meg sokszorosított nyomaton az utókor számára. A gyermekek nevelése szigorú napirend betartásával zajlott, jövőbeli politikai feladataikra készítették fel őket. Oktatási tervüket Georg Philipp *von Rittenberg* dolgozta ki, s hét területre terjedt ki: a vallásra, az emberre (szókásaikra), a gondolatok kifejezési lehetőségeire, a matematikára, földrajzra, történelemre és a szabad művészetekre. Carl *Rotters* mesterien kivitelezett szemléltető-oktató tábláit egy háromkötetes kézirat mellékleteként, könyvalakú barokk kazettákban tárolták. Ezek egy része falra függeszthető volt, s a tárlaton most újra odakerültek.

Mária Terézia Isten kegyelméből való uralkodónak tartotta magát, nála a hit és a hagyományok betartása mindent megelőzött (lásd a kimondottan neki ajánlott, szebbnél-szebb barokk ábrákkal ékes 1744-es imakönyvet). Mélyen átélt katolikussága ellenére is maradt azonban annyira gyakorlatias, hogy saját uralkodási területein korlátozta az egyház befolyását: a vallási intézményeket állami felügyelet alá helyezte. A barokk életöröm korszemléhez tartoztak a változatos, nyilvános szórakozási lehetőségek is. Mária Terézia széles zenei képzésben részesült, sőt, gyakorta énekesnőként is fellépett. Udvertartásának szórakoztatására pavilonokat, színházépületeket emeltetett, így például a Burgtheater eredeti otthonát a Michaeliplatzon, amit Karl *Schütz* 1783-as rézmetszete is megörökített. Az egymást érő udvari ünnepélyek szorosán hozzá tartoztak a reprezentációhoz, valamint a Habsburg dinasztia önmegjelenítéséhez. Uralkodásának első évei helyzetének belső megszilárdításával és a szomszédos országok megrendezésével teltek el. Csak e háborúskodások után foghatott elhíresült reformjai megvalósításához, melyek kidolgozásában a felvilágosodás eszméitől átitatott, rangos és neves tudósokra, szaktekintélyekre

támaszkodott. Minden rendelkezésének vezérelve volt, hogy a szétforgácsolt rendi szervezetek helyére az abszolutista államapparátus léphessen. Leglátványosabb intézkedései az iskoláztatás szerkezeti átszervezésében mutatkoztak meg, amikor lerakta a minden hatodik életévét betöltött gyermek számára kötelező, egységes elemi oktatás alapkövét. A kor légkörét árasztják azok a névtelen szerzőktől származó, mégis igen színvonalas, művészi tehetséget tükröző 1775-ös tankönyvi ábrák, amelyek írás közben a helyes testtartást, avagy a kihegyezett lúdtoll fogását szemléltetik.

Mária Terézia úgy vallásossága, mint a felvilágosodás szelleme miatt következetesen fellépett a babona és kuruzslás minden válfaja ellen, és betiltotta a kínzás alkalmazását a vallatásnál. Többek között az ujjszorító eszköz használatát, amelyhez három pribék volt szükséges egyszerre. Némi cenzori intézkedés ellenére is figyelemre méltó méreteket öltött a tudományok fejlődése. Ezen a téren férjében is cselekvő partnerre lelt, hiszen több császári gyűjteményt – például a természettudományi kabinetet – ő alapított meg Bécsben. Olyan fontos felfedező vállalkozásokat támogattak, mint például a Nikolaus Joseph *von Jaquin* vezette nagy karibi kutatóút, amely nyomán újabb szerzemények kerültek a szertárakba, illetve a növény- és állatkertekbe. Ignaz *von Born* (Born Ignác), valamint Joseph *Märter* például száraz faágakra rögzített, rikító tollazatú, preparált kolibriket ábrázoltak 1788-as, színezett metszeteiken.

Férje hirtelen halála 1765-ben mély lelki válságba juttatta Mária Teréziát. Ezután kizárólag tetőtől-talpig fekete özvegyi gyászruhát hordott, s kétségbeeséséből munka-mániába menekült. Íróasztalánál ülve és okmányokat szignálva, halomnyi papírlap között 1770-ben akvarell miniatúráján egy ismeretlen művész is lefestette finom pasztellszínekkel. Császári rangját legidősebb fiára, *II. Józsefre* (a koronázatlan „kalapos királyra”) ruházta át, de haláláig megtartotta ellenőrző szerepét a kormányzásban. Az idős régensnő egészségi állapota 1780 novemberében mind rosszabbra fordult és a hó végén elhunyt. December 3-án kísérték utolsó útjára. Férje koporsója mellett a Habsburgok családi kriptájában, a kapucinusok kápolnájában nyugszik. A soknemzetiségű Osztrák Birodalom történetének legendás alakja már életében fogalommá vált, mítosza pedig azóta is tovább hat. Tudományos életrajzi munkákban, fantáziadús regényekben, színdarabokban, filmekben idézik meg alakját, és olyan nagyszabású rendezvényeken is, mint ez a hozzá méltó, tricentenáriumi tárlat.

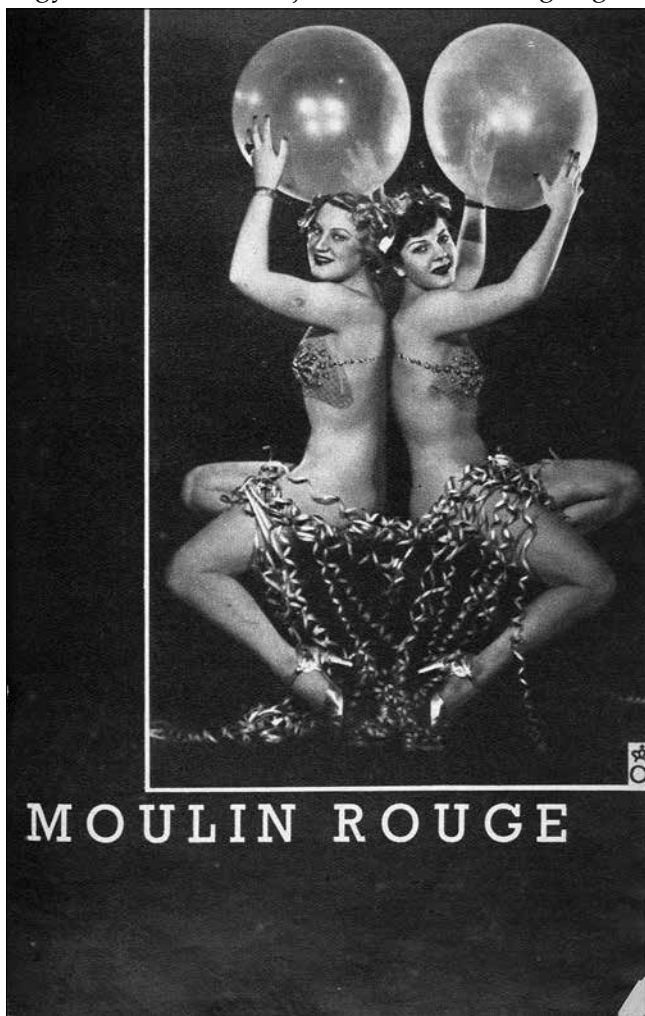
Névtelen festő: Mária Terézia özvegyi viseletben
(1770) akvarell (Copyright ÖNB)

Az ismeretlen görli

Huncutságok a pesti éjszakában

A Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum (Budapest III. Korona tér 1.) ezzel a címmel mutatja be időszaki kiállítás keretében fővárosunk két világháború közötti mulatóit. E téma sokak kíváncsiságát felkeltette. A nagy érdeklődésre való tekintettel május 7-éig meghosszabbították a tárlat látogathatóságát.

A hazai „szórakoztató ipar” történetében legendás volt ez a néhány évtized, amely során a revü- és a varietéműsorokkal hívogató mulatók a honi arisztokrácia, a nagypolgárság és a külföldi elit rendszeres találkozóhelyeivé váltak. Közkeletűségüket annak köszönheték, hogy helyszíneken pergő műsor és gyöngyöző pezsgő mellett lehetett élvezni a lányok szépségét és egymás társaságát. A külföldi lapok panoráma-rovatainak külső munkatársai nem véletlenül ítélték tudósításaikban a „Budapest by Night” fogalmát egyenrangúnak Párizs, London vagy akár New York éjszakai életével. Megsárgult,

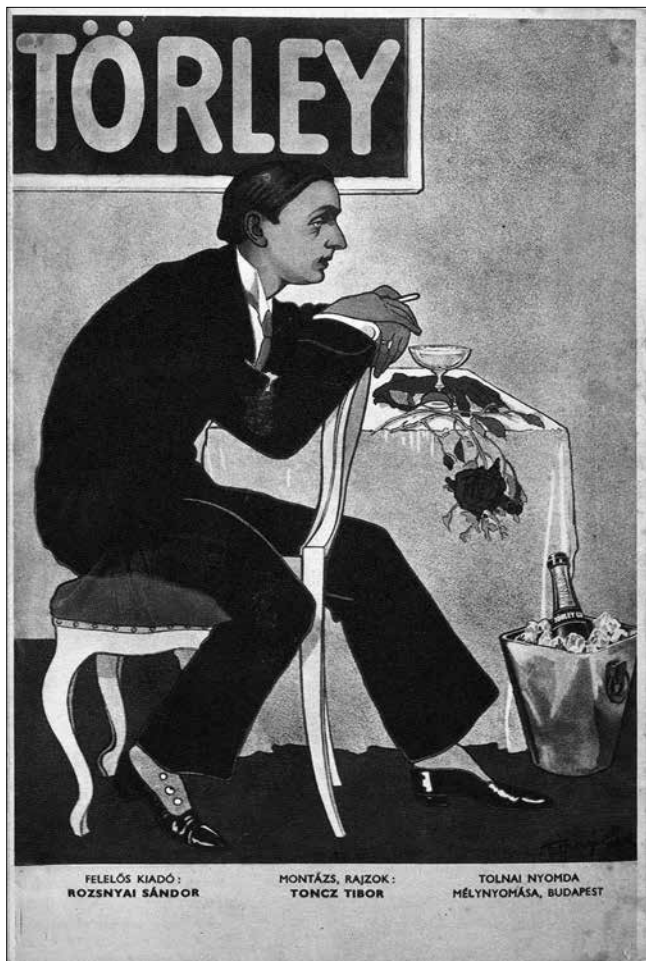
A pesti Moulin Rouge revütáncosnő párja

A Margit-szigeti Parisien Grill egyik görlje (Fotó: MKVM)

korabeli újságcikk-kivágás idézi egy globetrotter, azaz egy leginkább csak szórakozási vágytól fűtött világutazó szavait: „...tavasszal a Rivierán, nyár elején Karlsbadban, augusztusban a Margitszigeten legkedvesebb a nyaralás”. A külföldiek áradozva beszélnek a sziget szépségeiről és a szigeti éjszakai örömeiről: „a Parisien Grill tündérekastélya a Felső-sziget végében a legfinomabb szórakozások háza.” A számos kisebb-nagyobb mulatóhely (előkelősködő korabeli szóhasználat) élve: „dancing”) közül nem egy hamar tönkrement, tiszavirág életűnek bizonyult, a két hajdani luxusmulató – az Arizona és a Moulin Rouge – egykori híre-rangja azonban a mai napig tovább él.

A sajátos műfaj velejárója az a paradox helyzet, hogy ez a különleges múltidézés a könnyű műzsa névtelenségbe süllyedt (vagy csak jól csengő, felvett művésznévén futott) előadói helyett inkább a korabeli „civil hírességek”, a mulatózó vendégek neveit őrizte meg az utókornak. Ugyan, ki emlékszik ma-

Toncz Tibor: Törley pezsgő reklám – Tolnai Nyomda (fotó: MKVM)

napság már az olyan, „futószalagon gyártott szenzációs előadókra”, akiket csak korabeli bulvárlapok reklámjait lapozva idézhetünk fel egy-egy pillanatra? Az úgynevezett „egzotikus művészek” közül például festői nemzeti viseletben lépett fel az indiai Frie Cand'-Ree vagy Sabina Marra meg a kínai Jo-Hay-Tong, akárcsak a spanyol Dolly Ray flamenco táncosnő tarkabarka, nagyvirágos, dúsan rán-

colt cigány rokolyában, míg a latin-amerikai tangó frakkos-nagyestélyis párosa – Rita és Ramon –, „a parkett ördögei” Havannából érkeztek. A kabaré- és varietéfellépők hagyományosan igéző öltözetei között tovább tallózva említhetjük meg az orosz Vera Fedorow rafináltan nyakig zárt, hosszú ujjú és földig érő fekete fátyolöltözékét, amelynek oldal-sliccén csak hosszú lába villant ki combtőig. Az amerikai Edith Alexandar matrózruhában szteppelt, a magyar Linder Magda csupa csipke csodákban parádézott, Eva Mártha pedig óriási strucctoll legyezőt forgatott maga körül bravúrosan. A Boyzoff & Radványi páros férfi tagja a szó szoros értelmében „a tenyerén hordta” a spiccelő balerinát, Dolly Hopkins gyöngyökből hímzett bikiniben pózolt. Mademoiselle Diatala („a Montmarte kedvence”) némi toll-boában, cilinderben és fekete neccharisnyában hamisítatlan párizsi légkört árasztott. A német Margot Günther, aki idomított foxikkal adott elő vidám produkciót, szintén káprázatos ruhákkal tette emlékezetessé fellépéseit. Akadt teljesen pucér „névtelen csillag” sztriptíz-görl is, meg görkorcsoyás akrobata, valamint bűvész... És még hosszán folytathatnánk a felsorolást.

A kiállítóterben a szeparé (ez a sajtóságos, függönnyel elkülöníthető páholyszerű fülke) és a táncparkett mellett a pódium és az öltöző mása is felépült, így a mai látogató éppúgy beleképzelteti magát a hajdani vendégek, mint a revücsillagok vagy a kartáncosok helyzetébe. A régi felvételeken felbukkannak a mulatókat működtető, minden hájjal megkent néhai vállalkozók, és a kiállításon az is kiderül, milyen szálak fűzték a walesi herceget vagy Horthy kormányzó családjának egyes tagjait Pest éjszakai életéhez.

A tárlat kurátora, Molnár Dániel színháztörténész öt köz- és hat magángyűjtemény eddig csak ritkán, vagy egyáltalán nem látott kincseiből állította össze ezt a rendkívül érdekes összeállítást.

W. I.

A görkorcsoyá királynője: Käthe May – kettős montázs (Fotó: MKVM)

Szerb ízek

Falusi leves

Hozzávalók: 60 dkg sertéshús, 25 dkg savanyú uborka, 5 gerezd fokhagyma, 1 nagy fej vöröshagyma, 2-3 db sárgarépa, 2 db paradicsom, 1 közepes méretű erős paprika, egy kis doboz sűrített paradicsom, 2 citrom leve, fél evőkanálnyi sertészsír, fél teáskanálnyi őrölt feketebors, fél tk. színes bors, só ízlés szerint.

A húst és a hagymát felkockázzuk, a fokhagymát vékonyan felszeleteljük, a citromokat kifacsarjuk. A megolvasztott zsírban üvegesre pároljuk a felkockázott hagymát, majd rádobjuk a fokhagymát és a húst, ráöntjük a citromlevet, sózzuk, borsozzuk, s hozzáadjuk a sűrített paradicsomot is. Egy-két dl vízzel felöntjük, s lefedve, sűrűn keverve puhára pároljuk a húst. (Ha szükséges, visszapótoljuk az elpárolgott vizet.) Amikor a hús már puha, felengedjük, s felforraljuk 3-3,5 liter vízzel. Amikor forrni kezd, belekarikázzuk a leszúrt uborkát és a zöldpaprikát, beletesszük a cikkekre vágott paradicsomot, és amint újra forr, levesszük a tűzről.

Szerb bableves (Čorba od pasulja)

Hozzávalók: 25 dkg fehérbab, 15 dkg főtt sonka, 5 dkg reszelt sajt, 4 evőkanálnyi étolaj, 2 ek. sűrített paradicsom, fél ek. csemege fűszerpaprika, 2 nagyobb hagyma, 2 paradicsom, 2 közepes méretű burgonya, 1 zöldpaprika, fél csokor petrezselyem, bors, só, levesízestítő.

A babot előző este beáztatjuk, majd az áztatóvízzel együtt római tálba tesszük. Hozzáadjuk a csíkokra vágott sonkát, az apróra vágott hagymát, a meghámozott és kockákra vágott paradicsomot, a felkarikázott zöldpaprikát, a paradicsompürét, az olajjal elkevert fűszerpaprikát, a durvára reszelt burgonyát. Ízlés szerint sózzuk, ízesítjük, majd lefedjük. Sütőben 220 fokon kb. másfél óra alatt sűrűre főzzük. A tálalás előtt borsozzuk, ha szükségesnek ítéljük, újra sózzuk, majd megszórjuk a petrezselyemmel és a reszelt sajttal.

Babbal töltött paprika

Hozzávalók: 40 dkg tarkabab, 4-5 darab ecetes paprika, 1 hagyma, csemege fűszerpaprika, só, étolaj.

Az előző este beáztatott babot sós vízben megfőzzük. A vékony karikákra vágott hagymát olajban megpároljuk, megszórjuk fűszerpaprikával és a babhoz keverjük, majd e keverékkel megtöltjük a kicsumázott ecetes paprikákat. A paprikák ecetes levéből néhány evőkanálnyi a maradék babhoz keverünk.

Tűzálló, olajjal kikent tálba egy sor babot teszünk, erre helyezzük a töltött paprikákat, majd betakarjuk a maradék babbal. 1 dl olajat elkeverünk fűszerpaprikával, s a tetejére locsoljuk. Előmelegített sütőben kb. 20 percig sütjük.

Belgrádi paradicsomos hagyma

Hozzávalók: 75 dkg apró vöröshagyma, 5 dkg vaj, 3 evőkanálnyi sűrített paradicsom, 3 ek. étolaj, só, bors, cukor.

A hagymákat megtisztítjuk, fél-háromnegyed órára hideg vízbe tesszük. Ezt követően lecsöpögtetjük, és olvasztott vajjal kevert étolajban megforgatjuk, megsózzuk, megborsozzuk, egy kevés cukorral is meghintjük. Néhány percig állni hagyjuk, majd a vízzel felhígított paradicsompürében 20 percig pároljuk. A paradicsomszósszal együtt tálaljuk.

Szerb sült paprikasaláta

Hozzávalók: 1 kg tölteni való paprika, 3 evőkanálnyi ecet (10%-os), 2 ek. étolaj, 3 gerezd fokhagyma, fél csokor petrezselyem, 2-3 csipetnyi só.

A paprikákat a sütőben hólyagos-feketésre sütjük, majd hideg vízbe merítjük, lehámozzuk. Szárastól tesszük tálba, és rögtön leöntjük az olajból, ecetből, zúzott fokhagymából, sóból és vágott petrezselyemzöldből álló salátaöntettel. Azon melegében tálalhatjuk, de hidegen is élvezetes.

Paprikamártás

Hozzávalók: 50 dkg pritamin- vagy paradicsompaprika, 2 dl olívaolaj, 1 fej hagyma, 1 evőkanálnyi csemege fűszerpaprika, 2 ek. ecet (10%-os), 1 ek. citromlé, 1 kávéskanálnyi erős fűszerpaprika, 2-3 gerezd fokhagyma, só, ecet.

A paprikákat negyed órára forró sütőbe tesszük, majd leszedjük a héját. A paprika húsát, a hagymát és a fokhagymát apróra vágjuk, és kevés olajban öt percig kevergetve megpároljuk. Hagyjuk kihűlni, s utána lassan hozzákeverjük a többi olajat és a fűszerpaprikákat. Sóval, citromlével és ecettel ízesítjük. Hidegen, sült húsok, pljeskavica vagy kolbászfélék mellé tálaljuk.

Pljeskavica

Hozzávalók: 50 dkg sertésdagadó, 50 dkg marhalapocka, vagy bányahús, 30 dkg hagyma, 1 dl szénsavas ásványvíz, egy kávéskanálnyi erős fűszerpaprika, egy kávéskanálnyi kakukkfű, só, bors, étolaj.

Előző este ledaráljuk a húsokat, hozzákeverjük az apróra vágott hagymát, a sót, a fűszereket és az ásványvizet. Másnap lapos (a magyar fasírnál valamivel kisebb) pogácsákat formálunk belőle, majd olajjal alaposan átkent rostos – a pogácsákat is többször megkenve – kisütjük. Paprika- vagy paradicsommártással tálaljuk.

Szerb sajtos fánk

Hozzávalók: 1 kg liszt, 5 dl tej, 7 dkg élesztő, 2 dl tejföl, 2 dl olaj, 1 tojás sárgája, 1 evőkanálnyi só, vaj, reszelt sajt

Keverjük össze a lisztet az élesztővel, a tejjel, a vajjal, az olajjal és a sóval. Gyúrjunk belőle tésztát, nyújtsuk kerekre, s vágjuk fel körcikkre. Minden körcikk széles végébe tegyünk egy mokkáskanálnyi vajat, majd göngyölgítsük fel a tésztákat. Keverjük össze a tejfölt egy tojás sárgájával, kenjük meg ezzel a fánkok tetejét, s szórjuk meg reszelt sajttal. Háromórás kelesztés után süssük ki valamennyit.

Rakott lecsó (szerb gyuevecs)

Hozzávalók: 40 dkg sertésfarja, 40 dkg paradicsom, 30 dkg padlizsán, 30 dkg zöldpaprika, 20 dkg rizs, 3 dkg vaj, 4 dl tejföl, 1 nagy fej hagyma, fél csokor petrezselyem, 1 kávékanálnyi csemege fűszerpaprika, étolaj, fehérbors, só

A padlizsánt megmossuk és fél centiméteres vastagságban hámozatlanul felkarikázzuk, besózzuk. Félóraig állni hagyjuk. A hagymát finomra aprítjuk, és két evőkanálnyi felforrósított olajon üvegesre pároljuk. Hozzáadjuk az apró kockákra vágott húst, és erős tűzön fehéredésig pirítjuk. Ízlés szerint megsózzuk, megszórjuk a pirospaprikával, fehérborssal és saját levében, fedő alatt puhára főzzük. A zöldpaprikát megtisztítjuk, kicsumázzuk, vas-

tagabb karikákra vágjuk. A paradicsomot leforrázzuk, meghámozzuk, és felkarikázzuk. A padlizsánt leöblítjük, szárazra törölgetjük, és a zöldpaprikával együtt két evőkanálnyi olajban öt percig sütjük. A rizst enyhén sós, bő vízben puhára főzzük, leszűrjük, lecsepegtetjük. Kivajazunk egy tűzálló tálal, a rizs felét az aljára terítjük, megrakjuk a zöldpaprika-padlizsán keverékével és a paradicsom felével. A tetejére simítjuk rá saftjával együtt a pörköltet és a tejföl felét, majd betakarjuk a maradék rizzsel és paradicsommal. A maradék tejföllel egyenesen bevonjuk, a tetejére morzsoljuk a maradék vajat. Két-száz fokra előmelegített sütőben 20-25 percig sütjük. Petrezselyemmel megszórva, azonnal tálaljuk.

Belgrádi almás habos

Hozzávalók: 1 kg savanykás alma, 2 dkg liszt, 7 dl tej, 3 dl féledes fehér bor, 10 dkg kristálycukor, 8 dkg porcukor, 5 dkg dió, 6 tojás, 1 citrom reszelt héja.

A meghámozott és kimagozott almát vékony szeletekre gyaluljuk-vágjuk. A bort 4 dkg cukorral és a citromhéjjal alaposan elkeverjük, majd az almára öntjük. Negyedórán át sütőben pároljuk, s azt követően hagyjuk kihűlni. A hat tojás sárgájából és 6 dkg cukorból habot verünk, majd a lisztet is közé keverjük. Folyamatos kevergetés mellett hozzáöntjük a felmelegített (nem forró!) tejet. Gőz felett sűrű krémmé keverjük, majd lehűtjük, s a párolt almát is belekeverjük. Hat tojás fehérjéjéből kemény habot verünk. Óvatosan belekeverjük a porcukrot, utána a habot rárakjuk a tűzálló tálba terített almáskrémmé, megszórjuk a késsel apróra vágott dióhéjjal. 200 fokra előmelegített sütőben néhány percen át addig sütjük, amíg a teteje megpirul. Lehűtjük, s legkevesebb egy órára hűtőszekrénybe tesszük.

Gratulálunk!

Kiss Albertné nyugdíjas pedagógus a Veszprém Megyei Napló díjazott civil tudósítója, lakóhelye, Németbánya és a környező települések történéseiről, eseményeiről ír – többek között az eltűnt településről, lharkútról. Jó kapcsolatot ápol a község vezetőivel, az ott élők szívesen fordulnak hozzá téma javaslatokkal, adnak neki ötleteket, anyagokat. Igényes a munkájára, írásai kifogástalan minőségűek. Civil tudósítóink közül Kiss Albertné az egyik, aki a legjobb fotókat készíti. Lakóhelyén sok területen végez önkéntes munkát, melyekből többek között témáit is meríti. Férje elvesztése után ismét ír, értékes anyagokat küld az újság részére. Így ő lett az egyik Aranytollas civil tudósítónk.

A BARÁTSÁGnak is több éve tudósítója, így mi is szívből gratulálunk!

Inhalt „Barátság”/„Freundschaft”

Jahrgang 24. Heft 2.

In unserer Aprilnummer berichten wir über die Preisverleihung des 2. landesweiten Nationalitätenzeichenwettbewerbs des Bildungsinstituts des Ministeriums für Humanressourcen. Die Ausschreibung war erfolgreich, von mehr als tausend eingesandten Zeichnungen wurden die Sieger ermittelt. Wir stellen auch die besten Zeichnungen und die Preisträger vor. Mit einer Zusatzförderung (in Höhe von ca. 150 Millionen Forint) wurden 41 Nationalitätenselbstverwaltungen und Bildungsinstitutionen, die in Trägerschaft von Nationalitätenselbstverwaltungen stehen, belohnt. Die feierliche Übergabe fand im Jägersaal des ungarischen Parlaments statt, Sie können sich über die zusatzgeförderten Ortschaften, Schulen und Kindergärten informieren. Oster der Völker betitelt veröffentlichen wir eine Zusammenstellung der reichen Traditionen und Bräuche des Osterfestkreises der Gemeinschaften der ungarländischen Kroaten, Serben, Rumänen und Slowenen. Croatica, die Druckerei, das Kultur- und Medienzentrum der ungarländischen Kroaten ist auch mit einem Ausstellungsraum ausgestattet und bietet ein reichhaltiges Programmangebot für Besucher. In der Druckerei erscheinen um die zweihundert Nationalitätenlehrbücher und hier werden auch die Wochenzeitungen der heimischen Kroaten, Deutschen, Slowaken sowie die Monatszeitungen der Ukrainer, Polen und unsere Zeitschrift Barátság gedruckt. Ihre facettenreiche Tätigkeit stellen wir im Interview mit dem Begründer Csaba Horváth vor. Wir werfen einen Blick in das ungarndeutsche Familienfotoalbum der Großmutterin Ágota Balogh-Wusching. Erzählungen von Zoltán Bárkányi, aus seinem zweisprachigen, ungarisch-slowakischen, Prosaband „Ballade über die alte Frau“, empfehlen wir ebenfalls als Lektüre. In unserer Rubrik „Jubiläum“ erinnern wir uns anlässlich des Holocaust-Gedenktages an Gábor Sztéhló, dem Retter der Kinder. Unsere aktuelle Nummer schließen wir mit serbischen Rezepten ab.

Contents “Barátság”/“Friendship”

Vol. 24. No. 2.

In our April issue we are reporting on the announcement of the result if the 2. National Minority Drawing Competition organized by the Educational Institute of EMMI. The competition was a huge success and the winners were chosen from thousands of applicants. We are publishing the most successful drawings and introduce the winners. 41 nationality self-governments and educational institutions run by nationalities received additional funding (appr. 150 million forints). The official ceremony took place in the Hunting Hall of the Parliament, and here you can find out which settlements, kindergartens and schools received the support. EASTER OF THE NATIONS is the title of our selection of the festive customs of the Croatian, Serbian and Slovenian community in Hungary. Croatica is the printing house, cultural and media center of the Croats living in Hungary with their own exhibition hall and a rich selection of programmes. 200 nationality school books are made in the printing house together with Croatian, German and Slovak weekly editions and Ukrainian and Polish monthly publications as well as Barátság. We are talking about their diverse activities in an interview with founder Csaba Horváth.

We will have a glimpse of the family photo album of Balogné Wusching Ágota of Nagymányok from the local German community. We also publish short stories from Zoltán Bárkányi's bilingual – Hungarian-Slovakian - book titled Ballad of the Old Lady. In our ANNIVERSARY column we remember the savior of children, Gábor Sztéhló on the Day of the Holocaust. We close this issue with recipes of Serbian dishes. Our next edition will appear on the 15th of June..

Lapzártá: 2017. március 31.

A BARÁTSÁG következő száma 2017. június 15-én jelenik meg.